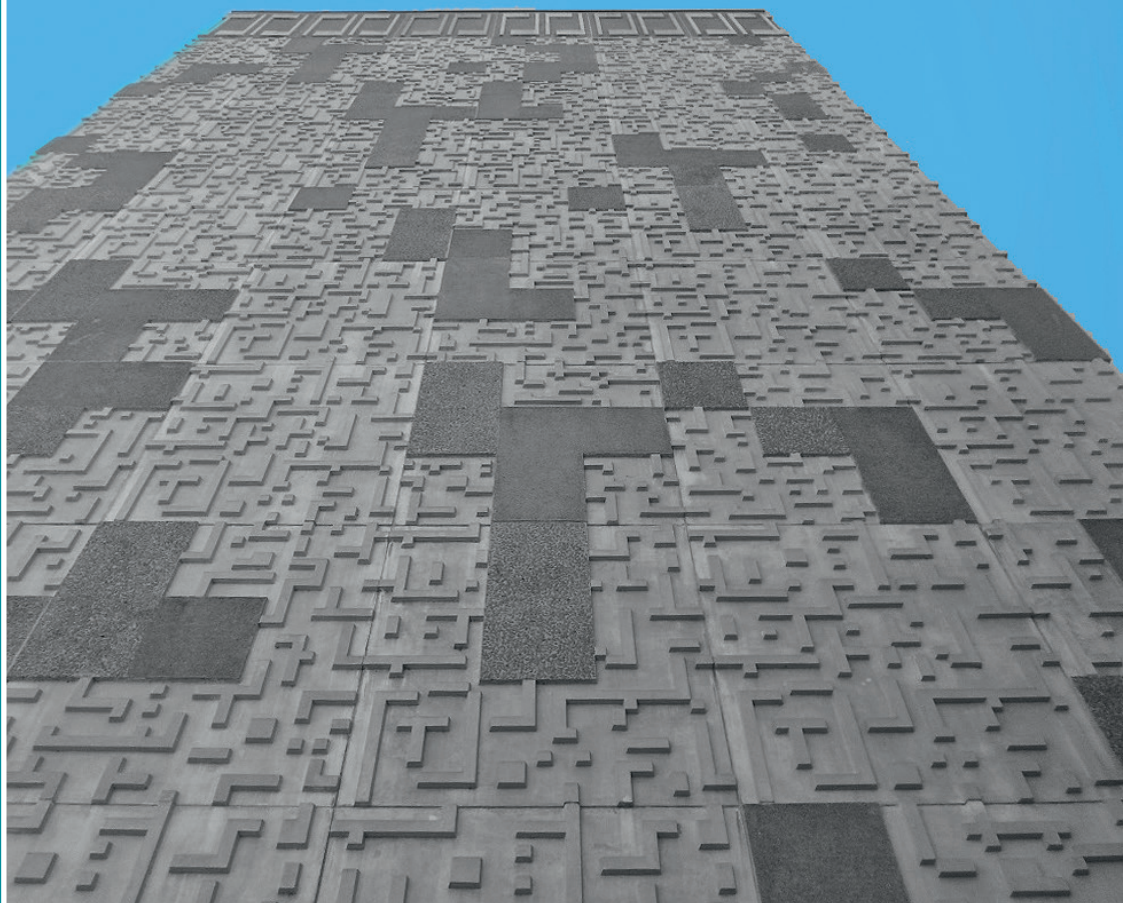

biblioteka
BIOETIKA

AMIR MUZUR / IVA RINČIĆ

***Van Rensselaer Potter
i njegovo mjesto
u povijesti bioetike***

Amir Muzur / Iva Rinčić

VAN RENSSLAER POTTER
I NJEGOVO MJESTO U POVIJESTI BIOETIKE

Nakladnik: PERGAMENA d.o.o., Zagreb, Stipančićeva 14
Tel./fax: +385-(0)1-3640-942
pergamena@pergamena.hr; www.pergamena.hr

Biblioteka: BIOETIKA

Knjiga 31: Amir Muzur / Iva Rinčić, *Van Rensselaer Potter i njegovo mjesto u povijesti bioetike*

Urednik: Ante Čović

Recenzenti: Željko Kaluđerović, Tomislav Krznar

Redaktura
i korektura: Marija Selak

Tehnički
urednik: Stjepan Ocvirk

Naslovnica: Bernardić studio

Na naslovnici: Pročelje zgrade McArdleova laboratorija u
Madisonu (1964.–2014.)

Slikovni
materijal: Iva Rinčić i Amir Muzur (pribavljeno i snimljeno
za vrijeme boravka u Madisonu i Washingtonu u
rujnu 2014.)

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 921072.

ISBN 978-953-6576-58-6

Ova knjiga nastala je u okviru znanstvenih projekata »Korijeni bioetike – američki i europski prinosi konstrukciji jedinstvene povijesti« (Sveučilište u Rijeci, 844–10–1344) i »European Bioethics in Action/Europska bioetika na djelu – EuroBioAct« (Hrvatska zaklada za znanost, 7853), te znanstvenog programa Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske – Dokumentacijsko-istraživačkog centra za europsku bioetiku *Fritz Jahr* Sveučilišta u Rijeci.

Amir Muzur • Iva Rinčić

VAN RENSSLAER POTTER
I NJEGOVO MJESTO
U POVIJESTI BIOETIKE

PERGAMENA
Zagreb, 2015.

*Marulu,
kao i sve ostalo,
sa željom da mu to jednoga dana bude
potvrdom i poticajem*

Sadržaj

<i>Zahvale</i>	9
<i>Predgovor</i>	11
Rak i mir: život i djelo Vana Rensselaera Pottera	15
Dobri čovjek iz Wisconsina: V. R. Potter u kontekstu prostora i vremena	55
Utišano proljeće: jesu li Washington i New York oteli bioetiku da je spase ili pokvare?	93
Očevi i oci: što je V. R. Potter dobio, a što izgubio otkrićem djela Fritza Jahra	121
Bioetika i njene razvojne faze: između filozofije, znanosti i religije	129
Umjesto pogovora: i poslije Pottera – Potter	153
Van Rensselaer Potter: pokušaj bibliografije	165
<i>Literatura</i>	177
<i>Sažetak</i>	195
<i>Summary</i>	197
<i>Kazalo imena</i>	199
<i>Bilješka o autorima</i>	209

Zahvale

Kažu da je zajednička karakteristika doktorskih radova na madisonskom McArdleu da, u zahvalama, na prvo mjesto stavljaju Bette Sheehan, dugogodišnju tajnicu Odsjeka. Naš prvi susret s Bette, koju smo dotad bili znali tek iz elektroničke korespondencije, dogodio se na malom madisonskom aerodromu, u pozne sate poznog rujna 2014.: Bette nas je strpljivo čekala unatoč kašnjenju aviona, borila se lavlje za naše izgubljene putne torbe, a potom nas dopremila do našeg pansiona na obali jezera Mendota s torbom punom lokalnih sorti sireva i piva. Tada još nismo znali da će ovaj dobri duh McArdlea, simpatično kalotast i rijetko nasmiješen, naših pet dana u Madisonu učiniti mnogostruko mobilnijim i učinkovitijim zahvaljujući poznavanju činjenica, mjesta, ljudi i povijesti preko svake granice kurtoazije i dobrog domaćinstva. E pa, draga Bette, neka, po starom dobrom običaju, prva zahvala i ovoga puta ide na Tvoju dušu.

U tom Madisonu i oko njega, jednako nepoznate, ljubazno su nas prihvatili i posvetili nam dovoljno vremena i Jim Shull, Paul Lambert, Henry Pitot, Roz Boutwell, Dick Burgess, Olga Trubetskoy, Dave Nelson, Sue Lederer, Michael Schuler i Joyce Probst. Kathy i Toby Potter ugostili su nas, osim toga, na svom imanju u Portageu, a Cal i Ruth DeWitt u Dunnu. Premda ga u Madisonu nismo stigli upoznati, svoje nam je, tada još neobjavljene, članke poslao Curt Meine, biograf Alda Leopolda.

Osobno ih ne sretnuvši, savjetima poštom svejedno su nas zadužile i Lisa Potter i Margaret Doris, koja nam je velikodušno poslala na uvid i svoju, tada svježije obranjenu, disertaciju.

U Washingtonu su nas dočekali jednako toplo: Laura Bishop otvorila nam je sva vrata Instituta za etiku Kennedyjevih, Martina Darragh sa suradnicima sve police stvarne i virtualne institutske knjižnice, a Warren Reich mnoge pretince svojih sjećanja.

Naravno, ne bismo mi ni vidjeli ovoga puta Ameriku da nam to nisu omogućili prvenstveno Sveučilište u Rijeci, svojom projektnom potporom, i Grad Rijeka, na čemu zahvaljujemo i osobno gradonačelniku Vojku Obersnelu.

A što se ove knjige tiče, lista vrijedna zahvaljivanja je duga i uhodana: od recenzenata i redaktorice, preko nakladnika Ante Selaka i njegovih suradnika, koji to rade s akribijom i entuzijazmom, do vazda neumornog i nemirnog urednika, Ante Čovića, s kojim se ideje dogovaraju telefonom, u kasnim večernjim satima (pri čemu je, obično, jedna tek pri kraju, a već se otvara sljedeća).

Sve spomenute dame i gospoda učinili su da rad na ovoj knjizi bude lak toliko da nam je teško povjerovati i ugodan toliko da nas pomalo grize savjest.

Predgovor

Nakon istraživanja života i djela Fritza Jahra (koje je rezultiralo dvjema knjigama i desetinom članaka, konferencijama u Rijeci, São Paulu i Halleu, prijevodom Jahrova cjelovitog opusa na hrvatski, manje ili više zaokruženom biografijom i bibliografijom, ali ne i pronalaskom njegova portreta), činilo se nekako logičnim »dohvatiti« drugu temu – blisku, tako da se minuli rad može iskoristiti i, u neku ruku, nastaviti, a opet svježu, da se ne zapadne u klopku poznatog jalovog vrtenja u krug bez dodavanja sirovina. (Osim novih informacija, dakako, »sirovinama« se mogu smatrati i nove hipoteze, ali takve su doista nove prerijetko da bi se hotimice zaigralo na tu kartu.) I tako smo se mi odlučili latiti istraživanja života i djela Vana Rensselaera Pottera, drugog oca bioetike. Začudo (donekle, naravno, za nas i srećom), Potter se pokazao neistraženim gotovo koliko i Jahr prije desetak godina: internetske bilješke o njegovu životu svedene su na tek par redaka, s kratkim životopisom na stranicama njegova matičnog McArdleovog zavoda za istraživanje raka na Sveučilištu Wisconsinu u Madisonu. Nekoliko članaka bavi se Potterovim djelom (Ivan Šegota,¹ Peter Whitehouse,² Hrvoje Jurić,³ Henk ten

¹ Cf. Ivan Šegota, »Intervjui: Van Rensselaer Potter, Rihito Kimura, Albert Jonsen, Hyakudai Sakamoto«, *Bioetički svesci* 19 (1999).

² Cf. Peter J. Whitehouse, »The rebirth of bioethics: extending the original formulations of Van Rensselaer Potter«, *American Journal of Bioethics* 3, br. 4 (2003): W26-W31.

³ Cf. Hrvoje Jurić, »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«, u: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije: zbornik radova Prvog međunarodnog bioetičkog simpozija u Bosni i Hercegovini (Sarajevo, 31. III.–1. IV. 2006.)*, uredio Velimir Valjan (Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2007), 77–99.

Have⁴ i drugi) jedva spominjući njegov život, a drugih nekoliko su reminiscence lišene objektivnosti i istraživanja. Za nas je, stoga, prvim pravim otkrićem bila disertacija bostonske teologinje Margaret Doris, obranjena u travnju 2014. nakon dugih godina istraživanja, koja napokon donosi opsežniju Potterovu biografiju (u kontekstu, doduše, forsiranog, suženog, pa stoga i vrlo simplificiranog povezivanja njegove bioetike s nekim elementima američke tradicije). Osim izostavljanja fotodokumentacije, pokazalo se da Doris, međutim, nije zavrila u Ali-Babinu pećinu Potterova osobnog arhiva koji se čuva u dvadesetak kutija u McArdleu. Mi smo imali sreće da do »pećine« dođemo u najbolji čas: dok se ona pakira radi predaje Sveučilišnom arhivu i dok njome upravlja Bette Sheehan koja nam ju je stavila na raspolaganje zajedno s Potterovim rukopisima, korespondencijom, knjižnicom i fotoarhivom. Sue Lederer, predstojnica Odsjeka za povijest medicine i bioetiku Medicinskog fakulteta Sveučilišta Wisconsin u Madisonu, sa svojim uredom u zgradi tik do McArdlea, tek je nedavno bila doznala za Potterov arhiv i nije mu se stigla posvetiti, premda je, i u razgovoru s nama, načelno izrazila želju i planove da to učini.

I tako smo mi, igrom slučaja, baš kao i nekoć u Halleu, došli napiti se na sam izvor prije onih koji su kraj njega svakodnevno prolazili. Tijekom nebrojenih razgovora, prekapanja, čitanja i međusobnih provociranja, zapravo smo nekoliko puta mijenjali dojmove o Potteru. Čas nam se činio genijalnim, čas tek spretnim iskorištavateljem tuđih zamisli; čas smo mu se divili do nekritičnosti, čas ga sažaljevali i pomalo osuđivali. Ipak, naša traganja pokazala su (po tko zna već koji put) da je teško pronaći fascinantniju žilu od biografske: detalji životnog puta – komunikacija sa suvremenicima; obiteljske, školske i profesionalne okolnosti; vjerovanja i maštanja; sazrijevanja i preobražaji – sve to dovodi do stanja koje nadilazi

⁴Henk A. M. J. ten Have, »Potter's notion of bioethics«, *Kennedy Institute of Ethics Journal* 22, br. 1 (2012): 59–82.

puki interes za temu i prelazi u poprilični stupanj identifikacije s istraživanom osobom. Naravno, koliko god to donijelo goriva i žara, toliko može donijeti i pristranosti. Ali, nije li John Eccles za znanost ustvrdio da je najsubjektivnija ljudska djelatnost koju zna? Ako je istraživanje nečijeg života i djela znanost, onda je ona baš takva: samoprožimljuća sveprožimljuća pasija. Ostaje nam samo da vjerujemo da je i drugima od koristi: da nečiji život doista objašnjava nečiji rad, da nam pomaže da ga ispravno shvatimo, a time i upotrebljavamo. Onaj tko ne vjeruje u korist biografije neka se samo sjeti koliko je toga učinio rukovodeći se trenutnim raspoloženjima, obiteljskim brigama, ljubomorama i zavistima, simpatijama i antipatijama; koliko je snage u sebi pronašao u »dobrim danima« a koliko dana propustio kao »loše«; kolike je zanemario u želji da ih, makar u onome što stvara, izbjegne, a kolike prenglasio nagrađujući ih; koliko poslova je prekinuo jer u tom času nije mogao drugačije, a koliko prihvatio jer mu ih je nudio netko koga nije mogao odbiti. Biografija mislioca je ključ čitanja većine njegovih misli: ovom knjigom nastojat ćemo, između ostaloga, hipotetskim nevjernim Tomama to i potvrditi.

Rak i mir: život i djelo Vana Rensselaera Pottera⁵

Premda nije prvi u povijesti upotrijebio pojam »bioetika«, Van Rensselaer Potter II. je svakako jedna od najvažnijih osoba iz povijesti ove discipline. Pa ipak, nevjerojatno je koliko se malo podataka može naći o njegovu životu: o njemu nije objavljena niti jedna monografija, čak niti jedan opsežniji ili obuhvatniji biografski članak, a u sveznajućoj sveotkrivajućoj svepokrivajućoj *Wikipediji* na engleskom postoji pod njegovim imenom osam, a na španjolskom osamnest redaka (koji uključuju dio o Fritzu Jahru). Što je razlog ovoj ignoranciji i zanemarivanju osobe koju Sjeverna Amerika (barem kad joj to odgovara) još uvijek slavi kao ideatora bioetike, a neki su se ozbiljno bavili i mišlju da ga predlože za Nobelovu nagradu?

Nije jasno odakle potječe tvrdnja da je Van Rensselaer Potter bio nizozemskoga podrijetla:⁶ europska krv koju je, barem zasad, lakše dokazati, jest irska. Najstariji Potter (engl.

⁵ Ranija i bitno oskudnija verzija prvog dijela ovog poglavlja prezentirana je na 13. lošinjskim danima bioetike (Mali Lošinj, 18.–21. svibnja 2014.), pod naslovom »Van Rensselaer Potter (1911.–2001.): prilog istraživanju života i intelektualne evolucije očuha bioetike«.

⁶ Moguće je da potječe od bioetičara Henka ten Havea, i samog Nizozemca. »Van Rensselaer« je, inače, ime porodice nizozemskih feudalaca (»*patroons*«) koji su u prvoj polovini XVII. stoljeća držali velike posjede na sjeveroistoku današnjeg SAD-a (nekadašnja »Nova Nizozemska«). Po ovoj će porodici (koja je dala nekoliko vojskovođa Američke revolucije) potkraj XIX. stoljeća dobiti ime i grad Rensselaer (oko 10.000 stanovnika), odvojen rijekom Hudson od Albanyja, glavnog grada savezne države New York. Današnji gradić Rensselaer je sjedište starog instituta za tehnologiju, farmaceutske i kemijske industrije.

»lončar«) kojega znamo bio je pradjed našega Vana, David H. (r. 1822.), koji je 23. studenoga 1848. oženio Malindu/Melindu Lindsay/Lindsey (r. 1829.). David i Malinda živjeli su najprije u mjestu svoga rođenja, Tuscarawasu u okrugu Coshoc-ton savezne države Ohio, i imali četvero djece: Andrewa H. (r. 1850.), S. J. (r. 1851.), C. S. (r. 1853.) i Vana Rensselaera (1859.–1910., djeda našega Pottera koji će po njemu dobiti ime i pridjevak »Drugi«).⁷ Van Rensselaer Potter I. rođen je u mjestu u koje su se njegovi roditelji bili preselili 1851. – Wethersfieldu u okrugu Henry u državi Illinois. Seljenje prema zapadu Van Rensselaer će nastaviti kada, kao dvadesettrogodišnjak, zasnuje svoje domaćinstvo u selu Andover u okrugu Day u Južnoj Dakoti, oženivši na Badnjak 1882. vršnjakinju Jennie Tobin (1859.–1943.), kćer irskih doseljenika u Macomb u Illinoisu.

Jennie i Van Rensselaer (I.) živjet će na farmi i imati dvojicu sinova – Floyda V. (listopad 1883.–1946.) i Arthura Howarda (Broadacres kraj Pierponta, 27. ožujka 1888. – kolovoz 1962.), budućeg oca V. R. Pottera II. Izgleda da obitelji nije išlo loše, budući da 1900. imaju jednu sluškinju (šesnaestogodišnju Juliju Olesen iz Minnesote), a već 1910. sluškinju (devetnaestogodišnju Emiliju Knudson) i trojicu slugu (Charleyja Tobina – po svoj prilici rođaka Jennie, Charleyja Spilmana i Harryja Thomasa, starih između 20 i 42 godine). Štoviše, 1907. par slavi »srebrni pir« svoga imanja, s tiskanim pozivnicama i unajmljenim orkestrom. I sin Floyd će raditi na farmi, kao i otac, a Arthur će se najprije školovati (učio je paroinženjerstvo na Državnom koledžu u Brookingsu, ali je sanjao o arhi-

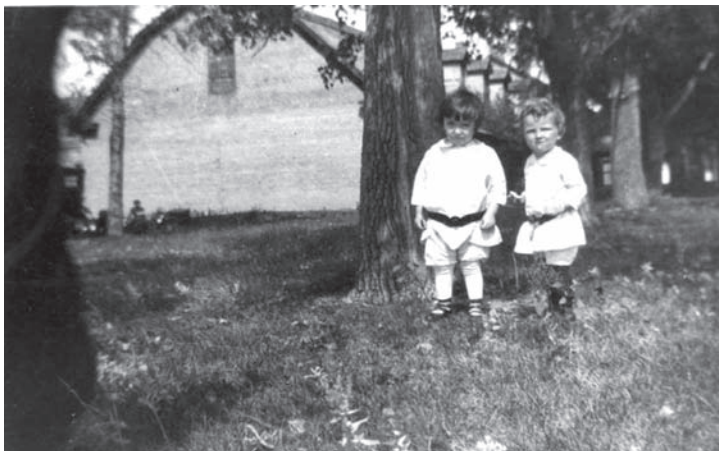
U američkoj tradiciji nije bilo neuobičajeno da se, spajanjem dviju porodica a uz izostanak muškog nasljednika s jedne strane, zadrži prezime (npr. Van Rensselaer) kao osobno ime. Premda je V. R. Potter II. vjerovao da se baš to dogodilo, mala je vjerojatnost da su se Potteri (koji su bili prisutni već među prvim engleskim doseljenicima u Ameriku i kasnije pobornici Revolucije), srodili s nizozemskim Van Rensselaerima, kontrarevolucionarima.

⁷ Negdje se spominje šestero braće i sestara (Happy, Ingabee, King David i dr.). Cf. *Pierpoint Centennial: 1887–1987* (Pierpont: Langford Bugle, 1987), 311.

tekturi), a potom, s 29 godina, nerado i na nagovor roditelja, nastaviti posao farmera (kao i brat mu Floyd,⁸ navodno čak vrlo inovativno, ipak, mora da je baš ta prisila posljedovala čvrstom odlukom Arthura da za sina osigura drugačiji život). Visok, vitak i tamne kose, Arthur će svejedno biti izuzet od mobilizacije 1917. zbog slomljene arkade. Obuhvaćajući oko 1909. preko 800 jutara, farma Potterovih će, pritisnuta nizom od sedam godina suše i najezda skakavaca, posve propasti i do 1934. biti napuštena.

Arthur Howard »Herbert« oženio se prvi puta 24. studenoga 1908., Julijom Evom »Bobby« Herpel (kćerkom Johna C. i Julije, rodom iz Michigana) i s njome kolovoza 1911. dobio sina Vana Rensselaera II. (koji je ime baštiniio od djeda preminulog od raka želuca godinu dana ranije). Nakon što je Eva u studenome 1917. poginula u prometnoj nesreći (vraćajući se s mužem automobilom iz Pierponta, kamo su išli pogledati film), Arthur se 2. prosinca 1919. po drugi puta oženio, za farmaceutkinju Annu Sivertson (1894.–1960.; radila je u očevoj ljekarni u Pierpontu), i s njome imao dvije kćeri (dakle polusestre V. R. Pottera), Jean Delight (r. 1924.) i Ruth Ann (r. 1927.). Pomajka će mladoga Vana pokušavati orijentirati u pravcu kemije, pa čak mu i osigurati »tečaj« napredne farmakologije u uredu dekana Farmaceutskog fakulteta koji je bio njen kolega sa školovanja (Anna Sivertson diplomirala je 1914. kao jedina žena u generaciji). Arthur Howard je preselio k Anni u Pierpont. Tu će, na glavnoj ulici, izgraditi kuću čijih će sedam soba na drugome katu pretvoriti u pansion nazvan *Biltmore* (po istoimenome njujorškome hotelu). U Andoveru

⁸ Floyd će oženiti sestru Arthurove žene, Daisy Herpel, »prvo bijelo dijete« rođeno u Andoveru (kamo su se njeni roditelji bili doselili 1882. u potrazi za klimom koja bi izliječila očevu tuberkulozu). Oba roditelja Daisy Herpel (dakle, baka i djed V. R. Pottera po majčinoj strani) umrla su od raka, 1936. odnosno 1941. Cf. Margaret E. Doris, »Land-Grant Ideology, the Wisconsin Idea, and the Foundations of Van Rensselaer Potter's Bioethics« (Doktorski rad, Teološki fakultet Sveučilišta Boston, 2014), 115–116. Floydova djeca bili su Arthur John (r. 1911. kao i V. Rensselaer), Richard Louis i Helen.

V. R. Potter (desno) 1914., s bratičem Arthurom Johnom Potterom
(ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

*This picture of Van
was taken when he was
5 years old. His mother
Eva Herpel Potter died in
an automobile accident
when he was 7*

V. R. Potter 1916. (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

će istodobno, 1920., imati u domaćinstvu najamnog radnika Williama Bulla (36 godina) iz Kansasa. Poslije propalih pokušaja vođenja trgovine i izgorjelog kafića na prvome katu kuće u Pierpontu, odselit će 1934. u Tacomu u državi Washington: osim žene i dviju kćerki, Arthur će sa sobom povesti i majku (Potterovu baku Jennie). U Tacomi će Arthur raditi u tvornici šibica odnosno, kasnije, kao varilac u brodogradilištu. U to vrijeme, lipnja 1942., Van Rensselaer piše tvornici stakla u New York i raspituje se o mogućoj zaštiti od blijeska pri varenju kojim se bavi njegov otac.⁹ Arthur Potter preselit će na bolji svijet u 74. godini. Službeno, sa sinom Vanom Rensselaerom održavat će srdačnu vezu do kraja života: prema sjećanju Vanova sina Tobyja, međutim, odnos Vana i oca mu Arthura nakon ženidbe s Annom Sivertson »više nikada neće biti isti«. Potterova polusestra Jean udat će se za Johna M. Kehla i imati kćeri Grace i Katherine, dok će se Ruth Ann udati za Roberta G. Smitha i s njime dobiti Stevena Howarda.

Van Rensselaer Potter II., pak, bit će odgajan u prezbiterijanskom duhu, družiti se s majčinom sestrom (dakle, svojom tetom) Daisy i njenom djecom (dakle, »dvostrukom« sestrinom i bratićima), a školovat će se zahvaljujući ambiciji oca,¹⁰ pomoći odnosno kreditima dviju baka (u ukupnom iznosu od 800 dolara) i prodajući kokice u lokalnom kinu (uštedenih 450 dolara je, međutim, progutala propast banke): 1928. će završiti srednju školu u Pierpontu,¹¹ a 1933. postati prvostupnikom (*Bachelor of Science; BS*) Državnog koledža Južne Dakote u Brookingsu (*General Science*), gdje je zarana počeo zarađivati kruh perući kaveze štakora u Eksperimentalnoj stanici Zavoda

⁹ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

¹⁰ Prema Potterovu vlastitom sjećanju, otac bi znao zaustavljati ljude na ulici i govoriti im: »Ovo je moj sin – najbolji je u razredu«. Van Rensselaer Potter II, »Short autobiographical sketch requested by National Academy of Science 3/13/89, (completed April 2, 1990)«, 1–11. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

¹¹ Izgleda da je ova škola ostavila dubok trag na Pottera, budući da ju je rado kasnije posjećivao kad god bi dolazio u rodni grad.

*Van in Macomb, IL with
Grandma Potter after death
of mother Nov 1918 Also in*

V. R. Potter 1918.
(ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Piknik u Tacomi (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

za kemiju pod ravnanjem Kurta W. Frankea (1889.–1936.),¹² a kasnije sudjelovao u izvedbi pokusa i objavljivanju njihovih rezultata. Potter je, kao student, ispočetka bio uključen i u debatni tim, pisanje vijesti i uređivanje koledžskih novina, sve dok ga Franke nije pozvao u svoj ured i, ukorivši ga da se bavi s »previše stvari«, natjerao da bira hoće li biti novinar ili kemičar.¹³ Drugu »packu« Potter je doživio kada ga je, nakon kritiziranja »nedarovitog« dekana Poljoprivrednog fakulteta, pozvao rektor i savjetovao da je bolje da se »suzdrži od izricanja vlastitih političkih stavova dok ne postane profesorom«. ¹⁴ (Zanimljivo je da će slično Potter jednom kasnije savjetovati svom mladom suradniku Jamesu Shullu, da ne ulazi u politiku dok ne postane »ime« koje će drugi slušati.)

Kao što je poznato, Potter se već zarana orijentirao prema kemiji i biologiji i istaknuo istraživanjem metabolizma selenija i publikacijama u znanstvenim časopisima¹⁵ (još 1927. je, uostalom, kao srednjoškolac, osvojio nagradu Američkog kemijskog društva za najbolji rad iz kemije – *ACS Prize Essay*

¹² Tip kaveza koji je Franke osmislio Potter će kasnije uvesti i na institut u Madisonu. K. W. Franke umro je od bruceloze.

¹³ Stvari će se nekoliko godina kasnije ipak promijeniti i Potter će postati tajnikom studentske udruge Pi Kappa Delta, kao i jednim od petero studentskih predstavnika u Nadzornom odboru Koledža. Moto Potterove generacije, zadojene snažnom vjerom u preporod znanosti i privrede pod uplivom kemije, bio je »Onaj koji odustaje nikada ne pobjeđuje, a onaj koji pobjeđuje nikada ne odustaje«. Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 126.

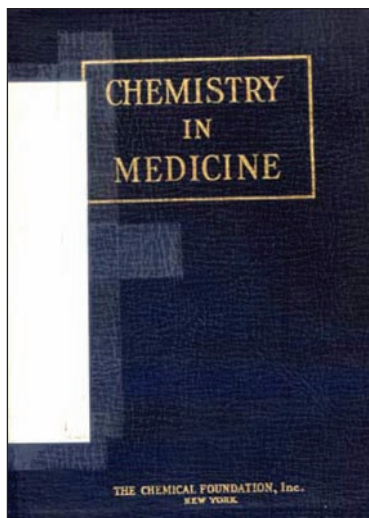
¹⁴ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 120–121.

¹⁵ Cf. Kurt W. Franke i Van R. Potter, »A new toxicant occurring naturally in certain samples of plant foodstuffs«, *The Journal of Nutrition* 8, br. 6 (1934): 615–624; Kurt W. Franke i Van R. Potter, »The effect of selenium containing foodstuffs on growth and reproduction of rats at various ages«, *The Journal of Nutrition* 12, br. 2 (1936): 615–624. Dvije starije (ujedno i prve) Frankeove publikacije o toksičnosti selenija (također u časopisu *Journal of Nutrition*), međutim ne spominju Pottera kao koautora, premda im je, prema vlastitom sjećanju, Potter dao značajan prinos. Članak o sposobnosti štakora da prepoznaju otrov u hrani objavljen je 1936. u najprestižnijem časopisu, *Science*, privukavši pažnju šire javnosti. Cf. Kurt W. Franke i Van Rensselaer Potter, »The ability of rats to discriminate between diets of varying degrees of toxicity«, *Science* 83, br. 2153 (1936): 330–332.

Class Motto—"Lift, Not Lean."
 Class Colors—Moss Green and White.
 Class Flower—White Peony.

Maturanti 1928. (V. R. Potter u najnižem redu, drugi s lijeva).
 Ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera.

Knjiga koju je V. R. Potter kao srednjoškolac kupio od nagrade za najbolji esej iz kemije (Ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Contest).¹⁶ Interes za selenij pobudio je u Potteru Franke koji je otkrio da je taj mineral jedini koji biljke apsorbiraju iz tla u dovoljnoj mjeri da postane patogenim, pa i smrtonosnim za životinje na paši (tzv. lužnata bolest). Rezultate prvih istraživanja krvi štakora otrovanih selenijem oduševljeni Potter će početkom 1930-ih prezentirati i na klinici *Mayo* u Rochesteru u Minnesoti, gdje je proveo dva tjedna.

Nakon stjecanja diplome prvostupnika, Potter je odasao preko 50 pisama diljem SAD-a, raspitujući se za upis na daljnji studij, ali je svagdje naišao na zatvorena vrata.¹⁷ Ljeti 1934. upućuje se s društvom u Chicago pogledati izložbu »Stoljeće napretka«, koja popularizira postignuća (američke) znanosti, da bi se na povratku zaustavio u Madisonu: ne našavši slavnog Harryja Steenbocka, s kojim je želio uspostaviti kontakt, Potter igrom slučaja susreće Conrada Elvehjema koji ga je zainteresirao za enzimologiju, tada svojevrsni »hit« u biokemiji (tada još »biologijskoj kemiji«).¹⁸ Stipendija Zaklade alumna Wisconsina za znanstveno istraživanje (*Wisconsin Alumni Research Foundation*; WARF¹⁹) Potteru će 1935. omogućiti dolazak u Zavod za biokemiju Sveučilišta Wisconsina, kojim ravna upravo El-

¹⁶ Nagrada je uključivala zlatnik od 20 dolara (za 2 i pol dolara moglo se već kupiti pet svezaka dobrog udžbenika kemije: jednog od njih Potter će čuvati do kraja života). Natjecanje je, inače, inicirao 1923. Francis Garvan, zabrinut za zaostajanje SAD-a pred patentima njemačke kemijske industrije koje je nakon rata nadgledao. Nagrada je posvećena uspomeni na Patriciju, petogodišnju kćer Garvanovih koja je podlegla reumatskoj groznici.

¹⁷ Potter II., »Short autobiographical sketch«, 6.

¹⁸ Na drugom će mjestu Potter pripovijedati da je za njegovo okretanje enzimima bio ključan razgovor s Elvehjemom 1945., u hotelskoj sobi koju su dijelili kao sudionici konferencije o enzimima. Cf. Van Rensselaer Potter, *Usmena povijest* br. 257 (Sveučilište Wisconsina). Nije jasno kako bi okretanje enzimima 1945. dovelo Pottera već dvije godine kasnije u sam vrh ovog područja znanosti, kao ni zašto bi se takav razgovor s Elvehjemom dogodio deset godina nakon početka zajedničkog rada.

¹⁹ Zaklada se dobrim dijelom financirala iz prihoda od Steenbockova patenta na otkriće vitamina D, a stipendiste je aktivno tražila u širokom krugu američkog Srednjeg Zapada.

vehjem. Conrad Arnold »Connie« Elvehjem (1901.–1962.) norveških je gena, a rođen je na maloj wisconsinskoj farmi. Školovao se u Madisonu i Cambridgeu,²⁰ a po povratku u Madison otkrio je da nikotinska kiselina liječi pasju verziju pelagre (nedostatak vitamina B3): kada su Tom Spies, Marion Blankenhorn i Clark Cooper ustanovili da niacin liječi i ljudsku pelagru i kada ih je za to otkriće *Time* proglasio 1938. »Ljudima godine«, Potter se pismom obrušio na urednika, skrećući pozornost na ignoriranje prinosa Elvehjema.²¹ Kasniji dekan Medicinskog fakulteta i rektor Sveučilišta, Elvehjem je umro od srčanog udara, za stolom.²² Potter će ostati vjeran uspomeni svoga učitelja i kasnije zaposliti Elvehjemova mentalno insuficijentnog sina.

Godina 1935. donijela je još jednu novost u Potterovu životu: 3. kolovoza 1935. oženio je u Studentskom prezbiterijanskom centru svoju »koledžsku ljubav« (*college sweetheart*) Vivian Christensen, rođenu 22. rujna 1915. u Brookingsu u kojemu se Potter bio školovao. Par je počeo vrlo skromno, živeći, radi uštede, odvojeno, da bi 1940. preselio u unajmljenu kućicu: u to vrijeme Potter, s doktoratom iz poljoprivredne kemije (1938.; naslov magistra stekao je 1936.), ima plaću od 2700 dolara godišnje (doduše, zarađuje i honorarno). Vivian, kćer Nore i popularnog voditelja orkestra Državnog koledža Južne Dakote, Carla »Christyja«,²³ ima tri godine koledža (diplomirala je *home economics*) i domaćica je, a s Vanom Rensselaerom će imati troje djece – Karin Evangelinu (r. 1. travnja 1940.; kasnije udata Simon), Johna Howarda (r. 18.

²⁰ R. H. Burris, C. A. Baumann i V. R. Potter, »Conrad Arnold Elvehjem, 1901–1962«, *Biographical Memoirs of the National Academy of Sciences* 59 (1990): 135–167.

²¹ Doris, »Land-Grant Ideology«, 131–132.

²² Cf. Van Rensselaer Potter, »Years with Conrad Elvehjem«, u: *One Hundred Years of Agricultural Chemistry and Biochemistry at Wisconsin: A Steenbock Symposium*, uredili David L. Nelson i Brook Chase Soltvedt (Madison: Science Tech Publishers, 1989).

²³ Došao je s obitelji kao 13-godišnjak u SAD iz Copenhagena. Kasnije će osvajati nagrade s orkestrom i voditi Glazbeni odjel Državnog koledža.

svibnja 1943.; ranije je živio u Ithaci u državi New York, a danas u mjestu Lake Geneva na krajnjem jugoistoku Wisconsin) i Carla »Tobyja« Tobina (r. 26. prosinca 1946.), a oni, opet, šestero Potterove unučadi – Lisu (udata Bonvicini), Mabs, te Joshuu, Jeremyja, Jesse i Eleanoru (udatu Archie) Simon (Simonovi žive u Boulderu u Coloradu) i troje praunuka – Emmu, Brittu i Alexandera. Carl će oženiti kolegicu sa studija u Madisonu, Katherine-Kathy Tenney, i najprije predavati u srednjoj školi, a kasnije raditi kao električar. Par će 1970. preseliti na farmu u Portage (točnije na obronke Baraboo, nedaleko mjesta gdje je živio Leopold), a 1971. odnosno 1972. dobiti kćeri Lisu i Mabs.

Južna Dakota, 1930. (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Vivian, oko 1935. (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Slijedeći davni savjet koji je bio dobio u odgovoru na svoje pismo predsjedniku Američkog kemijskog društva – »čak i kada se radi o sveučilištu, nije važno kamo se ide nego od koga se uči« – usavršava se u Stockholmu, na Biokemijskom institutu na čelu s Hansom von Euler-Chelpinom (1873.–1964.).²⁴ U Švedskoj ovladava specijalnim tehnikama enzimске kemije, oduševljen je stanovanjem, šumarskim zakonima, sportovima na otvorenom i općenito društvenim npretkom u toj zemlji, a u Madison će donijeti i običaj pijenja poslijepodnevnog čaja s kolegama. (Jednom kasnije, travnja 1944., Potter će biti pozvan da članovima Rotary Cluba u Brookingsu održi predavanje na temu »*Finska i Švedska* ili *Finska* ili *Švedska*« – iz južnodakotske perspektive, to su podjednako daleke teme). Po izbijanju Drugog svjetskoga rata

²⁴ Put u Stockholmu Potteru je omogućila stipendija za poslijedoktorande američkog Nacionalnog znanstvenoistraživačkog savjeta. Von Euler-Chelpin, odgojen i školovan u Njemačkoj, radio je od 1899. u Švedskoj, a 1929. dobio je Nobelovu nagradu za objašnjenje alkoholnog vrenja ugljikohidrata i uloge koju u tome imaju enzimi.

odustaje od nastavka usavršavanja u Engleskoj (trebao je, zahvaljujući Rockefellerovoj stipendiji, nastaviti raditi kod Hansa Adolfa Krebsa²⁵ u Sheffieldu²⁶) i dolazi na Sveučilište u Chicagu, k Thorfinu Hognessu (1894.–1976.).²⁷ Vrlo brzo, 1940., međutim, dobit će mjesto – »Jonathan Bowman Fellow« (1940.–1942.; doduše, s manjom plaćom) – u Laboratoriju za istraživanje raka McArdle (te je godine Laboratorij i osnovan)²⁸ Sveučilišta Wisconsina u Madisonu, gdje će kasnije postati pomoćnikom ravnatelja (1958.–1972.)²⁹ i gdje će ostati do umirovljenja (1. srpnja 1982., kao »Hilda-leov profesor onkologije« od 1980.). Tim je povodom, 25. lipnja 1982., priređena večera za brojne prijatelje: tiskan je i prospekt naslovljen »U čast V. R. Pottera povodom njegova povlačenja u mirovinu sa Sveučilišta Wisconsina i začetak (slijeda) Predavanja V. R. Pottera«. ³⁰ Na prospektu se, osim biografskih podataka i opisa Potterovih prinosa znanosti, našao i popis Potterovih doktoranada i poslijedoktoranada, od

²⁵ Hans Adolf Krebs (1900.–1981.) njemački je liječnik koji se isprva istakao proučavanjem metabolizma ureje. Kao Židov je prisiljen otići iz Njemačke 1933. najprije na Sveučilište u Cambridgeu, potom Sheffieldu i naposljetku Oxfordu. Dobitnik je (1953.) Nobelove nagrade za objašnjenje staničnog disanja i otkriće ciklusa limunske kiseline (»Krebsov ciklus«).

²⁶ Zanimljivo je kako će Potter uvijek spominjati (čak i u službenim životopisima) da je radio s Krebsom (čak mjesec dana), a zapravo nije: na dan kada je brod pristao na englesko tlo, bio je pozvan da se vrati u SAD slijedom izbijanja rata, pa je upitno je li uopće imao vremena sresti se s Krebsom. Rockefellerova zaklada dozvolila mu je da iskoristi stipendiju u Chicagu, što je i učinio.

²⁷ Kao profesor fizikalne kemije, T. Hogness je sudjelovao u projektu »Manhattan«, posvećenom razvitku atomske bombe, kao i balističkih projektila, da bi nakon Drugog svjetskoga rata, zajedno s Einsteinom, Szilardom i drugima, formirao povjerenstvo koje bi se trebalo opirati zloporabi atomske energije (*Emergency Committee of Atomic Scientists*).

²⁸ Pottera je, kao drugozaposlenog u Laboratoriju (poslije Harolda Ruscha), u McArdle pozvao dekan Medicinskog fakulteta, zacijelo na nagovor Elvehjema, s kojim je Potter sačuvao kontakt (već u prosincu 1939. Potter drži u Madisonu pozvano predavanje o novostima u proučavanju enzima). Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 137–138.

²⁹ Negdje se navodi 1959.–1978.

³⁰ *A tribute to Van Rensselaer Potter on his retirement from the University of Wisconsin and the initiation of Van Rensselaer Potter Lectureship.*

S. C. Elvehjemom, 1938.
(ljubaznošću Kathy i Tobyja
Pottera).

Božić u Chicagu 1939., pred odlazak u Europu
(ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Na stričevoj sahrani ljeti 1946. (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

kojih je jedan – Arthur B. Pardee, profesor farmakologije s Harvarda i član Nacionalne akademije znanosti i Američke akademije umjetnosti i znanosti – održao i prvo predavanje nazvano po Potteru, na temu »Jin i jang u kontroli staničnog rasta«.

Doduše, kako to u Americi često biva, Potter je bio u prilici nekoliko puta promijeniti radno okruženje. U prosincu 1941. primjerice, Clare Chrisman Todd (1880.–1954.), šef Zavoda za kemiju (i bivši dekan Koledža znanosti i umjetnosti) nudi Potteru mjesto docenta na Državnom koledžu Washingtona u Pullmanu: stavlja mu na raspolaganje dva laboratorija i dva doktoranda te rad isključivo na istraživanju, ali Potter odbija zbog, po njegovu mišljenju, premale plaće. Na Elvehjemovu preporuku, Leonard Amby Maynard (1887.–1972.), pak, nudi rujna 1942. Potteru mjesto docenta na Fakultetu za nutricionizam Sveučilišta Cornell u Ithaci, u državi New York (Maynard je prvim dekanom Fakulteta), ali odustaje od Pottera jer je »u razgovoru stekao dojam da Potter nije voljan napustiti ono

čime se trenutno bavi«. ³¹ U veljači 1943., Potter odbija i poziv Franklina Chambersa McLeana (1888.–1968.), ³² šefa Zavoda za fiziologiju Sveučilišta u Chicagu.

Godine 1945. organizacija *United States Junior Chamber* (»Jaycees«; »Komora mladih SAD-a«³³) svrstava ga u »deset iznimnih mladića«, 1947. dobiva Nagradu Laboratorijâ Paula Lewisa (*Paul-Lewis Laboratories Award in Enzyme Chemistry* Američkog kemijskog društva³⁴), ³⁵ *Chemical Bulletin* ga uvrštava u »deset najistaknutijih biokemičara«, a Sveučilište Wisconsina dodjeljuje mu zvanje redovitog profesora onkologije (docent je bio 1942.–1945., a izvanredni profesor 1945.–1947.; 1982., nakon umirovljenja, postati će emeritom i dolaziti svejedno svakoga dana na posao). Godine 1959. postat će počasnim doktorom znanosti Državnog sveučilišta Južne Dakote, veljače 1961. dobitnikom Nagrade Zaklade »Bertner«, ³⁶ travnja 1964. Američko društvo za istraživanje raka dodjeljuje mu Spomen-nagradu »G. H. A. Clowes«³⁷

³¹ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

³² F. C. McLean bio je i osnivačem, za Rockefellerovu fondaciju, medicinskog fakulteta u Pekingu, a medicinu je studirao i u Beču i Grazu. Sudjelovao je i u projektu »Manhattan«, istražujući učinke radijacije na ljudska tkiva.

³³ Organizacija, osnovana 1920., usmjerena je prema mladima u dobi od 18 do 40 godina, a bavi se osobito promicanjem kvaliteta vođenja. Odlukom suda, 1980-ih prisiljena je uključiti i žene. Među »Velikom desetoricom« su se 1945., osim Pottera, našli i šef odjela za aerodinamiku tvrtke *Douglas Gene Root*, predsjednik transportnog koncerna *Dade brothers* George C. Dade, izdavač *Timea* James Linen, pomoćnik ministra vanjskih poslova Frank McCarthy, novinari i industrijalci, a sljedeće će se godine Joseph Kennedy »pobrinuti« da u tu skupinu bude »izabran« i njegov sin, budući predsjednik SAD-a John F. Kennedy. Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 151.

³⁴ Danas se nagrada naziva »Pfizer Award in Enzyme Chemistry«.

³⁵ Cf. N. N., »New beachhead in war on cancer reached, U. W.'s Dr. Potter reports«, *Wisconsin State Journal*, 17. rujna 1947. Potter govori o manjku enzima kao mogućem uzroku rasta tumora.

³⁶ Ernst William Bertner (1889.–1950.) bio je čelnik Teksaškog medicinskog centra od njegova osnivanja 1945., a umro je od raka, nakon što je dobrovoljno sudjelovao u nizu ispitivanja potencijalnih lijekova protiv tumora.

³⁷ Nagrada je imenovana po osnivaču Američkog društva za istraživanje raka.

The YOUNG MAN of the Month

A SOUTH DAKOTA FARM BOY, DR. VAN R. POTTER, IS RECOGNIZED AS ONE OF THE MOST BRILLIANT YOUNG SCIENTISTS IN THE FIELD OF CANCER RESEARCH

April 1947

There was a lot of work for a small town in a South Dakota town for a young man named Van R. Potter. He had just received his degree from the University of Wisconsin and was now working as a research assistant in the laboratory of Dr. Van R. Potter. He was one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research. He had just received his degree from the University of Wisconsin and was now working as a research assistant in the laboratory of Dr. Van R. Potter. He was one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research.

By Larry Lawrence

Madison, where Dr. Potter is now an assistant professor in the Medical Research Service laboratory. He is one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research. He has just received his degree from the University of Wisconsin and is now working as a research assistant in the laboratory of Dr. Van R. Potter. He was one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research.

DR. POTTER IN HIS LABORATORY. He studies cancer in relation to its genetic inheritance.

Dr. Potter is a young man who has received his degree from the University of Wisconsin. He is one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research. He has just received his degree from the University of Wisconsin and is now working as a research assistant in the laboratory of Dr. Van R. Potter. He was one of the most brilliant young scientists in the field of cancer research.

»Mladić mjeseca« 1947.

za recentno istraživanje biokemije raka, travnja 1981. dobija Nagradu »Bristol-Myers«³⁸ za istaknuto postignuće u istraživanju raka, na području razvoja kemoterapije, 1986. i Medalju časti Američkog društva za rak, a 1998. počasni doktorat Michiganskog državnog sveučilišta (*Michigan State University*). Listopada 2000., Brunetto Chiarelli animira članove Potterove »Mreže« da šalju pisma potpore kandidaturi Pottera za Nagradu Kyota (*Kyoto Prize*, koju dodjeljuje Zaklada Inamori u trima područjima – napredne znanosti, temeljne znanosti i umjetnosti i filozofije – i koju neki smatraju japanskom varijantom Nobelove nagrade). Međutim, Hyakudai Sakamoto, koji je godinu dana ranije već bezuspješno predlagao Pottera, malo je obeshrabrio »Mrežu«, pojasnivši vrlo strogu proceduru. Ipak, Sakamoto je uspio formalno

³⁸ Riječ je o nagradi koju je dodjeljivala farmaceutska industrija, nazvana po osnivačima tvrtke iz 1858. Godine 1989. tvrtka se spojila s kompanijom *Squibb*, što se odrazilo i na imenu.

predložiti Pottera i 2001., ali opet neuspješno.³⁹ Chiarelli će potom, ožujka 2001., pokrenuti i međunarodnu akciju da se Pottera pokuša kandidirati i za Nobelovu nagradu, pa će najaviti priskrblijvanje potpore Europskog društva globalne bioetike, Međunarodnog instituta za proučavanje čovjeka, torinske Akademije znanosti i dr.⁴⁰ Ivan Šegota se, međutim, prisjećao da su se neki (Šegota je mislio da se radilo o W. Reichu) toj ideji opirali zato što »nije Potter izumio bioetiku, već neki Nijemac«: jesu li ti Šegotini »neki« mislili na Fritza Jahra, ostaje neobjašnjenim.

Laboratorij McArdle, koji će obilježiti Potterov život, osnovan je ponajprije zahvaljujući povećoj ostavštini Michaela W. McArdlea (1874.–1935.), podrijetlom iz Wisconsina, glavnog direktora (buduće) korporacije *Sunbeam*,⁴¹ koji je bio podlegao raku. Daljnje donacije (kćerke pokojnog senatora Bowmana, primjerice),⁴² kao i savezni fondovi, potaknuli su tadašnjeg dekana Medicinskog fakulteta wisconsinskog Sveučilišta, Williama S. Middletona,⁴³ da se 1938. odluči za podizanje nove zgrade u kojoj će biti smješten prvi centar za temeljnoznanstveno proučavanje raka pri nekoj akademskoj instituciji u SAD-u. Projekt osnivanja Laboratorija povjeren je Haroldu Paulu Ruschu (1908.–1988.), rođenjem i obrazo-

³⁹ Hyakudai Sakamoto, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 24. listopada 2000. Arhiv Dokumentacijsko-istraživačkog centra za europsku bioetiku *Fritz Jahr* Sveučilišta u Rijeci. Ostavština Ivana Šegote. V. R. Potter 1 (Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1).

⁴⁰ Brunetto Chiarelli, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 14. ožujka 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

⁴¹ Tvrtka je osnovana potkraj XIX. stoljeća, pod imenom *Chicago Flexible Shaft Company*, i bila je posvećena proizvodnji alata za striženje ovaca. Kasnije se okrenula proizvodnji električnih aparata i 1946. promijenila ime u *Sunbeam Corporation*.

⁴² Danas se Laboratorij financira ponajviše od kamata na primljene donacije, ne dirajući glavnici.

⁴³ Po Middletonu će kasnije biti nazvana knjižnica čijim će Povjerenstvom za gradnju predsjedati upravo Potter.

vanjem vezanom za Wisconsin.⁴⁴ Rusch će predvoditi i gradnju drugog zdanja koje će udomiti Laboratorij, 1964. Oko finalne faze uređenja ove, »druge«, zgrade McArdlea osobno se angažirao i Potter: premda mu je soba u početku bila na nižem katu, s kaučem na kojemu će svakodnevno zadrijemati, pažnju mu je, možda zbog pogleda koji puca onkraj jezera Mendota, zaokupio najviši kat (potkraj karijere ovamo će i preseliti, uvesti crveni telefon i nad ulaz nove sobe izvršiti natpis »Ne oživljavaj« – *Do not resuscitate*), gdje će se izboriti da jedan dio postane dvoranom za stručne sastanke i predavanja. Stara zgrada, u kojoj je Laboratorij djelovao 1940.–1964., nije osobito ugledna i danas uopće nema natpisa, a novija i impozantnija, koja je bila domom McArdlea 1964.–2014., ima fasadu zvanu *Tetris* (po računalnoj igrici) koju su dizajneri osmislili dobivši od Ruscha simbole raka u različitim kulturama i pismima (od hijeroglifa i horoskopa do suvremene medicine). Ljeti 2014. Laboratorij će većim dijelom preseliti u najnoviju zgradu (*Wisconsin Institute for Medical Research Tower 2* u Aveniji Highland, 6. i 7. kat). Ovo preseljenje McArdlea, koje je započelo još u njegovo doba, nije bilo Potteru po volji: »pa ovim su hodnicima hodali Milleri!«, znao je reći za staru (zapravo »srednju«) zgradu. James-Jim A. Miller (1915.–2000.) i Elizabeth-Betty Cavert Miller (1920.–1987.) bili su za Pottera »dva lanca DNA«, bračni par genija koji je, prema Potteru, trebao dobiti Nobe-

⁴⁴ Bio je direktorom Laboratorija McArdle od osnutka do 1972., potom, od 1972. do umirovljenja 1978., Wisconsinškog kliničkog centra za rak (*Wisconsin Clinical Cancer Center*). Od 1954. do 1955. predsjedao je Američkim udruženjem za istraživanje raka (*American Association for Cancer Research*). Zanimljivo je da Rusch, u svojim memoarima, spominje da mu je Potter priznao da ga je predložio za direktora novog Centra. Nije li se Potter, možda, bavio mišlju da zamijeni Ruscha na poziciji direktora McArdlea? Harold P. Rusch, *Something Attempted, Something Done: A Personal History of Cancer Research at the University of Wisconsin, 1934–1979* (Madison: Wisconsin Medical Alumni Association, 1984), 164. U poruci koja je pročitana na večeri u čast H. Ruscha 15. lipnja 1979., Potter ističe da je Rusch bio vrlo štedljiv i da Potterove promocije u viša zvanja nisu bile praćene povećanjem plaće.

lovu nagradu zbog pokretanja serije otkrića o karcinogenima i DNA počevši od 1947., dakle, prije Cricka i Watsona. Oboje su, baš kao i Potter, bili stipendisti WARF-a i, kasnije, članovi Nacionalne akademije znanosti.⁴⁵

U vrijeme Drugog svjetskoga rata, Laboratorij, pa tako i Potter, skrenuo je pažnju i na druge probleme osim biokemijske osnove kancerogeneze, pa su se, tako, usmjerili i prema proučavanju uloge oksidativne fosforilacije u genezi ireverzibilnog šoka ranjenika. Za razliku od dekana Middletona, koji se priključio Eisenhowerovu stožeru, H. Rusch i V. R. Potter ostali su tijekom rata u Madisonu: prema svjedočenju Ruscha,⁴⁶ dogodilo se to na preporuku dekana. Ipak, pisma koja je Potter travnja 1943. razmijenio s Paulom E. Barryjem iz Logističke službe Ministarstva rata, locirane u Milwaukeeu, upućuju da je Potter izbjegavao sastanak s Barryjem (kojemu je Potter bio preporučen kao biokemičar) i deklarirao se kao »*not available*« (tj., u nemogućnosti da se stavi na raspolaganje). Kada su Pottera srpnja 1943. ponovo kontaktirali, poslavši mu već unaprijed obrasce za pristup oružanim snagama, Potter odgovara bojniku Robertu N. McCrearyju da »još uvijek nije na raspolaganju, budući da je suvoditelj projekta izravno povezanog s ratnim naporima, a projekt neće završiti još godinu dana ili duže«.⁴⁷ V. R. Potter je, dakle, izbjegao novačenje, premda ga je morao frustrirati slučaj njegova »dvostrukog bratića« Richarda-Dicka Louisa Pottera (1918.–1960.), koji je »zamrznuo« uspješnu znanstvenu karijeru (opisao je mehanizam povratne sprege) i rad na doktoratu da bi se prijavio u mornaričku avijaciju i zaradio orden za hrabrost.⁴⁸ Doduše, Richard će, dosegovši zvanje izvanrednog profesora, rujna 1960. izvršiti

⁴⁵ Van Rensselaer Potter, »Years with Elizabeth and James Miller: in appreciation«, u: *Biological Reactive Intermediates III*, uredili James J. Kocsis, David J. Jollow, Charlotte M. Witmer, Judd O. Nelsen i Robert Snyder (New York: Plenum Publishing Corporation, 1986), 1–9.

⁴⁶ Rusch, *Something Attempted, Something Done*, 62.

⁴⁷ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

⁴⁸ Vidi o tome raspravu i u: Doris, »Land-Grant Ideology«, 142–143.

Peru, 1952./1953. (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

samoubojstvo. Richardov sin Paul V. Potter doživjet će i drugu traumu kada strada u automobilskoj nesreći u kojoj je vozač poginuo, a Paul ostao trajno narušena izgleda i govora. Nakon svega si je, početkom 1980-ih, i Richardova udovica (Paulova majka) oduzela život. Van Rensselaer Potter otišao je tada posjetiti Paula u Ann Arbor, u Michiganu, gdje je živio, i napisao vrlo otvoreno i iskreno pismo preporuke za prijam Paula na Sveučilište Eastern State u Ypsilantiju (Michigan).⁴⁹

Zimi 1952./1953. Potter boravi četiri mjeseca u Limi, Morocochi i Junínu, gdje radi na organizaciji peruanskog laboratorija Alberta Hurtada za proučavanje enzima i fiziologije prilagodbe (zamoraca) velikim nadmorskim visinama (to je zanimalo američku avijaciju u vrijeme Korejskog rata), nabavlja zamorce od domorodaca (koji ih imaju i po 30–40 u dvorištu, ali ne žele prodati više od tri) i, uopće, uživa bez telefona i sastanaka. Posljednjeg mjeseca pridružuje mu se i

⁴⁹ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, pismo datirano 3. veljače 1984.

žena. Po povratku, na otvaranju novog sveučilišnog Wisconsinškog centra, travnja 1958. drži govor o novostima u istraživanju kemijskih procesa povezanih s razvojem raka.⁵⁰

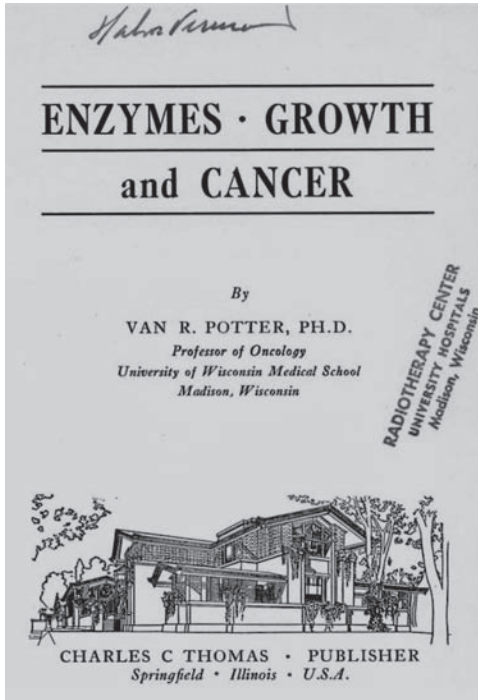
Potter se čitavog života bavio istraživanjem biokemijske osnove malignih procesa, u čemu je postigao značajne uspjehe i neumorno radio na popularizaciji (veljače 1951. drži, primjerice, u okviru »Foruma za bruceše«, predavanje na temu »Rak: poznato i nepoznato«⁵¹). I danas se među najveća postignuća McArdelea ubraja Potterovo otkriće da, u terapiji raka, nerijetko pomaže kombinacija lijekova definirana prema dijelu stanice na koji lijekovi pojedinačno djeluju (među ostale veće uspjehe Laboratorija svakako se može ubrojiti i otkriće Roswella Boutwella da vitamin A pomaže u prevenciji nekih vrsta karcinoma, ili 5-fluorouracila, 5-FU, lijeka koji se koristi kod nekoliko tipova raka dojke, debelog crijeva, želuca i dr., a koji je sintetizirao Charles Heidelberger (1920.–1983.), kasnije profesor na Sveučilištu Južne Kalifornije).⁵² Potter je, 1936., inovirao i postupak dobivanja staničnih izolata i bestaničnog homogenata (»Potter-Elvehjem homogenizer«⁵³), a dvadesetak godina kasnije i tzv. *DNA kit*

⁵⁰ Van Rensselaer Potter, »New horizons in cancer research«, *Wisconsin Cancer Bulletin* 20, br. 3 (1958): 5–10.

⁵¹ Cf. Van Rensselaer Potter, »Cancer: the known and the unknown«, rukopis datiran 13. veljače 1951. Arhiv Laboratorija McArdele, V. R. Potter. Usporedi i: *Wisconsin State Journal*, 13. i 15. veljače 1951. ([http://jjonz.us/RadioLogs/pagesnfiles/logs_files_RH/1950s_RH/50-54/1951/51rh_02Feb/51-02-13-\(Tue\)_%5BWSJ%5D.pdf](http://jjonz.us/RadioLogs/pagesnfiles/logs_files_RH/1950s_RH/50-54/1951/51rh_02Feb/51-0213-(Tue)_%5BWSJ%5D.pdf); [http://jjonz.us/RadioLogs/pagesnfiles/logs_files_RH/1950s_RH/50-54/1951/51rh_02Feb/51-02-15-\(Thu\)_%5BWSJ%5D.pdf](http://jjonz.us/RadioLogs/pagesnfiles/logs_files_RH/1950s_RH/50-54/1951/51rh_02Feb/51-02-15-(Thu)_%5BWSJ%5D.pdf)).

⁵² Cf. Rebecca Ryan, »Rebranding basic«, *Madison Magazine*, listopad 2014., 70–85.

⁵³ Van Rensselaer Potter i Conrad A. Elvehjem, »A modified method for the study of tissue oxidations«, *Journal of Biological Chemistry* 114, br. 2 (1936): 495–504; Van Rensselaer Potter, »The homogenate technique«, *Methods in Medical Research* 1 (1948): 317–336. Ovaj homogenizator se, inače, doima vrlo jednostavno – nalik epruveti s klipćem za usitnjavanje tkiva (komadić tkiva je u epruveti koju se rukom pomiče gore-dolje dok električni motor okreće cilindar): premda ima stručnjaka koji tvrde da je koristan, najveće pohvale izumu potječu od samog Pottera. Cf. Van Rensselaer Potter, urednik, *Methods in Medical Research*, sv. 1 (Chicago: Year Book Publishers, 1948).

Homogenizator Potter-Elvehjem.

– zapravo, papirnati model strukture lanca deoksiribonukleinske kiseline.⁵⁴ Potterov model je korišten i pri konstrukciji skulpture koja prikazuje DNA u dvorani posvećenoj biologiji beskralješnjaka njujorškog Prirodoslovnog muzeja 1964., kao i pri oblikovanju fontane (1967.) u atriju novog Centra za biotehnologiju (do 1996. stajala je u Middletonovoj knjižnici) Sveučilišta Wisconsin u Madisonu (zapravo, Potterovu je ideju, za 900 dolara iz fonda alumnâ, realizirao mladi arhitekt Tom Hibben, čije je manje bakrene modele Potter bio zapazio na madisonskom umjetničkom sajmu). Potter je (s Heidelbergrom) dokazao asimetrični metabolizam limunske kiseline, potom i neke fosfatne koenzime i metaboličke prekursore. Inovacijski kapacitet i sklonost V. R. Pottera potvrđena je i njegovim patentom *hi-fi*-zvučnika 1953., koji su se odlikovali malim dimenzijama i jednostavnošću, a mogli su učinkovito i visokokvaliteno reproducirati cijeli zvučni spektar, uključujući niske frekvencije.

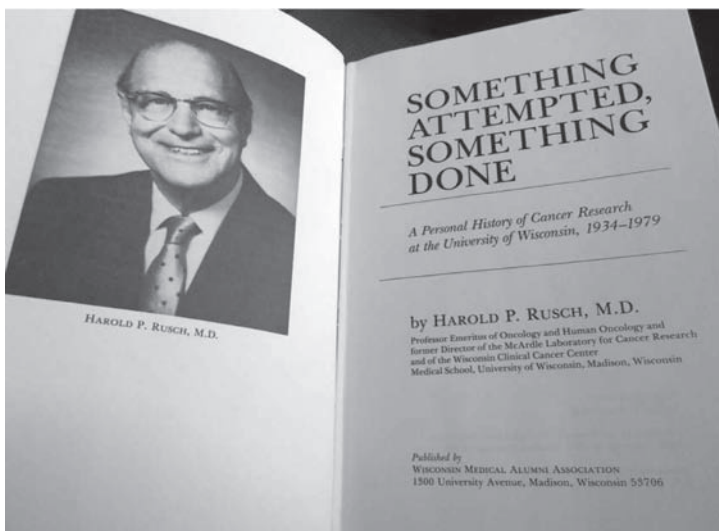
U veljači 1945. Potter je objavio još jedan rad u časopisu *Science*, ovoga puta naglašavajući dvije linije borbe protiv raka – prevenciju i kemoterapiju, izostavljajući radioterapiju i kirurgiju kao »amputacijske«, a ne »restauracijske« tehnike liječenja, i tvrdeći da se na osjetljivost pojedine stanice prema razvoju raka može utjecati prehranom i vježbom.⁵⁵

Govoreći o statistikama koje dokazuju porast pobola od raka u SAD-u, Potter to dovodi u vezu sa smanjenjem fizičke aktivnosti i porastom pretilosti, ali i anticipira objektivan problem koji predstavlja (i tek će predstavljati) »marketinšku neatraktivnost« zagovaranja prevencije u usporedbi s reklamiranjem i profitabilnošću farmaceutskih proizvoda.⁵⁶ Dodamo li

⁵⁴ Van Rensselaer Potter, *DNA Model Kit for Preparing – Dimensional Models of the Deoxyribonucleic Acid Double Helix According to the Watson-Crick Theory* (Minneapolis: Burgess Publishing Co., 1959).

⁵⁵ Van Rensselaer Potter, »The role of nutrition in cancer prevention«, *Science* 101, br. 2614 (1945): 105–109.

⁵⁶ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 149.

Harold Rusch i njegovi memoari.

Roz Boutwell i Dick Burgess.

k tome da je ujesen 1946., u obraćanju Američkom kemijskom društvu – Sekciji u Omahi, Potter usporedio teškoće iznalaženja lijeka protiv raka s iznalaženjem rješenja problema koje je stvorio izum atomske bombe, može se činiti opravdanim radove iz tog doba smatrati svojevrsnom najavom Potterove »bioetičke inicijacije«.

Na sastanku Udruženja američkih društava za eksperimentalnu biologiju, održanom 1958. u Philadelphiji, Potter je istakao nemogućnost jedinstvenog lijeka za rak, budući da ni uzrok nije jedinstven, ali je anticipirao individualizaciju kemoterapije. Onkogenezu je shvaćao kao blokiranu ontogenezu, dokazujući da neoplazma imitira rast nezrela tkiva bez dosezanja odraslih formi (što donekle, i po terminologiji i po konceptu, podsjeća na Haeckelovu ideju »ontogeneze kao ponovljene filogeneze«),⁵⁷ a otpornost stanica na lijekove uspoređivao je sa zakonima evolucije.⁵⁸ (Potter se s Darwinovim djelom поблиže upoznao tek 1958., kupivši rabljeno *Podrijetlo vrsta*,⁵⁹ ali je, zapravo, bio toliko pod njegovim utjecajem da je Fernando Pascual Potterovu bioetiku nazvao »evolucionističkom mehanističkom antropologijom«.⁶⁰) Potterova »hipo-

⁵⁷ Kasnije će korigirati tezu i govoriti o »djelomično blokiranoj ontogenezi«. Van Rensselaer Potter, »Phenotypic diversity in experimental hepatomas: the concept of partially blocked ontogeny«, *British Journal of Cancer* 38, br. 1 (1978): 1–23; Van Rensselaer Potter, »The present status of the blocked ontogeny hypothesis of neoplasia: the thalassemia connection«, *Oncodevelopmental Biology and Medicine* 2 (1981): 243–266; Van Rensselaer Potter, »Blocked ontogeny«, *Science* 28 (1987): 964; Van Rensselaer Potter, »On the road to the blocked ontogeny theory«, *Advances in Oncology* 4, br. 1 (1988): 3–8.

⁵⁸ Općenito je Charles Darwin bio značajni inspirator Pottera: to je, ujedno, i jedna od rijetkih sličnosti s Fritzom Jahrom. Potter je vjerovao da je dokaz kemijske povratne sprege bio ključna potvrda Darwinove teorije evolucije. Štoviše, Potter je u poremećaju kemijske povratne sprege vidio početak razvitka raka.

⁵⁹ Cf. Van Rensselaer Potter, »The ethics of nature and nurture«, *Zygon* 8, br. 1 (1973): 36 (36–47).

⁶⁰ Fernando Pascual, »Alcune riflessioni sulla 'bioetica' di Potter«, *Alpha Omega* 5 (2002): 309–336.

teza minimalne devijacije«⁶¹ pokušavala je razlučiti koje su genske i enzimske alteracije bitne za karcinogenezu. Kroz njegove »ruke« prošlo je stotinjak mladih znanstvenika, među kojima i budući nobelovac Günter Blobel (r. 1936.).⁶² (James Shull prisjeća se anegdote prema kojoj je Potter zabranio Blobelu odlazak na skijanje, a, kada je ovaj ipak otišao, poručio je Blobelu da se ne vraća: kasnije su se učitelj i učenik ipak zbližili.⁶³) Potter je bio biran u Nacionalnu akademiju znanosti (1975.), Nacionalnu akademiju umjetnosti i znanosti i Wisconsinu akademiju znanosti, umjetnosti i književnosti (2001.),⁶⁴ a bio je i predsjednikom Američkog društva za staničnu biologiju (1964./1965.) i Američkog društva za istraživanje raka (1974./1975.).

Unatoč svemu nije lako procijeniti Potterov doprinos znanosti. Bio je hvaljen u medijima i sjećanjima suvremenika, objavljivao je u najboljim časopisima, dobijao nagrade i uživao počasti. Pa ipak, najveće nagrade su izostale, kao i revolucionarna postignuća. Potter je učio od nobelovaca i nobelovce, a bio je i u korespondenciji s nekima od njih. Tako je, u jeku Drugog svjetskoga rata, travnja 1941., korespondirao s Krebsom o ciklusu limunske kiseline i iznio mu svoja ne-

⁶¹ Cf. Van Rensselaer Potter, »Recent trends in cancer biochemistry: the importance of studies on fetal tissue«, *Proceedings: Canadian Cancer Conference* 8 (1969): 9–30.

⁶² Rođen u Njemačkoj, studirao je u Tübingenu, a doktorirao 1967. u Madisonu (radeći ondje 1962.–1967.). Za otkriće signalnih peptida (sustava komunikacije staničnih bjelančevina) dobio je 1999. Nobelovu nagradu za fiziologiju ili medicinu. Od 1968. radi na Rockefellerovom sveučilištu u New Yorku i slovi kao izdašni sponzor obnove crkava i sinagoga Dresdena i Leipziga. Oženjen je Laurom Maioglio, vlasnicom starog poznatog njujorškog talijanskog restorana *Barbetta*. Na vijest da je Blobelu dodijeljena Nobelova nagrada, Potter je izjavio novinarima da je »odmah u Blobelu prepoznao čovjeka od karaktera«, da uopće nije iznenađen dodjelom Nobelove nagrade (premda ima još ljudi u McArdeu koji je zaslužuju), kao i da je Blobelov brat bio savjetovao Blobelu da na doktorat dođe direktno Potteru.

⁶³ James Shull, usmeno priopćenje, rujna 2014.

⁶⁴ Cf. N. N., »Cancer pioneer Potter dies«, *The Capital Times*, 11. rujna 2001.

slaganja u tom pogledu,⁶⁵ a 1950-ih je bio u kontaktu s Harom Gobindom Khoranom (1922.–2011.), ideatorom sinteze proteina, koji je radio najprije u Vancouveru, a potom u Madisonu (moguće je da je Potter utjecao na njegov dolazak), a od Pottera tražio da biokemijski ispita Khoranin ATP. Navodno je i James Watson (r. 1928.) potkraj 1950-ih bio inspiriran Potterovim idejama o specifičnoj signalizaciji nužnoj za diobu stanica u viših organizama,⁶⁶ a Potter je svakako 1969. korespondirao s Francisom Crickom (1916.–2004.) o »centralnoj dogmi«. U Laboratoriju McArdle radio je, naime, u Potterovo doba i Howard Temin (1935.–1994.) koji će 1975. dobiti Nobelovu nagradu za fiziologiju ili medicinu za svoju »provirusnu hipotezu« koja niječe »centralnu dogmu« i dokazuje mogućnost obrnute transkripcije genskog materijala iz RNA u DNA (što je Temin povezivao s razvitkom nekih vrsta raka, a danas se prvenstveno povezuje sa zarazom HIV-om). Potter je pokušavao u Madisonu zadržati i Joshuu Lederberga (1925.–2008.), ali nije uspio: nakon odlaska na Stanford, u Kaliforniju, Lederberg je dobio Nobelovu nagradu.⁶⁷

Ljudi iz njegova laboratorija i danas se Pottera prisjećaju sa simpatijama: umirovljena laborantica Joyce Becker Probstein priča o okupljanjima na kojima je sudjelovala i Potterova obitelj, a za Pottera kaže da je »znao brinuti se za svoje ljude« i rado ih pozivao kući i na piknike na svom imanju kod Portagea. Probsteinova se sjeća i da je Potter igrao tenis, ponekad autom odlazio u vožnju kao da ide u šetnju, da nije koristio računalo i da je uvijek bio uravnotežen.⁶⁸ (Potvrdu o tome da ne koristi kompjutor daje i sam Potter, koji u jedno-

⁶⁵ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

⁶⁶ Van Rensselaer Potter, »The genetic aspects of the enzyme-virus theory of cancer«, *Science* 101, br. 2633 (1945): 609–610.

⁶⁷ Sin rabina iz New Jerseyja, Joshua Lederberg je bio molekularni biolog koji je 1958. dobio Nobelovu nagradu za fiziologiju ili medicinu za otkriće razmjene gena u bakterijskom razmnožavanju, a poznat je i po istraživanju umjetne inteligencije i sudjelovanju u NASA-inom programu istraživanja mogućnosti života na Marsu. U Madisonu je radio 1947.–1958.

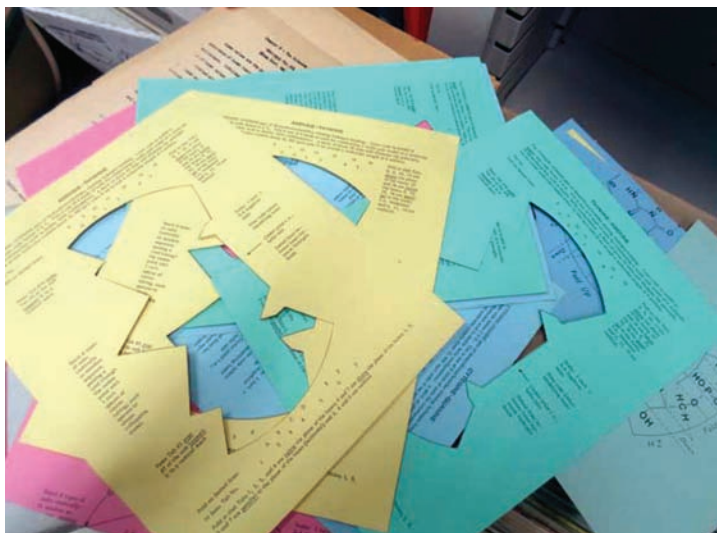
⁶⁸ Joyce E. Becker Probstein, usmeno priopćenje, rujna 2014.

Joyce Probstein

Jedna od kuća u Madisonu u kojoj je Potter živio potkraj života

Potterov »DNA Kit«

me elektroničkom pismu iz svibnja 2001. kaže da »njegov cjelokupan kontakt s internetom ostvaruje vrlo kompetentno osoblje – Kristen Adler i Mary Jo Markham – koje razasluju njegova pisma ‘Mreži’ i donose mu otisnute sve pristigle poruke«⁶⁹). Potterov suradnik James Shull reći će, pak, da je Potter, doznajući da Shull namjerava usvojiti dijete, posvetio mnogo vremena i pažnje da ozbiljno objasni Shullu svu odgovornost takvoga čina. I Udruga medicinskih alumna isticala je zasluge Pottera u predsjedanju Povjerenstvom za zgradu medicinske knjižnice.⁷⁰

Roswell K. Boutwell (r. 1917.), profesor emerit onkologije, došao je među prvima na McArdle. Boutwelli su s Potterovima igrali poker, a njihova djeca su od Potterovih dobijala darove poput tricikla ili zipke. Potter, međutim, nikada nije govorio o svojim roditeljima ili precima i uopće nije mogao razumjeti kako ljudi mogu gubiti vrijeme na poslu razgovorom o privatnim stvarima.⁷¹

Henry C. Pitot, profesor emerit onkologije, patologije i laboratorijske medicine, pridružio se timu McArdlea 1959. i bio je Potterovim poslijedoktorandom (radeći na hepatomima,⁷² kao i Potter). Potter ga je svojedobno nagovorio da jede samo jednom u dva dana (večeru) i pomogao mu naći kuću u Madisonu. Jednom tjedno sastajali su se radi diskusije o tekućim istraživanjima.⁷³

Richard R. Burgess, prvi direktor Centra za biotehnologiju UW, profesor emerit onkologije, koji je na McArdle došao 1971., doživljavao je Pottera kao široko obrazovanog, »renesansnog junaka«, uvijek otvorenog za nove ideje. Potter

⁶⁹ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo Anthonyju Corteseu, datirano 30. svibnja 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

⁷⁰ N. N., »Professor of oncology Van R. Potter retires«, *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 22, br. 3 (1982): 17.

⁷¹ Roswell K. Boutwell, usmeno priopćenje, rujna 2014.

⁷² Cf. Van Rensselaer Potter, »A new protocol and its rationale for the study of initiation and promotion of carcinogenesis in rat liver«, *Carcinogenesis* 2, br. 12 (1981): 1375–1379.

⁷³ Henry C. Pitot, usmeno priopćenje, rujna 2014.

»Stara« zgrada, u kojoj je Laboratorij McArdle djelovao 1940.–1964.,
s muralom posvećenim »biologijskoj kemiji«

Zgrada u kojoj je Laboratorij McArdle djelovao 1964.–2014.,
s Potterovom sobom na najvišem katu

je Burgessu nudio da bude profesor okolišnih znanosti (*Aldo Leopold Professor for Environmental Sciences*), ali je Burgess to otklonio. Prema Burgessovim sjećanjima, Potter nije skrivao svoju emotivnost i rasplakao se na vijest o Teminovoj smrti od raka. Ničim izazvan Potter bi, prisjećajući se Burgess,

znao svojim znancima poslati elektroničku poštu s nekom inicijativom ili idejom, poput »definicije života«⁷⁴ (pod tim je naslovom Potter na jednoj stranici citirao i komentirao razmišljanja moskovskog oceanologa i polarnog istraživača Pjotra Petroviča Širšova (1905.–1953.) o »složenim sustavima« s odlikama života).

James Shull bio je sve do nedavno, punih jedanaest godina, predstojnikom Zavoda/Laboratorija. Došao je 1977. iz Lincolna (Nebraska) i zaposlio se upravo kod Pottera (tada nije znao mnogo o njemu, ali će mu naknadno drugi reći da se radi o slavnoj ličnosti). Potter je, sjeća se, pred njim nazvao osobe koje je Shull naveo kao svoje »preporučitelje«. Kasnije je, međutim, Potter odbio mentorirati Shullovo doktorat, izjasnivši se prestarim, te je Shulla preporučio mlađem stručnjaku za steroidne hormone. Shull za Pottera kaže da je na poslu boravio od otprilike 9 ujutro do 5 poslijepodne, mnogo je čitao i vladao osobito medicinskom literaturom. Navodno je jednom odbio ponuđenu poziciju v. d. dekana, smatrajući da netko tko nije liječnik (tj., tko je Ph.D. kao Potter, a ne M.D.), ne bi trebao biti dekanom Medicinskog fakulteta. Nije držao nastavu na dodiplomskom studiju, već samo doktorandima (*graduate students*). Nije »škrtario« na laboratorijskoj opremi: Shull se iznenadio dobivši od Pottera komplet automatskih pipeta (tamo odakle je došao, Shull je sam čistio i hranio životinje). Osim toga, vrlo atipično, dao je Shullu da koristi laboratorij i u slobodno vrijeme, za vlastite eksperimente. Prema Shullovu sjećanju, Potter nije osobito mario za etičke aspekte pokusa na životinjama. Potter je Shulla upozorio i na jednog poslijedoktoranda koji mu je bio »sumnjiv«: i doista, osim što će pokušati izbjegavati posao, taj će poslijedoktorand 1981. prisvojiti rezultate tuđih pokusa i objaviti ih (Potteru nije uspjelo povući na vrijeme članak iz časopisa).⁷⁵

⁷⁴ Richard Burgess, usmeno priopćenje, rujna 2014.

⁷⁵ James Shull, usmeno priopćenje, rujna 2014.

Paul Lambert, sadašnji predstojnik Laboratorija (odnosno Zavoda), došao je na McArdle tek 1990., kada je Potter već odavno bio u mirovini. Sjeća se da su Pottera svi i dalje doživljavali prvenstveno kao onkologa, a važnost bioetike uglavnom nisu shvaćali. Potter je i Lamberta volio ispitivati o njegovu radu, a i Lambert i Shull naglašavaju da ih se Potter dojmio svojim »povezivanjem onoga što drugi nisu mogli ili znali povezati«. ⁷⁶

Potterova unuka (i Carlova kćer) Lisa, koja danas živi u gradiću nedaleko Philadelphije, bila je u vezi s Pitotovim doktorandom (sredinom 1990-ih, Potter je na člancima potpisuje kao »specijalist za istraživanje« (*research specialist*) pri McArdleu), a kasnije je pomagala djedu u pripremi nekih od zadnjih članaka (1994.–1997.). ⁷⁷ (Potter ju je zaposlio, ali joj je često prigovarao: »Radiš li Ti za mene ili ja za Tebe?«.) Lisa, koja govori španjolski i koja je diplomirala latinoameričke studije i provela godinu dana na Sveučilištu u Ekvadoru, ⁷⁸ bila je prisutna i rujna 2011. u španjolskom Gijónu, gdje je, prilikom održavanja Sedmog svjetskog kongresa o bioetici, svečano otkrivena ploča s imenom ulice posvećene »V. R. Potteru, ocu bioetike«.

Posljednjih desetljeća Potterova života, kao adrese njezova stanovanja spominju se Portage (2000.), odnosno, 1993.–2008., Madison (okrug Dane). Kuća na adresi Prospect Avenue 163, druga u kojoj je živio (iznajmljujući sobe studentima) u Madisonu, prodana je kratko nakon Potterove smrti. Šetnja šumom na imanju u Portageu, na kojemu su od 1970. živjeli sin Carl i snaha Kathy, bila je dio Potterove rehabilitacije nakon ugradnje umjetnog kuka: da bi Potter mogao

⁷⁶ Paul Lambert, usmeno priopćenje, rujna 2014.

⁷⁷ Cf. Van Rensselaer Potter i Lisa Potter, »Global Bioethics: converting sustainable development to global survival«, *Medicine and Global Survival* 2, br. 3 (1995): 185–191. Ovaj časopis izlazio je od 1991. do 2002., kada je obustavljen.

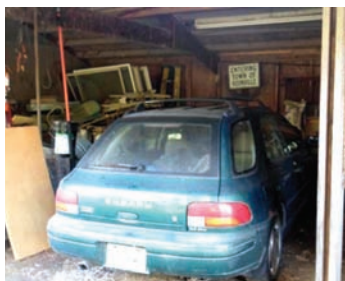
⁷⁸ Cf. *Video script for the Third National and Latin American Congress of Bioethics, President: Dr. Manuel Velasco-Suarez, Mexico City, 24–27 November, 1999, for Professor Van Rensselaer Potter, University of Wisconsin*. Arhiv DICEB Fritz Jahr SuRi – IŠ – VRP 1.

S Henryjem Pitotom

Spomen-ploča u čast Pottera, pred zgradom Laboratorija McArdle

Stari »Subaru«, danas u garaži u Portageu

ući u Carlovu kuću, sagrađena je i rampa. Imanje, koje se u početku prostiralo na oko 80 jutara, da bi kasnije bilo dokupljeno još oko 120 jutara, bit će i mjesto na kojemu će biti razasut Potterov pepeo.

Posljednjih godina Potter je vodio brigu i o fizički i mentalno teško bolesnoj ženi Vivian, koja je umrla u snu, u Centru

za skrb u Middletonu (dio Madisona), 20. listopada 2004. U Centru je živjela od 1999. i primala juturnje posjete djece i poslijepodnevnih Vana Rensselaera koji bi joj, u skladu s dugogodišnjom obiteljskom tradicijom, donosio čaj. Za Vivian se govorilo da je u mladosti odlično plivala i igrala bridž, ali ju je kasnije deformirao artritis.

Dok je mogao, Potter je vozio stari automobil (iz 1984.) marke *Subaru* (to mu je bio već treći automobil iste marke: prvi automobil kupio je 1947.) s pogonom na četiri kotača i personaliziranim registarskim tablicama na kojima je stajalo »YES ZPG« (*Zero Population Growth*, prema nazivu organizacije koju su 1968. utemeljili Paul Ehrlich i Thomas Eisner, a koja je trebala naglašavati problem prenapučenosti Zemlje).

S obzirom da je Potter imao troje djece (Leopold čak petero⁷⁹), nije posve jasno kako je zamišljao kontrolu populacije – osim ako, naravno, kontrola nije bila zamišljena za samo neke skupine. Jasno je čega se Potter bojao: iz Leopoldova primjera izumiranja jelena iz šume Kaibab na ivici Grand Canyon (koji je nestao nakon što je čovjek bio istrijebio vukove kao njihove prirodne predatore, a potom je namnožena populacija jelena izjela svu hranu i poumirala od gladi), Potter je anticipirao budućnost ljudske populacije. Postoji samo nekoliko mjesta na kojima je Potter, međutim, dublje zašao u razmatranje ovog problema, uglavnom odvajajući razmjere slobode i nužnosti, citirajući bivšeg čelnika Svjetske banke koji se divi kineskim mjerama limitiranja prirasta i spominjući stari stav da je »razvoj najbolji kontraceptiv«.⁸⁰ (I među modernim ekolozima ima onih koji prena-

⁷⁹ To je utoliko zanimljivije što je Leopold 1932. napisao da »kada imam više od dvoje djece, stvaram nezasićenu potrebu za više štamparskih preša, više krava, više kave, više ulja, i više gume...«. Cf. Jeff Iseminger, »R: Bioethics – brightening our lives«, *Wisconsin Week*, 22. veljače 1989. Isto u: Jeff Iseminger, »Potter prescribes 'Global Bioethics' in Leopold tradition«, *Wisconsin State Journal*, 26. veljače 1989.

⁸⁰ Cf. Van Rensselaer Potter, »A response to Clements: environmental bioethics – a call for controlled human fertility in a healthy ecosystem«, *Perspectives in Biology and Medicine* 28, br. 3 (1985): 426–433.

pučenost vide kao najveći problem modernog svijeta, poput Lestera Milbratha.⁸¹⁾ U jednom razgovoru za novine,⁸² Potter otklanja ideju da se zalaže za prisilne pobačaje i naglašava važnost edukacije: osobito je protiv »mačo-moral« (*macho morality*) koji zagovara Katolička crkva ili islam suprotstavljajući se i pobačaju i kontracepciji, a sve radi poticanja dominacije nad ženama, prirodom i drugim ljudima. Štoviše, Potter se priklanja feminističkom pokretu, citirajući knjigu *In a Different Voice* harvardske profesorice pedagogije Carol Gilligan,⁸³ koja mu je otkrila da su žene, za razliku od muškaraca zaokupljenih individualnim postignućima, pravima i autonomijom, okrenute k drugima i zajednici, što je na tragu Potterovih ideja o globalnoj bioetici. Potter je knjigu Gilliganove prvi puta imao u rukama sredinom 1985.: kao što je to običavao i s drugim knjigama, obilato je potertavao pojedine rečenice ili čitave pasuse. Na ovoj knjizi, na prvome listu čak je oduševljeno napisao »Žene koje razumiju žene razumjet će i podržati globalnu bioetiku«, a na unutrašnjosti stražnjih korica »Globalna bioetika je za žene«.

Zadnji put Potter je putovao izvan SAD-a 1990., kada je, na poziv firentinskog profesora antropologije Brunetta Chiarellija i u pratnji svoga sina Carla, u Trentu održao predavanje o globalnoj bioetici. Sve kasnije pozive je otklanjao, šaljući domaćinima snimku svog obraćanja na videokazeti (tako je učinio i 2001., kada ga je Ivan Šegota pozvao na Lošinj: bila je to zadnja Potterova video-kazeta). Dvije godine prije smrti, Potter je objavio esej u svom omiljenom časopisu *Perspectives in Biology and Medicine*, na temu dostojanstvene, »sokratovske«, smrti. Za Pottera, trenutak kada treba odabrati dostojanstvenu smrt je dan kada se njegova obitelj, liječnik i

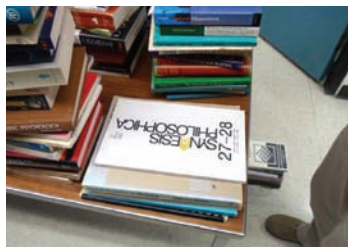
⁸¹ Lester W. Milbrath, *Learning to Think Environmentally While There is Still Time* (Albany: State University of New York Press, 1996).

⁸² George Vukelich, »Bioethics and macho morality«, *Isthmus*, 14. srpnja 1989.

⁸³ Carol Gilligan, *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development* (Cambridge, MA/London: Harvard University Press, 1982).

S Bette Sheehan, u Arhivu Laboratorija McArdle

Jutarnji list i *Synthesis philosophica* među Potterovom ostavštinom

socijalni radnik slože da nemaju izbora nego da ga smjeste u starački dom. Braneci očuvanje »osobnosti« (*personhood*), Potter sugerira da »smrt nije zlo za stariju osobu ako je dragovaljno odabrana i s dobrim razlogom«. ⁸⁴ Potter je imao pri-

⁸⁴ Van Rensselaer Potter, »On dying with personhood: Socratic death«, *Perspectives in Biology and Medicine* 43, br. 1 (1999): 103–111.

premljen vlastiti nekrolog, datiran 25. rujna 1997., u kojemu su bili ostavljeni praznima datum, dob i uzrok smrti.⁸⁵

Potter je umro 6. rujna 2001.⁸⁶ u 17.20, u naručju unuke Lise,⁸⁷ pet dana prije napada na njujorške »Blizance«, od septikemije koja se razvila nakon implantacije umjetnog kuka i odbijanja antibiotske kure.⁸⁸ Manje od dva sata prije smrti, u 15.29, poslao je svoju »oporuku« Mreži, a za 8. rujna ujutro bila je ranije zakazana kava i sastanak Pottera s DeWittom i Lahvisom.⁸⁹ U srijedu, 7. studenoga 2001., u pet sati poslijepodne, održana je komemoracija u »Predvorju alumna« u Centru Pyle u Madisonu. Tiskan je prospekt na šest stranica, s Potterovom slikom i biografijom, citatima onoga što su napisali ili odabrali Potterova sestra, djeca i unuci, slikom modela DNA i popisom 92 učenika koji su radili u Potterovu laboratoriju 1948.–1975. Iz programa komemoracije vidi se da su višekratno izvođena djela Roberta Schumanna i da su se publici obraćali djeca, unuke, Peter J. Whitehouse i Potterovi suradnici Henry C. Pitot, Harris Busch i Arthur B. Pardee. Prvoga travnja 2002. objavljena je i »Spomen-rezolucija nastavnika Sveučilišta Wisconsin u Madisonu o smrti profesora-emerita V. R. Pottera II.«, koju su potpisali članovi »Spomen-povjerenstva« – predsjedavajući Henry C. Pitot, Norman R. Drinkwater (profesor genetike na McArdeleu) i Charles B. Kasper (emerit McArdelea), u kojoj se Pottera naziva »čovjekom za sva doba« (*man for all seasons*).

⁸⁵ *Obituary – preview (Sept. 25, 1997), Van Rensselaer Potter II.* Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

⁸⁶ James E. Trosko i Henry C. Pitot, »In memoriam: Professor Emeritus Van Rensselaer Potter II (1911–2001)«, *Cancer Research* 63 (2003): 1724; Erin D. Williams, »A legacy of bioethical sustainability: in memory of Dr. Van Rensselaer Potter II«, *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 49–58.

⁸⁷ Lisa Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 7. rujna 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

⁸⁸ Cf. Peter J. Whitehouse, »The rebirth of bioethics: a tribute to Van Rensselaer Potter«, *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 39.

⁸⁹ Calvin DeWitt, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 8. rujna 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

S Paulom Lambertom kraj fontane koja predstavlja DNA, u atriju Centra za biotehnologiju, izrađenoj prema zamisli V. R. Pottera

Dobri čovjek iz Wisconsina: V. R. Potter u kontekstu prostora i vremena

Nije posve jasno što je za Pottera bilo ključno da se okrene bioetici. Prema onome što je sam izjavio (Ivanu Šegoti 1998.⁹⁰), Potter se počeo zanimati za bioetičke teme oko 1962., kada je, pozvan da održi predavanje na Sveučilištu u Južnoj Dakoti, odlučio progovoriti o progresu.⁹¹ U svom predavanju, naslovljenom »Most prema budućnosti: koncept ljudskog napretka«,⁹² Potter nije samo po prvi puta upotrijebio sintagmu »mosta«, na kojoj će graditi svoju prvu, »mostnu bioetiku« (*bridge bioethics*), već se i založio za »kombiniranje znanja pojedinca iz prirodnih znanosti sa znanjem iz humanističkih znanosti«, a počeo je razvijati i koncept koji će kasnije nazvati »prihvatljivim opstankom« (*acceptable survival*) i za koji će naći potvrdu u idejama Johna Platta.⁹³ Bez sumnje je Potterovo izlaganje imalo odjeka, budući da ga citira i članak u časopisu *Science* kanadskog klimatologa Kennetha Harea iz 1970.,⁹⁴ koji zagovara suradnju među disciplinama i šire shvaćanje okoliša.

⁹⁰ Šegota, »Intervjui«.

⁹¹ Za popis Potterovih radova o bioetici, koji se početkom poklapa s 1962., vidi: Williams, »A legacy of bioethical sustainability«, 55–56.

⁹² Van Rensselaer Potter, »Bridge to the future: the concept of human progress«, *Land Economics* 38, br. 1 (1962): 1–8.

⁹³ John R. Platt, urednik, *New Views on the Nature of Man* (Chicago: Chicago University Press, 1965); John R. Platt, *The Step to Man* (New York: Wiley, 1966); John R. Platt, »What we must do«, *Science* 166 (1969): 1115–1121.

⁹⁴ F. Kenneth Hare, »How should we treat environment: university organization presently permits only piecemeal consideration of environmental problems«, *Science* 167, br. 3917 (1970): 352–355.

Odnos »činjenica« koje priskrbljuje znanost i »vrijednosti« koje sugeriraju teologija i filozofija jedan je od središnjih u Potterovoj bioetici. Činjenice mogu biti pogrešne ili izmišljene, ali u pravilu predstavljaju sustav ljudskog znanja o prirodi i njenim mogućnostima: ta znanja, po Potteru, moraju nekako biti uzeta u obzir prilikom definiranja vrijednosti kojima pojedinac odnosno društvo teže.⁹⁵ Samo na taj način spriječiti će se dominacija scijentizma ili filozofizma: stvorit će se most koji propušta ideje u oba smjera.

Povod svečanosti na kojoj je Potter 1962. govorio bio je, između ostaloga, i obilježavanje stote obljetnice dodjeljivanja zemlje za osnivanje sveučilišta (*land grant*) Južnoj Dakoti. Nakon dosta opiranja i rasprave, odgoda i predsjedničkog veta, američka je vlada tzv. Morrillovim zakonom iz 1862. (nazvanom po imenu kongresmena Justina Smitha Morrilla koji je frustraciju vlastitim manjkom formalnog obrazovanja pretvorio u državnu politiku), odlučila pokloniti terene saveznim državama radi podizanja učilišta (*college*) koja bi omogućavala obrazovanje u poljoprivredi i »mehanicima« (*mechanic arts*) ili, pak, prodaje terena koja bi financirala učilište. U početku je pragmatična orijentacija pričinjala probleme pa su se počeli nuditi kolegiji poput »Poljoprivrednog grčkog« ili »Poljodjelske filozofije«,⁹⁶ da bi, vremenom, orijentacija bila šire i ležernije tumačena, pa se već 1880-ih pojavila ideja da se poljoprivrednicima i radnicima ponude i tečajevi iz povijesti, političkih znanosti i retorike, kako bi se prevladala njihova podzastupljenost u politici. (Takozvani »Drugi Morrillov zakon« usvojen je 1890., a imao je zadaću bivšim »konfederalnim« saveznom državama dati novac umjesto zemlje, ali i nametnuti rasnu ravnopravnost ili utemeljenje posebnog učilišta za »obojene«.)

⁹⁵ Cf. James E. Trosko, »Scientific concepts of human nature and their implications to bioethics in a Scientific and Technologically-Altered World«, *Journal of the International Society of Bioethics* (SIBI) 9 (2003): 78–79 (68–83).

⁹⁶ Vernon Carstensen, »A century of Land-Grant colleges«, *The Journal of Higher Education* 33, br. 1 (1962): 33 (30–37).

Kao svojevrsna nadogradnja politike »dodjele zemlje« i edukacijskog kampanilizma nastala je »Wisconsinska ideja« (*The Wisconsin Idea*), koju je prvi formulirao rektor Sveučilišta Wisconsin u Madisonu, Charles Van Hise, 1904., ustvrdivši da »neće biti zadovoljan dok korist od Sveučilišta ne dosegne svaku kuću u Državi«. Ovu ideju neposredne »uporabljivosti« i »teritorijalnosti« sveučilišta (»granice Sveučilišta su granice savezne države«: i doista, kada je 1848./1849. izgrađena, središnja zgrada Sveučilišta locirana je točno jednu milju od zgrade državnog Zastupničkog doma – *Capitola*), toliko različitu od europske tradicije, neki dovode u vezu s protestantskim pokretom »Društveno evanđelje« (*Social Gospel*) s kraja XIX. stoljeća.⁹⁷ Da je »Wisconsinska ideja« doista bila tek ekstenzija filozofije »dodjele zemlje«, potvrđuje upravo zakonodavno povjerenstvo Wisconsin, koje je 1858., nakon analize aktivnosti Sveučilišta i »negodovanja oko dobrog dijela onoga što se tamo prakticiralo«, izjavilo da »stanovništvo savezne države [Wisconsin] ima neupitno pravo zahtijevati da se Sveučilište prilagodi potrebama naroda.«⁹⁸

Usmjerenost filozofije »dodjele zemlje« i »Wisconsinske ideje« prema zemlji, napretku i komunitarnoj svijesti, a prije svega činjenica da je Potterov profesionalni put bio povezan s dvjema institucijama »dodjele zemlje« – koledžom u Južnoj Dakoti i sveučilištem u Wisconsinu – navela je Margaret E. Doris, bostonsku teologinju, da pokuša izgraditi svoju (doktorsku) tezu na ideji da su za formulaciju Potterove bioetike ključne bile upravo ideologije »dodjele zemlje« i »Wisconsinske ideje«. U obimnoj disertaciji Dorisove,⁹⁹ međutim, obranjene

⁹⁷ Vidi više u: Vernon Carstensen, »The origin and early development of the Wisconsin Idea«, *Wisconsin Magazine of History* 39, br. 3 (1956): 181–188; J. David Hoeveler, »The university and the Social Gospel: the intellectual origins of the Wisconsin Idea«, *Wisconsin Magazine of History* 59, br. 4 (1976): 282–298.

⁹⁸ Carstensen, »A century of Land-Grant colleges«, 32.

⁹⁹ Jedina publikacija M. Doris povezana s Potterom – barem, jedina kojoj smo ušli u trag – referat je prezentiran na godišnjem skupu Američkog društva za bioetiku i humanističke znanosti 2013. Cf. Margaret Doris, »Land-Grant

travnja 2014. (nakon dugogodišnjeg istraživanja) pri Teološkom fakultetu Bostonskog sveučilišta (*Boston University*), filozofski dio ispada prilično neuvjerljivim, za razliku od sjajnog i korisnog historiografskog dijela. Dorisova čita i citira samo američke autore, sve što joj je nepoznato (nerijetko europsko) proglašava »opskurnim« i lišava tezu analitičke dubine u korist faktografske širine i obilja podataka o životu i radu V. R. Pottera (uključujući citate iz njegovih djela i sjećanja). Naslov i glavna teza Dorisove – »Ideologija dodjele zemlje, Wisconsinaska ideja i zasnivanje bioetike Vana Rensselaera Pottera« – neargumentirana je i, zapravo, promašena: zaključka nema, a poglavlja koja govore o »dodjeli zemlje« i Potteru odvojena su. Ipak, ne može se (i ne treba) negirati utjecaj ideologije »dodjele zemlje« na Pottera: ovom se ideologijom ne može objasniti sve, pa ni najvažnije (kao što pokušava Dorisova), ali se može upotpuniti vrlo složen mozaik utjecaja koji su Pottera usmjerili prema bioetici. (Ova ideja, uostalom, nije tako nova: još je uvodnik časopisa *Land Economics*, u kojemu je Potter 1962. objavio svoj govor iz Južne Dakote, insinuirao da je *Potterovo istraživanje uglavnom vršeno na koledžu nastalom »dodjelom zemlje«, pa stoga naglašava značaj tih ustanova.*)

Da »Wisconsinaska ideja« baš i nije tako idealna za objašnjavanje Potterova djela, pokazuju napisi u novinama Milwaukeeja 1981., prilikom uručjenja Nagrade »Bristol-Myers« Potteru, u kojima se ironizira nagrađivanje onih koji se bave »čistom znanosti« mjesto primijenjenom od koje bi stanovnici dotične savezne države (dakle Wisconsin) imali veće koristi.¹⁰⁰ Osim toga, zar nije Potterov strah od prenapučenosti u suprotnosti s filozofijom »dodjele zemlje« o »rastu zemlje u svakom pogledu«? Nije li Potter, možda, upravo u orijentaciji prema tehnologiji/industriji i agrikulturi (uz zane-

ideology, the Wisconsin Idea, and the foundations of Van Rensselaer Potter's bioethics«, u: *American Society for Bioethics + Humanities, Annual Meeting, October 24–27, 2013, Atlanta, GA* (Atlanta: ASBH, 2013), 43.

¹⁰⁰ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 356.

Spomen-ploča »Wisconsinsoj ideji«.

marivanje humanistike) – tipično za »dodjelu zemlje« – vidio opasnost udaljavanja od humanih vrijednosti? Zapravo, na štetu glavne teze Margaret Doris, »dodjela zemlje« je ideja primitivne faze akumulacije kapitala, okrenute nužnosti educiranja (ali, izvorno, samo u poljoprivredi i industriji), dok se Potterova bioetička ideja može pripisati zreloj fazi razvoja čovječanstva koje se već pribojava onoga što je akumulirano. Isto bi se moglo reći za Wisconsinsoj ideju, koja je težila vratiti uloženo »poreznim obveznicima« iste savezne države

(i u tome doista slijedila pragmatizam), dok je Potter težio k otvaranju, globalizaciji i daleko apstraktnijem promišljanju opstanka i razvitka. (Da ne govorimo o tome da je sama ideja da bioetika – ili bilo koja druga disciplina – mora neminovno poniknuti iz nečega prozaičnoga poput »dodjele zemlje« ili »Wisconsinske ideje«, zapravo, banalno pragmatična.)

U svakom slučaju, kada se govori o posebnostima Potterova doba – strahu od atomskog oružja nakon njegove prve i posljednje uporabe u Japanu 1945., tenziji hladnog rata s povremenim eskalacijama poput kubanske krize u listopadu 1962., naglom napretku znanosti i medicine, utemeljenju i popularizaciji etičkih komiteta zahvaljujući seattleskom programu hemodijalize 1961./1962. itd. – nerijetko se zanemaruje ili potcjenjuje utjecaj individualnog razvojnog puta Potterova intelekta i njegove privatne sudbine. Potter je bio pozitivist koji je zaronio duboko, u temelje procesa nastanka zloćudne bolesti (od koje je umro njegov djed i imenjak). Mučilo ga je pitanje mikrokoliša,¹⁰¹ adaptacije,¹⁰² (intracelularne) komunikacije,¹⁰³ kibernetike,¹⁰⁴ temeljnih vrijednosti (»opasno znanje«, interdisciplinarnost), napretka (budućnost, kontrole tehnologije), opstanka, evolucije, kaosa (red vs. nered). S vremenom su se ova pitanja u Pottera počela projicirati sa stanične razine na makrorazinu društva (tome je izriječkom »pouča-

¹⁰¹ Cf. Van Rensselaer Potter, »Intracellular responses to environmental change: the quest for optimum environment«, *Environmental Research* 3, br. 2 (1970): 176–186; Van R. Potter, »How is an optimum environment defined?« *Environmental Research* 2, br. 5 (1969): 476–487.

¹⁰² Cf. Van Rensselaer Potter, »Physiological adaptation at the molecular level: the frontier where research on differentiation and malignancy meet«, *Perspectives in Biology and Medicine* 24, br. 4 (1981): 525–542; Van Rensselaer Potter, »The role of the individual in modern society«, u: *Changing Concepts of Productive Living*, uredio Robert Dean Boyd (Madison: University of Wisconsin – University Extension, 1967), 37–51.

¹⁰³ Cf. Van Rensselaer Potter, »Initiation and promotion in cancer formation: the importance of studies on intracellular communication«, *The Yale Journal of Biology and Medicine* 53 (1980): 367–384.

¹⁰⁴ Cf. Van Rensselaer Potter, »Probabilistic aspects of the human cybernetic machine«, *Perspectives in Biology and Medicine* 17, br. 2 (1974): 164–183.

vao« i svog suradnika Jamesa Troska kojemu je to, navodno, uvelike koristilo u daljnjem bavljenju znanostima¹⁰⁵), uključujući i komparaciju ideja i DNA te vrlo izravna priznanja da je »upuštanje u bioetiku proizašlo iz njegova bavljenja istraživanjem raka«¹⁰⁶ i da je »rak nerijetko drugi aspekt okolišnog problema«.¹⁰⁷ Pri tome je Potter, dosljedno, pokušavao formulama, algoritmima i dijagramima povratnih sprega, preuzetima iz prirodnih znanosti, objasniti društvene fenomene.¹⁰⁸ U jednom memorandumu iz 1965., potpisanom u ime »Interdisciplinarnog povjerenstva«,¹⁰⁹ Potter dosljedno organicistički skicira čovjeka kao stroj koji obrađuje informacije, opet uspoređujući procese tipične za kulturu s genetičkim procesima: po Potteru, moderni je čovjek u nekim slučajevima izložen većem broju informacija no što može obraditi, a u drugim je slučajevima »podinformiran«.¹¹⁰

Sudeći po indirektnim svjedočenjima i publikacijama, Potter se bioetičkim temama okrenuo barem desetak godina ranije nego što je to sam procjenjivao. Na prenapučenost svijeta i gubitak prirodnih resursa Potteru je pažnju skrenulo već čitanje Harrisona Browna sredinom 1950-ih,¹¹¹ a ta linija promišljanja nastavila se analizom međusobnih utjecaja zna-

¹⁰⁵ Doris, »Land-Grant Ideology«, 315.

¹⁰⁶ Dio iz Potterova djela *Global Bioethics* koji opisuje analogiju poremećaja okoliša i razvitka raka prenijet je i kao poglavlje knjige. Vidi Van Rensselaer Potter, »The cancer analogy«, u: *Learning to Listen to the Land*, uredio Bill Willers (Washington: Island Press, 1991), 157–162.

¹⁰⁷ N. N., »Know your Madisonian: Van R. Potter«, *Wisconsin State Journal*, 19. prosinca 1972.

¹⁰⁸ Van Rensselaer Potter, *Bioetika: most prema budućnosti*, prevela Ines Radinović (Rijeka: Katedra za društvene znanosti Medicinskog fakulteta u Rijeci/Hrvatsko društvo za kliničku bioetiku/Hrvatsko bioetičko društvo/Međunarodno udruženje za kliničku bioetiku, 2007), 227–238.

¹⁰⁹ Vjerojatno »Interdisciplinarni seminar o budućnosti čovjeka« koji je vodio.

¹¹⁰ Van Rensselaer Potter, »Man as an information-processing machine«, rukopis datiran 13. siječnja 1965. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

¹¹¹ Harrison Brown, *The Challenge of Man's Future* (New York: Viking Press, 1954). Potter na jednom mjestu spominje da je Browna čitao kratko nakon povratka iz Perua.

nosti i religije. Potkraj 1957., Potter razmjenjuje pisma s direktorom Nacionalnih instituta za zdravlje (NIH), Jamesom Shannonom (1904.–1994.), žaleći se na udaljevanje znanosti od društva, a potom je i formirao skupinu koja je pokrenula »Interdisciplinarni seminar o budućnosti čovjeka«. Uprava Sveučilišta Wisconsin obratila se 1967. upravo Potterovom Povjerenstvu za interdisciplinarnu studiju o ljudskoj budućnosti, tražeći odgovore na pitanja o svrsi visokog obrazovanja, ciljevima sveučilišta i njegovih sastavnica, te ulozi studenata i njihovih organizacija. Potterovo je Povjerenstvo dalo odgovor u skladu s Potterovim idejama o znanju i mudrosti, uzimajući u obzir i teze Margaret Mead.¹¹² Povjerenstvo je, međutim, doskora raspušteno i zamijenjeno Institutom za okolišne studije koje će voditi član Potterova povjerenstva drugačijih ideja.¹¹³ Rujna 1962. Potter će, temeljem iskustava sa Seminarom, podastrijeti prijedlog osnivanja »Instituta za integrirane studije prirodnih i humanističkih znanosti« (koji toliko neodoljivo podsjeća na današnji koncept integrativne bioetike), u kojemu se zalaže za širenje horizonata mjesto »superspecializiranosti« (na tragu Leopolda¹¹⁴). Pristup bi bio povijesni, ali ne i metodologija, budući da bi se stvarale preporuke, a Institut bi bio ustrojen kao centar za obuku poslijedoktoranada.¹¹⁵

U studenome 1958., Potter na Sveučilištu priprema predavanje (»br. 18«) na temu »Ljudski napredak u odnosu na znanje o funkciji nukleinskih kiselina«, u kojemu govori o trima konceptima napretka: religijskom (poznavanje Božje volje, priprema za zagrobni život i etičke varijante »Zlatnog pravila«), materijalističkom (uvećanje materijalnog blago-

¹¹² Cf. V. R. Potter, D. A. Baerreis, R. A. Bryson, J. W. Curvin, G. Johansen, J. McLeod, J. Rankin i K. R. Symon, »Purpose and function of the university«, *Science* 167, br. 3925 (1970): 1590–1593.

¹¹³ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 242.

¹¹⁴ Cf. Van Rensselaer Potter, *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy* (East Lansing, MI: Michigan State University Press, 1988), 15.

¹¹⁵ Van Rensselaer Potter, »Memorandum: a proposal for an Institute for Integrated Studies in Science and the Humanities«, rukopis datiran 14. rujna 1962. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

stanja i darwinovski koncept »opstanka najsposobnijega«) te neodarwinističkom ili znanstvenom (sophisticirano tumačenje »opstanka najsposobnijega«, prirodna selekcija koja gleda kratkoročno i vodi u istrebljenje). Predavanje završava odnosom između znanosti i znanstvenika te etikom. U dijagramima koji prate skicu predavanja, naglašavaju se odnosi povratne sprege između neznanja vs. kompetencije i »sirovog okoliša« vs. »nadziranog okoliša«. Poseban grafikon pokazuje da »zlatno doba« civilizacije nastupa kada su kompetencija i kontrola na najvišoj razini i odgovaraju potrebama: kasnije potrebe rastu, a kompetencija i kontrola opadaju pa dolazi do propasti civilizacije.¹¹⁶

Početak 1960-ih, Potter je među znanstvenicima koji potpisuju niz peticija usmjerenih prema odustajanju od programa razvitka nuklearnog oružja, a 1964. objavljuje u časopisu *Science* članak u kojemu postavlja pitanje može li znanost pomoći u hrvanju s neredom u ljudskim postupcima:¹¹⁷ iz članka je vidljivo da je Potter zabrinut za »opasno znanje« koje može dovesti do afera poput one s talidomidom ili trovanja pesticidima. Po Potteru, »znanost nije mudrost, ali znanstvena metoda može poslužiti u potrazi za mudrošću«: nova znanost mora se kombinirati sa starom mudrošću (humanistikom), a mudrost treba definirati kao »znanje kako upotrijebiti znanje za poboljšanje ljudske egzistencije«. Potterovo shvaćanje ideje kao temeljne jedinice kulturne informacije tj. »kulturne DNA«, privuklo je pažnju Carla P. Swansona (1910.–1996.), urednika buduće Potterove knjige (koji će, osim toga, utjecati i na Rachel Carson).¹¹⁸ Već veljače 1965., sličan esej, ova ga puta usmjeren prema široj i neznanstvenoj publici, Potter objavljuje u časopisu *Nation*, pod naslovom »Vijeće o budućnosti«. Naglašavajući već poznate teze o »opasnom znanju«,

¹¹⁶ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

¹¹⁷ Van Rensselaer Potter, »Society and science: can science aid in the search for sophistication in dealing with order and disorder in human affairs?« *Science* 146, br. 3647 (1964): 1018–1022.

¹¹⁸ Ibid.

Potter se ovoga puta usredotočuje na odgovornost znanstvenika prema društvu i raskol između onih koji *znaju* (znanstvenika) i onih koji *koriste* (tehnologa, kako ih Potter zove). Kritizirajući oslanjanje američke kulture na pragmatizam (»ako je nešto izvedivo i nosi profit, učinimo to«), Potter, zapravo, govori o pritisku na znanstvenike i zaziva nešto što će kasnije postati poznato – a u Europi i prihvaćeno – kao »načelo opreza« (*precautionary principle*). Za Pottera, naime, opasnost novoga znanja leži u njegovoj primjeni, a zadaća je »snažne akcije radi nadzora nad tehnologijom« na političarima. U svom često utopijskom duhu simpatičnog ambicioznog fantasta, Potter predlaže četvrti krak savezne vlasti (pored zakonodavnog, izvršnog i sudskog) – »Vijeće o budućnosti«, koje bi okupljalo znanstvenike prirodnog i humanističkog područja, imalo bi savjetodavnu ulogu i zakonodavnu inicijativu, a bavilo bi se razmatranjem najvažnijih polja znanstvenog istraživanja. Ulazeći u realpolitičke sfere, Potter osuđuje postojeći dualistički sustav u kojemu jedna skupina penalizira drugu, nazivajući konzervativce »pragmatičarima koji misle samo na sadašnjost«, a liberale »pragmatičare koji misle samo na budućnost«. Sinkretizam bi, po Potteru, zahtijevao »realizam« koji zahtijeva znanje i »o onome što znamo i o onome što ne znamo«. ¹¹⁹ Na konferenciji 1972. Potter će svoje ideje o društvenoj odgovornosti znanstvenika nazvati bioetikom i pretočiti u »Bioetički kreda« u 6 točaka koje naglašavaju »uvjerenja« (*beliefs*) i »angažman« (*commitment*). ¹²⁰ Prvih sedam mjeseci 1973. Potter će provesti kao sudionik »Leonardova seminara« (dakle, izvan McArdelea i istraživanja raka), razvijajući s drugim profesorima Sveučilišta vlastite bioetičke ideje.

I veljače 1966., u pismu rektoru Sveučilišta Wisconsin Flemingu, Potter pokušava skicirati temeljnu filozofiju novog »koledža« Sveučilišta, koji bi trebao uzeti u obzir tada aktual-

¹¹⁹ Van Rensselaer Potter, »Council on the future«, *Nation*, 8. veljače 1965.

¹²⁰ Van Rensselaer Potter, »Bioethics for whom?«, *Annals of the New York Academy of Sciences* 196 (1972): 204 (200–205).

nu raspravu na Harvardu, o potrebi vraćanja općih sadržaja u koledžsko obrazovanje. Po Potteru, tih »općih« sadržaja iz prirodnih i društveno-humanističkih znanosti trebalo bi u prve dvije godine biti 80 %, a specijalističkih sadržaja tek 20 %. Potter govori i o potrebi tehničkog inoviranja nastave, novoj lokaciji kampusa i dr.¹²¹

Rujna 1968., u švicarskom Château de Bosseyju, nedaleko Ženevskog jezera, Potter je (kao i, primjerice, Edmund Pellegrino) sudionik skupa (»konsultacija«) u organizaciji tamošnjeg Ekumenskog instituta i vodi grupu koja revidira Helsinšku deklaraciju iz 1964. Premda Potterova grupa sugerira vrlo konkretne stavove o pokusima na ljudima i ulozi znanosti u društvu, izvješće nije službeno usvojeno (kao ni ijedno drugo s konferencije).¹²²

Potterov »izum« bioetike u terminološkom smislu pada u prvu polovinu 1970. Sudeći prema njegovoj korespondenciji s izdavačima, ispada da su prvi članci koji koriste ime nove discipline zapravo poglavlja gotovog rukopisa koji će kasnije izaći kao knjiga (*Bioetika – most prema budućnosti*). Zanimljivo je da Potter pokušava požuriti objavljivanje poglavlja/članka u časopisu *Perspectives in Biology and Medicine*, kao da se boji da će mu netko preoteti ideju (što se, kao što je poznato, zapravo i dogodilo): štoviše, poziva se na člana uredništva časopisa, Harolda Ruscha, s kojim radi na McArdleu, i koji ga je, navodno, čak nagovarao da napiše članak za taj časopis. Naravno, Potterovu žurbu je moguće interpretirati i kao strah da će još netko lansirati termin koji, zapravo, nije toliko originalan (da ne govorimo da je već bio poznat preko četiri desetljeća ranije). Poglavlje (prvo) kasnije knjige doista je izašlo u časopisu *Perspectives in Biology and Medicine*, i to bez recenzije.¹²³

¹²¹ Van Rensselaer Potter, »Basic philosophy for UW »New College« – 1st draft report to Chancellor Fleming«, rukopis datiran 28. veljače 1966. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

¹²² Vidi više o tome u: Doris, »Land-Grant Ideology«, 226–236.

¹²³ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 254.

Na katoličkom koledžu *Bellarmino* (od 2000., Sveučilište *Bellarmino*) u Louisvilleu u Kentuckyju, održan je 1974. panel o »američkoj etici«, na kojemu su liječnici John P. Bell, David H. Bizot i William P. VonderHaar te kemičar Paul L. Corio raspravljali o Potterovu uvodnom predavanju na temu »Poniznost – s odgovornošću – prvo je pravilo američke profesionalne etike«. Jedna od zanimljivijih primjedbi svakako je bila VonderHaarova da, »kao što je teško biti političarem i ostati pošten, tako je teško ostati u medicini i ostati etičnim«. ¹²⁴

I kasnije preuzimanje vođenja Američkog društva za istraživanje raka Potter će iskoristiti za nametanje teme »(bio)etike za onkologe«, osobito u svjetlu tadašnjih prijepora oko karcinogenosti duhanskog dima i katrana. U svojoj »predsjedničkoj adresi« 1975., založit će se za kombinaciju poniznosti i odgovornosti kao logične posljedice priznanja pogrešivosti ¹²⁵ (na opće razočaranje svojih kolega u publici, koji su očekivali da će čuti o rezultatima Potterovih pokusa).

Nadovezujući se na promišljanja Garretta Hardina i Alda Leopolda, Potter 1977. skicira pet faza razvitka »okolišne bioetike«: 1) oštećenja po okoliš postaju vidljiva Leopoldovom »prosječnom pojedincu«, javlja se moralna indignacija; 2) poznavanje problema i njihovih razmjera, uključujući »nove ili intrigantne ekološke situacije«, postaje novom disciplinom; 3) moralna indignacija zahtijeva preventivne i kreativne protumjere; 4) moralni pritisak i činjenične informacije rezultiraju bioetičkim smjernicama; i 5) moralni pritisak pretvara bioetičke smjernice u zakonske sankcije, tj. »uzajamnu pri-

¹²⁴ Jessica M. Daniels, »In ethics professionals need education«, *The Record*, 31. siječnja 1974.

¹²⁵ Van Rensselaer Potter, »Humility with responsibility – a bioethic for oncologists«, *Cancer Research* 35 (1975): 2297–2306. Margaret Doris tvrdi da ne postoji transkript Potterova obraćanja (Doris, »Land-Grant Ideology«, 342), ali nema pravo: transkript pod istim naslovom i nadnaslovom »*Presidential Address: Am. Assoc. for Cancer Research, Thursday, May 8, 1975. San Diego, Calif.*« postoji u Arhivu Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

silu koja je zajednički dogovorena«. ¹²⁶ U naše vrijeme događa se svojevrsno, ne toliko neočekivano koliko intrigantno usklađeno, ponovno oživljavanje »okolišne bioetike«: od bavljenja Centra Hastings i inicijative Petera Whitehousa, do broja talijanskog časopisa *Studia Bioethica* posvećenog temi *Bioetica ed ecologia umana* (godište 8, broj 2, 2015), ¹²⁷ udžbenika »Okolišne etike« Andreea Brennera ¹²⁸ i podsjećanja na Potterovo »unificirajuće« promišljanje Gruenove i Ruddicka. ¹²⁹ Čini se da se i u Europi i u Americi formira val interesa za širenje bioetičkih vizura. (Ima i onih koji pokušavaju naglasiti razliku između bioetike i okolišne etike, doduše ne odveć uspješno. ¹³⁰)

Nema sumnje da je na Pottera oduvijek i uvelike (ponekad upravo nekritički) utjecala njegova neposredna lektira. Za razliku od tih, kratkoročnijih utjecaja, nekoliko je autora ostalo Potterovom trajnom inspiracijom – prvenstveno Rachel Carson, Margaret Mead, Aldo Leopold, Pierre Teilhard de Chardin i Albert Schweitzer.

Oceanologinja Rachel Carson (1907.–1964.) privukla je najveću pažnju svojom knjigom »Nijemo proljeće« (*Silent Spring*), ¹³¹ posvećenom Albertu Schweitzeru, u kojoj je uka-

¹²⁶ Van Rensselaer Potter, »Introduction: evolving ethical concepts«, *BioScience* 27, br. 4 (1977): 251–253.

¹²⁷ Rivista della Facoltà di Bioetica, Ateneo Pontificio *Regina Apostolorum*, Roma.

¹²⁸ Andreas Brenner, *Umweltethik: ein Lehr- und Lesebuch* (Würzburg: Königshausen & Neumann, 2014).

¹²⁹ Lori Gruen i William Ruddick, »Biomedical and environmental ethics alliance: common causes and grounds«, *Bioethical Inquiry* 6 (2009): 457–466.

¹³⁰ Cf. Giovanni Russo, »Storia della bioetica dalle origini ad oggi«, u: *Storia della bioetica: le origini, il significato, le istituzioni*, uredio Giovanni Russo (Roma: Armando Editore, 1995), 19 (7–99).

¹³¹ Pedeseta obljetnica objavljivanja ove knjige, 2012., obilježena je brojnim prigodnim manifestacijama. Zajedničkom inicijativom Sveučilišta Ludwig-Maximilian i Njemačkog muzeja, uz potporu Njemačkog saveznog ministarstva obrazovanja i istraživanja, u Münchenu je 2009. otvoren Centar za istraživanje odnosa okoliša i društva »Rachel Carson« (cf. <http://www.carsoncenter.uni-muenchen.de/index.html>).

zala na pogubnu otrovnost pesticida (osobito DDT-a). Knjiga Carsonove, objavljena 1962.,¹³² doživjela je ne samo izbor za »knjigu mjeseca«, već i serijal u *New Yorkeru*, a autorica, tada već pod radioterapijom uslijed raka dojke, napade zagovaratelja kemijske industrije da je, »atraktivna i neudana, pa stoga očito komunistkinja«.

Antropologinja Margaret Mead (1901.–1978.) na Pottera je utjecala knjigom o kontinuitetu kulturne revolucije,¹³³ a još više i još ranije člankom o svojoj viziji sveučilišta¹³⁴ (za koji će Potter sam priznati da je bio »okidačem« njegove vlastite duhovne preobrazbe). Margaret Mead u tome članku pokušava približiti svoju antropologiju prirodnim znanostima, naglašavajući značaj utopija u našoj kulturi (uključujući raj, pakao, komunizam i dr.), i tri izvora »življih« utopija kojima bismo se trebali okrenuti – dječjoj mašti, etnografskim podacima o drugim kulturama i znanstvenim otkrićima. Po Meadovoj, »sveučilišta trebaju katedre budućnosti (*Chairs of the Future*), katedre za one koji će se svom svojom nužnom pažnjom i znanstvenošću posvetiti razvoju znanosti do punog obima njenih mogućnosti za budućnost«. Potter je i osobno sreo M. Mead 1959. za vrijeme jednog ručka u Bostonu, i kasnije će se prisjećati njene blagoglagoljivosti i opaske da »postoje oni koji teže razdvajanju i u svemu vide razlike (*splitters*), i oni drugi, koji, poput nje, teže združivanju tražeći uvijek sličnosti (*lumpers*)«.

Dakako, presudan utjecaj na Potterove bioetičke ideje imao je, i prema Potterovu vlastitom priznanju, Aldo Leopold. Rođen kao sin njemačkih doseljenika (kod kuće se govorilo njemački) Clare Starker i stolara Carla Leopolda, Aldo Leopold (Burlington u Iowi, 1887.–Baraboo u Wisconsinu, 1948.) podizan je u

¹³² Rachel Carson, *Silent Spring* (Boston/London: Houghton Mifflin/Penguin Books, 1962/2000).

¹³³ Margaret Mead, *Continuities in Cultural Evolution* (New Haven, CT: Yale University Press, 1964).

¹³⁴ Margaret Mead, »Towards more vivid utopias«, *Science* 126, br. 3280 (1957): 957–961.

ekologističkom duhu koji je uključivao sadenje hrasta kada god bi u kući bilo rođeno dijete. S jedanaest godina pomno motri ptice (ali i naveliko tamani vrane), odlazi s ocem u »obzirni« (?) lov i ribolov,¹³⁵ a 1909. diplomira na Šumarskom fakultetu Sveučilišta Yale, kao učenik i sljedbenik Gifforda Pinchota, pionira šumarstva i prijatelja Th. Roosevelta (koji je, doduše, imao oportunistički stav da prirodu treba »razumno« koristiti). Karijera je Alda Leopolda odvela u Šumarsku službu u Arizoni i New Mexicu, da bi 1924. preselio u Madison. Godine 1933. objavljuje udžbenik o upravljanju faunom i preuzima katedru za lovstvo (prvu u SAD-u), a 1935. obitelj Leopold (Aldo Leopold oženio je sestričnu Estellu Bergere) otpočinje eksperiment ekološke obnove »istrošene« farme nedaleko Barabooa (Wisconsin), sadeći borove i pokušavajući očuvati preriju. Na toj će farmi Aldo Leopold travnja 1948. podleći i srčanom infarktu, boreći se protiv požara koji je zahvatio susjedov travnjak. Premda je za života doživio priznanje za svoj rad (1947. postaje predsjednikom Ekološkog društva Amerike, ESA),¹³⁶ tek godinu dana poslije njegove smrti Oxford University Press objavljuje Leopoldovu toliko utjecajnu knjigu »Godišnjak jednog pješčanog okruga« (*A Sand County Almanac*),¹³⁷ neku vrstu dnevnika u kojemu opisuje, mjesečnom dinamikom, prirodne mijene koje promatra iz svoje wisconsin-ske kolibe, vođen mišlju da »žalovati možemo samo za onim što poznamo«.¹³⁸ Formulirajući svoju »etiku zemlje« (*land*

¹³⁵ Podsjeća na dvojnju reputaciju Theodora Roosevelta kao lovca vs. »spasi-telja medvjedića« (*Teddy Bear*) i ljubitelja-zaštitnika prirode.

¹³⁶ Cf. Curt Meine, »Aldo Leopold: connecting conservation science, ethics, policy, and practice«, u: *Linking Ecology and Ethics for a Changing World: Values, Philosophy, and Action*, uredili R. Rozzi, S. T. A. Pickett, C. Palmer, J. J. Arnesto i J. B. Callicott (Dordrecht: Springer, 2013), 173–184.

¹³⁷ Curt Meine, *Aldo Leopold: His Life and Work* (Madison: University of Wisconsin Press, 1988). Zbirka Leopoldovih eseja pod naslovom »Kružna rijeka« (*Round River*), objavljena je također posthumno, zahvaljujući Luni, Aldo-voj kćeri.

¹³⁸ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac* (New York: Ballantine Books, 1949/1970), 52.

ethic), Leopold »zemlju« definira kao »ne samo tlo, već izvor energije koja teče kroz krug od tala, biljaka i životinja«,¹³⁹ a prirodu shvaća kao »biotičku piramidu« koja počiva na prirodnim vrstama a čovječjim se intervencijama opire s više ili manje snage i uspjeha.

Utjecaj Alda Leopolda na Pottera vrlo je očit i eksplicitan: Potter Leopoldu posvećuje prvu knjigu (o mostnoj bioetici), a drugoj (o globalnoj bioetici) dodaje podnaslov »Gradeći na Leopoldovu nasljeđu«. Čak i u privatnome životu Potter je vrlo pomno slijedio Leopoldov uzor. Leopold je 1935. na Wisconsinskoj rijeci kupio farmu i vikendima s obitelji počeo koristiti obnovljeni kokošinjac nazvan »Brvnara« (*the Shack*). Ovdje je Leopold, trpeći od neuralgije trigeminusa, zasnovao svoj »laboratorij ideja« i djelovanja usmjerenog k obnovi prirode. Van Rensselaer Potter je oko 1962., zajedno sa sinom Tobyjem, odabrao komad zemlje (čak su unajmili zrakoplov da promotre teren odozgo) nedaleko Portagea (u Portagu je bio i dom obitelji Johna Muira), 60 km sjeverno od Madisona, i 1971. izgradio ondje malu kolibu za razmišljanje i pisanje (nešto slično prakticirao je i Arne Næss, utemeljitelj »duboke ekologije« koju je Potter proučavao). Potter je svoju kolibu nazvao »Stuga«, kako se koliba naziva na švedskom (Potter je u Švedskoj živio 1938.–1940., a i punica mu je bila švedskoga podrijetla). Stuga će 1981. dobiti i »dodatak« (*annex*): s neke napuštene farme Potter će donijeti željezni toranj s vjetrenjačom, na koji će se penjati i svaki puta kada ga vjetar sruši iznova montirati propeler. Na Stugi će, opet, biti postavljeni solarni paneli, a namještaj će uglavnom izraditi Potter sam. Peć će sagorijevati plin, a početno paljenje vatre bit će Potterovim omiljenim »poslom«. Prvobitna ideja bila je da se Stuga podigne na najvišoj točki imanja (koja se, inače, golim okom vidi s najvišeg kata McArdelea), ali je Potter kasnije promijenio lokaciju, odabravši sadašnju, koju je nazvao Šangri-la, prema imenu literarno-mitskog himalajskog »raja«.

¹³⁹ Ibid., 253.

Stuga: od ideje do realizacije (ljubaznošću Kathy i Tobyja Pottera).

Ovu praktičnu leopoldsko-pottersku »farmersku bioetiku« slijedit će neki i kasnije, poput, primjerice, Calvina DeWitta, koji je s Potterom radio na osnivanju Centra za bioetičku održivost pri Sveučilištu Wisconsin.¹⁴⁰ DeWitt, zanesen protestantskom etikom i religijom, vodio je 1970-ih gradić Dunn i nametnuo svojevrsni plan upravljanja prostorom (*stewardship*) koji podrazumijeva očuvanje i obnavljanje prerije, voda i šuma.¹⁴¹

¹⁴⁰ Cf. Peter J. Whitehouse, »Van Rensselaer Potter: an intellectual memoir«, *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 11 (2002): 333 (331–334).

¹⁴¹ Cf. <http://faculty.nelson.wisc.edu/dewitt/>

AAAS invites you to **BEGIN A TRIAL MEMBERSHIP
AND RECEIVE SCIENCE**

Join the "56,000" scientists and others who get 51 weekly issues of *SCIENCE* each year—along with many more outstanding benefits. Begin your trial membership and subscription to *SCIENCE* now! We'll bill you later. Then if you're not completely satisfied, just write "cancel" on your dues bill and return it to us. You'll owe nothing.

Here's what you receive as a member of AAAS:

- 51 weekly issues of *SCIENCE*
- Annual *Guide to Scientific Instruments*—\$14.00 value (free upon request)
- AAAS Annual Meeting—at reduced rates
- Discounts on scientific books
- And more—including voting privileges, regional activities, and sectional affiliation

AAAS Membership Application

YES, Please begin my trial membership to AAAS, including my subscription to *SCIENCE* and other member benefits. If I'm not fully satisfied, I'll write "cancel" on my dues bill when I receive it. *I risk nothing to try AAAS and SCIENCE.*

(Please print)

Name _____

Address for *SCIENCE* _____

City _____ State _____ Zip _____

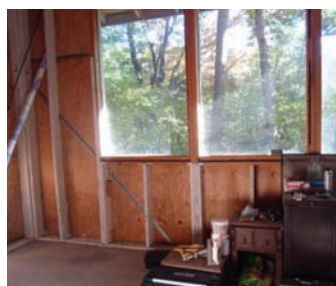
Signature _____ Date _____

1985 Membership Dues Check one:

Regular: \$60* Spouse (without *SCIENCE*): \$17* Full-time Student: \$40*
(*Foreign rates higher; \$30.00 allocated to subscription)

8797LXX

Pristupnica Američkom društvu za promidžbu znanosti, koja je bila čavličem pričvršćena nad vratima, s unutarnje strane Potterove kolibe.

»Aneks«

Koliki je utjecaj Leopoldov *Godišnjak jednog pješčanog okruga*¹⁴² imao na Pottera, pokazuje i svjedočenje Jamesa Troska koji je, čim se pridružio Potteru (1972.), dobio od njega na čitanje najprije *Godišnjak*, a potom ga je Potter i odveo u »mjesto sjeverno od Madisona gdje je Leopold sjeo i počeo pisati knjigu«. ¹⁴³ Ideje Alda Leopolda, za razliku od Potterovih, prihvaćene su diljem SAD-a. Leopold je tvrdio da smo »sudionicima dvaju velikih pokusa: jedan se zasniva na pretpostavci da je očuvanje prirode nešto što narod može kupiti, a drugi da je to nešto što narod mora naučiti« i zato se zalagao za istraživanja koje bi unaprijedilo edukaciju – stručnu kao i vanstručnu.¹⁴⁴ Leopoldova djeca utemeljila su 1982. Zakladu Alda Leopolda koja upravlja farmom u Baraboo i autorskim pravima na knjigu, a 2004. je guverner Wisconsina proglasio prvi vikend u ožujku »Vikendom Alda Leopolda« za teritorij čitave savezne države.¹⁴⁵ Još od 1911., Wisconsin ima i »Državni program šumske njege« (*Wisconsin State Forest Nursery*), a Sveučilište njeguje arboretum. Naravno, nisu baš svi oduševljeni Leopoldovom »etikom zemlje«: filozofi John Passmore i Richard Watson, kao i teoretičar životinjskih prava Tom Regan, misle da biocentrički koncepti poput Leopoldovog ugrožavaju ljudska prava i vode u totalitarizam ili čak »ekološki fašizam«. ¹⁴⁶

Isusovac, paleontolog i filozof Pierre Teilhard de Chardin (1881.–1955.), »ekološki teolog«, ¹⁴⁷ Potteru je blizak zbog nastojanja da se pomire znanost i religija, a Schweitzer zbog diferencijacije znanosti/znanja/mudrosti. Teilhard de Chardin, rođenjem Francuz koji je živio u Engleskoj, Egiptu i Kini, a potom se skrasio u SAD-u, bio je većim dijelom svog

¹⁴² »Pješčani okruzi« naziv je koji Leopold koristi za nekoliko okruga u Wisconsinu.

¹⁴³ Doris, »Land-Grant Ideology«, 314.

¹⁴⁴ Cf. Meine, *Aldo Leopold*, 370–373.

¹⁴⁵ Cf. www.aldoleopold.org

¹⁴⁶ Cf. George Sessions, »1984: a postscript«, u: *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*, uredili Bill Devall i George Sessions (Salt Lake City/Layton: Gibbs M. Smith, Inc./Peregrine Smith Books, 1985), 254 (254–256).

¹⁴⁷ Simone Morandini, *Teologija i ekologija*, preveo Slavko Antunović (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013), 24.

života vatikanski renegat, poznat po originalnom kombiniranju evolucijske i kršćanske doktrine. Po Teilhardu, naime, svijest evoluirala i zahtijeva zajedništvo (»unanimizaciju«), s konačnim ciljem u »Točki omega« – zapravo Bogu.¹⁴⁸ Potter je poznao obje de Chardinove knjige, a napisao je i prikaz »Budućnosti čovjeka«.¹⁴⁹

Liječnik, filozof, teolog, glazbenik i nobelovac Albert Schweitzer (1875.–1965.) ustanovio je da moramo biti pesimisti slijedom našeg iskustva, ali se nadati sukladno svojoj vjeri. Zaključio je i da je »naše doba otkrilo kako razdvojiti znanje od mišljenja, s posljedicom da doista imamo slobodnu znanost, ali ne i znanost koja promišlja«.¹⁵⁰

Među misliocima koji su morali utjecati na Pottera – čak i ako ne izravno ili presudno (Potter u svojim dvjema knjigama o bioetici nikada ne spominje Muira, ali ga u barem jednom članku spominje kao pionira okolišne bioetike¹⁵¹), onda neizravno, preko Leopolda i drugim putovima – bio je John Muir (1838.–1914.), putnik američkom divljinom i putopisac, otkrivač ledenjaka Aljaske, »konzervacionist« (ili konzervacijski filozof),¹⁵² kako ga zovu u SAD-u (želio je urediti u

¹⁴⁸ Cf. Pierre Teilhard de Chardin, *The Phenomenon of Man*, preveo Bernard Wall (London/New York: Wm. Collins Sons & Co., Ltd./Harper & Brothers, 1959); Pierre Teilhard de Chardin, *The Future of Man*, preveo Norman Denny (London/New York: Wm. Collins Sons & Co., Ltd./Harper & Row, Publishers, 1964).

¹⁴⁹ Van Rensselaer Potter, »Teilhard de Chardin and the concept of purpose«, *Zygon* 3, br. 4 (1968): 367–376.

¹⁵⁰ Albert Schweitzer, *An Anthology*, preveo Charles R. Joy (Boston: Beacon, 1947), 47.

¹⁵¹ Van Rensselaer Potter, »Bioethics and the human prospect«, u: *The Culture of Biomedicine, Studies in Science and Culture*, sv. 1, uredili Heyward Brock i Ann Harward (Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984), 130–131 (124–137).

¹⁵² Premda ne govori o Muiru, vidi o povijesti ideja konzervacije, biodiverzitetu i sl. u: Curt Meine, »Biodiversity conservation«, u: *Bioethics (Encyclopedia of Bioethics)*, 4. izdanje, uredio Bruce Jennings (Farmington Hills: Macmillan Reference USA, 2014). Interpretaciju Potterove globalne bioetike u svjetlu teme biodiverzitetu vidi u: Marianna Gensabella, »Biodiversity and the Global Bioethics of Van Rensselaer Potter«, u: *Proceedings of the 1st EMUNI Research Souk 2009 (EMUNI ReS 2009): The Euro-Mediterranean Student Research Multi-Conference* (Messina: Università degli Studi di Messina, 2009), 1–13.

Upravljanje zemljom (*land stewardship*) odnosno etika zemlje (*land ethic*) u teoriji i praksi: Calvin DeWitt iz okruga Dunn

Wisconsinu mjesto gdje će buduće generacije moći vidjeti biljke iz doba naseljavanja američkog Zapada), koji je 1903. uvjerio predsjednika Theodora Roosevelta u nužnost nacionalnog programa očuvanja prirodnih resursa i izbio pose-

ban status za Grand Canyon i druga područja. »Najčišći put u Svemir je kroz divljinu šume«; »U Božjoj divljini leži nada svijeta«; »Planine su izvor ljudi jednako kao i rijekâ, ledenjaka ili plodnog tla«– samo su neke od Muirovih misli: od onih koje ga približavaju Jahru, svakako je ideja da prirodu treba sačuvati ne samo radi čovjeka, već i radi nje same (poznat je njegov stav da i čegrtušu treba čuvati – jer inače, ako usvojimo mišljenje da treba uništiti sve što je mrsko i beskorisno čovjeku, ispada da se smatramo bogovima). Premda se Potter i Muir nisu mogli osobno sresti (Potter je imao tri godine kada je Muir umro), život Johna Muira bio je tijesno povezan s Wisconsinom: rođenjem Škot, doselio je kao 11-godišnjak s obitelji na Lisičju rijeku nedaleko Portagea u Wisoconsinu, a studirao je na Sveučilištu u Madisonu, ali je to mjesto »gladnih i sretnih dana punih nade« zamijenio za »Sveučilište divljine« (*the University of the Wilderness*) ne stekavši zvanje sve do 1897., kada će mu madisonsko Sveučilište dodijeliti počasni doktorat prava.¹⁵³ Na Muira je veliki utjecaj imao Ralph Waldo Emerson: čitat će njegova djela, biti pod utjecajem svog profesora grčkog i latinskog, Emersonova prijatelja Jamesa Davieja Butlera, a 1871. će ga i sresti u Yosemiteu.

U predgovoru svojoj knjizi o globalnoj bioetici iz 1988.,¹⁵⁴ pak, Potter će, osim citiranja Meadove, naglasiti osobiti utjecaj koji su na nj ostvarili britanski razvojni biolog i animalni genetičar (i marksist) Conrad Hal Waddington (1905.–1975.),¹⁵⁵ koji se zalagao da svaka generacija razvija vlastitu etiku kao neku vrstu »suvremene discipline« (»biološku mudrost«; »su-

¹⁵³ Edwin Way Teale, urednik, *The Wilderness World of John Muir* (Boston/ New York: Mariner Books, 1954/2001), 60–72.

¹⁵⁴ Potter, *Global Bioethics*, 2–4.

¹⁵⁵ Cf. Conrad H. Waddington, *The Ethical Animal* (Chicago: University of Chicago Press, 1967). Waddington predlaže naziv »epigenotip« za složeni razvojni proces između genotipa i fenotipa (cf. C. H. Waddington, »The epigenotype«, *Endeavour*, siječanj 1942, 18–20), odnosno »epigenetika« za kombinaciju epigeneze i genetike (cf. Linda van Speybroeck, »From epigenesis to epigenetics: the case of C. H. Waddington«, *Annual of the New York Academy of Sciences* 981 (2002): 61–81).

pra-etiku«; »etički sustav od opće vrijednosti«) koja reflektira probleme svoga doba, i Theodosius Dobzhansky (1900.–1975.), američki evolucionist ukrajinskoga podrijetla, koji se, premda deklarirani pravoslavac, okomio na religijsko ustrajanje na kreacionizmu (blizak stavovima i jeziku Teilharda de Chardina),¹⁵⁶ a koji je Pottera poučio da nema tog biološkog zakona koji bi jamčio prosperitet, pa ni opstanak čovjeka, te da se tom »prirodnom nedostatku« može oduprijeti samo ujedinjena ljudska pamet.¹⁵⁷

Postoje i izvori koje Potter ne spominje, ali koji su možda imali i veći utjecaj na razvitak bioetičke misli od spomenutih. Na 41. godišnjem sastanku Akademije znanosti Južne Dakote, u proljeće 1956., Potter je, tako, vjerojatno čuo (ili kasnije čitao) izlaganje predsjednika Akademije, Franka W. Jobesa, koji je govorio o opasnostima američkog civilizacijskog »igranja na jednu kartu«, tj. okretanja k znanosti po cijenu zanemarivanja humanistike i etike.¹⁵⁸ Nije čudo da je ujesen te godine, dakle, samo nekoliko mjeseci kasnije (*post hoc, ergo propter hoc?*), Potter u uvodniku časopisa *Cancer Research*, naznačio glavni smjer vlastitog bioetičkog kreda: rast kvantuma znanja, povezan s pritiscima da se proizvodi, objavljuje i iznalazi financiranje, dovodi znanstvenike u situaciju da uopće više ne koriste svoje kreativno razmišljanje i ne rastaju sa sadržajem svog znanja. Potter ovdje, naizgled iz perspektive banalne laboratorijske svakodnevice, načima zapravo ključno pitanje (svoje i opće) buduće bioetike: premošćivanje puta od gotovo mehaničkog znanja do dugoročne kulturne mudrosti. Potter čak i nudi rješenje: zalaže se za formiranje skupina od po četiri znanstvenika (»Skupine za napredne studije«; *Advanced Study Groups*) koji će biti lišeni brige za egzistenciju (sti-

¹⁵⁶ Theodosius Dobzhansky, »Nothing in biology makes sense except in the light of evolution«, *American Biology Teacher* 35 (1973): 125–129.

¹⁵⁷ Theodosius Dobzhansky, »Evolution at work«, *Science* 127, br. 3306 (1958): 1091–1098; Theodosius Dobzhansky, *Genetics and the Origin of Species* (New York: Columbia University Press, 1937).

¹⁵⁸ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 160–162.

pendija 1 + 1 godina), a čija će jedina zadaća biti da zahvaljujući diskusijama »organiziraju« pojedina područja znanja kao polazišta za njihova vlastita proučavanja, koja bi se protezala na što je moguće više srodnih područja. Projekt bi bio dugoročan i dao bi rezultate nakon 5–10 godina. (Potter je otišao tako daleko da je predlagao da se, pri odabiru kandidata za takve skupine, uzme u obzir i karakter supruge, kako bi se izbjegao poguban utjecaj »žena koje preferiraju osobni pro-bitak nad naukom«, da se stipendistima dozvole međugradski telefonski pozivi i »klizno« radno vrijeme itd.)¹⁵⁹

Povezivanje ideja raznih autora čini ih možda manje originalnim, ali ih svakako jača i međusobno nadopunjuje. Prva sličnost na koju asocira ova Potterova ideja odnosi se na Fritza Jahra (za koga pretpostavljamo da nije bio poznat Potteru) i Jahrovo zalaganje za reformu nastave i uključivanje različitih pogleda u promišljanje važnih problema (*Gesinnungseinstellungen*).¹⁶⁰ Druga sličnost – manje slučajna – povezuje Potterovu inicijativu s predavanjem Margaret Mead održanim u prosincu te 1956. (a potom, godinu dana kasnije, objavljenim u časopisu *Science*): Meadova se u svom izlaganju zalaže za »katedre budućnosti« koje bi na sveučilištima umanjile razlike između umjetničkih i humanističkih na jednoj, te znanstvenih i tehnologijskih vizura na drugoj strani. Konačno, u Potterovu se članku nazire i sličnost s kasnijim konceptom pluriperspektivističkog sagledavanja bioetičkih tema, koje rezultira orijentacijskim znanjem, kao i zanimljiva ideja da je bioetika općenito zamišljena da oblikuje javnu raspravu – dijalog – tako da javnost može računati da će bioetičari zastupati javni interes.¹⁶¹

¹⁵⁹ Van Rensselaer Potter, »A plea for formal support for study and reflection«, *Cancer Research* 16, br. 8 (1956): 725–727.

¹⁶⁰ Cf. Iva Rinčić i Amir Muzur, »Od bioetičara-učenika do bioetičara-učitelja: pijetizam i edukacija u životu i djelu Fritza Jahra«, *Jahr* 3, br. 5 (2012): 111–116.

¹⁶¹ Cf. John H. Evans, *The History and Future of Bioethics: A Sociological View* (New York: Oxford University Press, 2012), 77.

U svojim, za bioetiku pionirskim, djelima – člancima koji po prvi puta nakon 1938. rabe riječ bioetika – »Bioetika: znanost o opstanku«,¹⁶² »Biokibernetika i opstanak«¹⁶³ i »Nered kao ugrađena komponenta bioloških sustava: imperativ opstanka«¹⁶⁴ (ovdje ne možemo a da se ne prisjetimo Jahrova »bioetičkog imperativa«) odnosno knjizi *Bioetika: most prema budućnosti*,¹⁶⁵ Potter je zavapio nad dehumanizacijom znanosti i činjenicom da suvremeni nagli tehnološki i medicinski napredak donosi znanje, ali ne i mudrost kako to znanje ispravno upotrebljavati. Prema Potteru, ponovnu uspostavu ekološke ravnoteže¹⁶⁶ i zaštitu prirodnih resursa može jamčiti samo nova znanost koju on naziva »bioetikom« (pri čemu termin izvodi od »biologijska znanost« i »etika«, dakle, vraćanje biologiji izgubljenih moralnih vrijednosti) i koju vidi kao »most« između prirodnih i humanističkih znanosti. Svakako je dio nesporazuma oko definiranja zadaća bioetike i očekivanja od nje, potekao upravo od logičko-epistemološki i lingvističko-terminološki pogrešnog kovanja imena discipline: kod Jahra, koji bioetiku izvodi klasičarski iz »bios« i »ethos«, takve diskrepance između filozofije i prakse nema.¹⁶⁷ Daljnju pomutnju Potterove prve knjige stvara njegov osebujni stil: kako je ispravno primijetio Henk ten Have u svojoj recentnoj studiji, povezanost među poglavljima nije uvijek očita, a tekst

¹⁶² Van Rensselaer Potter, »Bioethics: the science of survival«, *Perspectives in Biology and Medicine* 14 (1970): 127–153.

¹⁶³ Van Rensselaer Potter, »Biocybernetics and survival«, *Zygon* 5, br. 3 (1970): 229–246.

¹⁶⁴ Van Rensselaer Potter, »Disorder as a built in component of biological systems: the survival imperative«, *Zygon* 6, br. 2 (1971): 135–150.

¹⁶⁵ Van Rensselaer Potter, *Bioethics: Bridge to the Future* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc., 1971).

¹⁶⁶ Da bi se bolje shvatilo vrijeme i avangardnost Potterova vapaja, treba spomenuti duhovitu primjedbu Williama Milsteada, koji u prikazu Potterove prve knjige kaže da najprije »trebamo dokazati da je ekologija znanost, a ne histerija«. William W. Milstead, »Review: Bioethics – Bridge to the Future by Van Rensselaer Potter«, *American Biology Teacher* 33, br. 9 (1971): 560–561.

¹⁶⁷ Vidi dužu raspravu o prefiksu »bio« u: Iva Rinčić i Amir Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike* (Zagreb: Pergamena, 2012), 143–152.

je eklektička mješavina komponenti raznih teorija i autora, što posljeduje slabom vizionarskom kvalitetom. Potterov mozaičan stil, po ten Haveovu mišljenju, nije rezultat analitičkog načina rješavanja problema, već »pokušaja i krpanja«. ¹⁶⁸ Prema pisanom svjedočanstvu Potterova bliskog suradnika, genetičara Jamesa Troska (r. 1938.), upućenog Margaret Doris, Potter je imao informaciju da je »Prentice Hall, izdavač knjige, bio odlučio prestati s objavljivanjem knjige, budući da je knjiga dobila pretežito negativne ocjene 900 sveučilišta koja su je koristila« ¹⁶⁹ (potvrda za to je i kasnija odluka ove izdavačke kuće da uopće ne objavi Potterovu novu knjigu o globalnoj bioetici). Još jedna karakteristika Potterova stila mogla je rezultirati nepovjerljivošću publike, osobito znanstvene: Potter je bio sklon čitanju i interpretiranju na način koji podupire njegovu teoriju, do te mjere da je znao iskriviti originalnu zamisao. Upravo to primijetio je i Curt Meine, Leopoldov biograf i svakako najbolji poznavatelj, u Potterovu čitanju Alda Leopolda, pri čemu je Potter »pronalazio« u Leopolda argumente u prilog svojoj vlastitoj globalnoj bioetici. ¹⁷⁰ I u pristupu neuralnoj potki moralnosti, Potter se naivno oduševljava slučajem Phineasa Gagea (unesrećenog минера iz XIX. st.) i simplificira slučaj toliko da govori o »genima za moral koji su istrgnuti iz Gageova mozga«. ¹⁷¹

Za kompleksne ideje, kakve su u svakom slučaju Potterove bile, logično je tražiti inspiraciju i u neposrednom materijalnom i duhovnom okružju – Wisconsinu. Ako netko duže vrijeme živi i radi okružen stanovitom tradicijom, za očekivati je da će ta tradicija – izravno ili neizravno – utjecati na njegove ideje. Urođenici Wisconsinina – plemena Odžibve, Menomini i druga – s pravom bi mogli biti nazvani »proto-ekologisti-

¹⁶⁸ ten Have, »Potter's notion of bioethics«.

¹⁶⁹ Doris, »Land-Grant Ideology«, 313.

¹⁷⁰ Curt Meine, »Van Rensselaer Potter: Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy«, *Environmental Ethics* 11, br. 3 (1989): 281–285.

¹⁷¹ Van Rensselaer Potter, »Global Bioethics: linking genes to ethical behavior«, *Perspectives in Biology and Medicine* 39, br. 1 (1995): 118–131.

ma« (ili »okolišnim ratnicima«, kako sami sebe nazivaju): ne samo da slijede »filozofiju sedme generacije« (koja traži da se razmisli kako će neko djelovanje utjecati na sedam budućih generacija), što ih približava »načelu opreza«, već se i vrlo aktivno bore za očuvanje prirodnih resursa. Tijekom 1960-ih Hilary Waukau osigurao je obilato financiranje Centra za svjesnost o prirodi i kulturu (*Nature Awareness and Cultural Center*) na Vučjoj rijeci; sredinom 1970-ih Udružena plemena zaustavila su jaružanje Indijanskih ušća na lokaciji Camp Wakanda (»Naša su bića, poput rastućih stabala, ukorijenjena u ušća«, kako se izrazio Walter Bresette¹⁷²), kao i rudarenje tvrtke *Exxon Minerals*; 1986. osnovana je politička stranka Zele-nih Gornjeg jezera (*Lake Superior Greens*, kasnije *Wisconsin Greens*), da bi tih istih godina pleme Čipeva tužilo državu Wisconsin radi osiguravanja prava na ribolov kopljem, itd.

Wisconsin je doživio prvi veći i brži priljev stanovništva poslije rata s Englezima i Indijancima 1812.–1814. Ustrojen kao »teritorij« 1836., status države dobio je 1846., kada je većina Indijanaca već bila protjerana. Poslije niza revolucija u Europi 1848./1849., uslijedio je prvi val njemačkih doseljenika (u Milwaukeeju ih je 1848., već, primjerice, 40 %). Osim što su donijeli proizvodnju piva i sira, ovi su došljaci bili nositeljima slobodarskih ideja čiji će utjecaj biti potisnut tek u vrijeme Prvog svjetskoga rata. Mathilde Franziska Anneke je, tako, kao politička izbjeglica iz Njemačke, osnovala prvi ženski časopis u Milwaukeeju. Kolika je bila snaga njemačkog utjecaja pokazuje i uspješnost njihove pobune izazvane pokušajem uvođenja engleskog jezika u njemačke škole 1889. Među njemačkim radnicima bit će popularan marksizam, još dugo u Wisconsinu nazivan »njemačkom filozofijom«, a njegovu će nerevolucionarnu verziju zagovarati osobito Victor Berger i Richard T. Ely.

Guverner (kasnije senator) Wisconsinina Robert M. LaFollette zastupat će početkom XX. stoljeća, pak, tzv. progresivizam

¹⁷² Patty Loew, *Seventh Generation Earth Ethics: Native Voices of Wisconsin* (Madison: Wisconsin Historical Society Press, 2014), 5.

koji će postati okosnicom javnog obrazovanja i uvoditi u javni diskurs pojmove i teme poput »javnog mnijenja«, »javnog interesa«, građanskog aktivizma i ekologije. LaFollette, koji će zapaliti mase držanjem govora s automobila, na križanjima, i oženiti pravnicu-sufražetkinju i zagovornicu crnačkih prava, ostat će upamćen kao borac protiv korporacija, a njegov suradnik Charles McCarthy kao utemeljitelj »pravne knjižnice« i stručnih i prosvjetiteljskih tečajeva na terenu. U Wisconsinu će biti utemeljena i Republikanska stranka, a 1853. će postati i prvom saveznom državom koja je ukinula smrtnu kaznu. Brat Roberta LaFolletta, Phil, koji će kasnije također postati guvernerom, donijet će prvi u SAD-u zakon o naknadi neza-poslenima i uvesti javne radove, a 1935. će od savezne vlade dobiti 100 milijuna dolara za očuvanje tla, kontrolu erozije, upravljanje lovom i ribolovom te pošumljavanje.

Ekološka se problematika rano pojavila: oko 1840., gospodarstvo je prešlo s trgovine krznom na sječu drveta (osobito borova) na sjeveru Wisconsinina (tu će se kasnije, s kampiranjem bogatih u prirodi 1920-ih, početi razvijati turizam) te poljodjelstvo na jugu. Već 1878. je William W. Daniells, profesor Sveučilišta Wisconsinina, uporno ukazivao da način kultiviranja pšenice koji se prakticira uništava tlo, iscrpljujući ga (*land skimming*) bez investiranja u nj. (Njemački su doseljenici, međutim, donijeli praksu gnojenja zemlje, što je bitno popravilo situaciju, a donijeli su i mljekarstvo, koje će kasnije istisnuti ratarstvo.) Drugi profesor Sveučilišta, William A. Henry (dekan Poljoprivrednog fakulteta), ustanovio je oko 1881. da žito uskladišteno u silosu gubi samo 10 % hranjive vrijednosti, dok sijeno izgubi u istom periodu i 50 %: Henryjevo otkriće posljedovalo je revolucijom u stočarstvu. To je vrijeme kada Madison (nazvan po američkom predsjedniku), kao i drugi gradovi Wisconsinina, nema vodovod, kanalizaciju ni odvoz smeća, a krave još slobodno šecu ulicama.¹⁷³

¹⁷³ Vidi više o povijesti Wisconsinina u: Norman K. Risjord, *Wisconsin: The Story of the Badger State* (Madison: Wisconsin Tails & Trials, 1995).

Upravo je Sveučilište u Madisonu nerijetko bilo epicentrom borbe Indijanaca za prirodu: teško je vjerovati da institucija, za koju se Potter vezao tijekom svojih posljednjih preko šest desetljeća, nije ostavila dubokog traga na njegovo intelektualno sazrijevanje. Sveučilište Wisconsina u Madisonu (*University of Wisconsin-Madison*), prema rangiranjima koja su u Americi toliko uobičajena, ubraja se među bolja visoka učilišta u zemlji: na listi koledža (prve četiri godine visokog obrazovanja) *U. S. News & World Report*, zauzima 47. mjesto u SAD-u, a na listi sveučilišta čak 27. na svijetu. Osnovano 1848., danas Sveučilište ima 20 fakulteta, preko 40 000 studenata i, u svojoj povijesti, 11 nobelovaca. Kategoriziraju ga kao sveučilište s »vrlo visokom znanstvenoistraživačkom aktivnošću« (RU/VH; 2012. je na istraživanje utrošilo 1,1 milijardu dolara, po čemu je na trećem mjestu u SAD-u). Nekoliko je ljudi priskrbilo Sveučilištu svjetsku slavu: Edward Birge i Chancey Juday proučavaju jezero Mendota i postavljaju osnove moderne limnologije, Stephen Babcock osmišlja test za određivanje masnoće mlijeka, Harry L. Russell uvodi tuberkulinski test za krave, Harry Steenbock (1886.–1967.) otkriva da obasjavanje UV-zrakama povećava sadržaj vitamina D u mlijeku i drugoj organskoj tvari te pogoduje liječenju rahitisa (i za to je dvaput bio nominiran za Nobelovu nagradu). Karl Paul Link i njegovi učenici izolirali će dikumarol i dokazati njegovo antikoagulantno djelovanje, kasnije iskorišteno kao otrov za glodavce odnosno lijek varfarin (od WARF, *Wisconsin Alumni Research Foundation*). Henry A. Lardy (1917.–2010.) stekao je, kao i V. R. Potter, naslov prvostupnika na Državnom koledžu Južne Dakote, orijentirajući se prema kemiji i mljekarstvu. Na Sveučilištu u Madisonu, gdje će 1940-ih magistrirati i doktorirati, predvodit će Institut za enzime i steći slavu (1958. i članstvo u Nacionalnoj akademiji znanosti) kao jedan od izumitelja adaptabilne mikropipete i, osobito, razvojem načina čuvanja sjemena koji je omogućio umjetnu oplodnju stoke. I danas je Sveučilište Wisconsina u Madisonu veliko gradilište: otvaraju se čitavi novi tornjevi

s laboratorijima, Wisconsinski instituti za otkriće (*Wisconsin Institutes for Discovery*) – javno-privatna ustanova koja obuhvaća dva interdisciplinarna zavoda.

Sveučilište Wisconsina bilo je često izvorištem društvenih turbulencija: 1894. je socijalist-ekonomist Richard T. Ely (osnivač časopisa *Land Economics*, u kojemu je i Potter publicirao), pruživši potporu štrajku tiskara, bio optužen za »podupiranje revolucionarnih doktrina i nasilja«, ali je Sveučilišno istražno povjerenstvo stalo u obranu Elyja i akademskih sloboda, ističući da ih treba čak ohrabrivati na neustrašivo »sijanje i vršenje« (*sifting and winnowing*) društvenih fenomena.

Nakon niza demonstracija protiv rata koji su Amerikanci vodili u Vijetnamu i Kambodži (i krvavih protesta diljem SAD-a), u kolovozu 1970., eksplodirala je bomba namijenjena Vojnom centru za matematička istraživanja Sveučilišta Wisconsina, odnoseći nevinu žrtvu, posljed doktoranda iz fizike.

Nije, stoga, čudo da je, u općoj atmosferi žudnje za mirom, razoružanjem i slobodama, 22. travnja 1970. upravo u Madisonu »lansiran« američki nacionalni projekt obilježavanja »Dana Zemlje« (*Earth Day*): izložbe, javne rasprave, predavanja i filmovi redali su se tijekom čitavog jednog tjedna, ljudi su se družili na piknicima i masovno »ispovijedali grijeh« prema okolišu – sve zahvaljujući inicijativi prvenstveno wisconsinskog senatora Gaylorda Nelsona, ali i uz aktivnu participaciju Pottera i mnogih drugih sveučilišnih nastavnika i studenata. Novinarka Whitney Gould je u »okolišnoj maniji« prepoznala »novu religiju« – neku vrstu »bio-etike«, ¹⁷⁴ inaugurirajući tako i u dnevnoj periodici novi termin koji se paralelno pojavio u znanstvenoj literaturi zahvaljujući Potteru. Zanimljivo je da se u članku Gouldove riječ »bioetika« piše s crticom, što nalikuje Fritzu Jahru, a Potteru se pripisuje teza da je »strah od Boga početak mudrosti«, što, s obzirom na Potterovu rezerviranost prema religiji, izgleda manje vjerojat-

¹⁷⁴ Whitney Gould, »Bio-ethics« creed emerges from »E-Week« observance as a new type of religion«, *Madison Capital Times*, 25. travnja 1970. (Gouldova je, inače, slavu stekla razotkrivši zagađenje nitratima u jezeru Monona.)

no. (Jednom, puno kasnije, godinu dana pred smrt, Potter će, doduše, komentirajući Milenijsku deklaraciju Generalne skupštine UN 2000., ustvrditi: »Zar globalna bioetika ne može biti proglašena nacionalnom ili međunarodnom politikom samo zato što spominje »etiku« a ne spominje »Boga«? Što mislite o globalnoj bioetici kao »Kodeksu prirode i prirodnog Boga«?¹⁷⁵ Članovi Potterove »Mreže« nisu baš bili oduševljeni ovim prijedlogom koji bi, spominjenjem Boga, »udaljio neke ljude čije je sudjelovanje u globalnoj bioetici bitno«.)

Kao donekle izravna posljedica »Dana Zemlje« i raspoloženja koje je uslijedilo, iste su godine osnovane Američka agencija za zaštitu okoliša (*US Environmental Protection Agency*), Okolišna akcija (*Environmental Action*) i Vijeće za obranu prirodnih resursa (*Natural Resources Defense Council*). U razdoblju od 1971. do 1974., u SAD-u je usvojen niz zakona, uključujući Zakon o zaštiti morskih sisavaca, Zakon o čistoj vodi, Zakon o očuvanju ugroženih vrsta, Zakon o upravljanju nacionalnim rezervatima itd. Istodobno je nastala slavna fotografija osvjetljene Zemlje iz *Apolla 17* (»Plavi mramor«; *Blue Marble*), zabranjena je uporaba DDT-a. Očito, 1970-e se opravdano mogu smatrati vremenom rađanja ekologistike (prava okoliša) kao ideologije i društvenog pokreta zasnovanog dijelom i na ideji »biofilije« Ericha Fromma, koju je kasnije popularizirao Edward O. Wilson kao »nagona povezivanja s drugim oblicima života«. (Wilsona, doduše, zbog njegova ekstremnog redukcionizma, Potter neće osobito cijeniti.¹⁷⁶) I u Europi je, gotovo istodobno, počeo jačati ekologizam: u Milanu je, primjerice, svibnja 1971. osnovana Skupina »G. Gadio« za temeljnu ekologiju (*Gruppo »G. Gadio« per l'Ecologia di base*, nazvana tako po ulici gdje je

¹⁷⁵ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 12. rujna 2000. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

¹⁷⁶ Cf. Michael S. Gregory, »Science and humanities: toward a new world-view«, u: *The Culture of Biomedicine, Studies in Science and Culture*, sv. 1, uredili Heyward Brock i Ann Harward (Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984), 25 (11–33).

nastala), okupljajući sveučilišne nastavnike, muzealce i amate-
tere, okupljene oko ekoloških ideja i aktivnosti.¹⁷⁷

Potterov javni angažman 1960-ih imao je i drugih prava-
ca. Jedan od projekata koji je zaokupio pažnju (i živu aktiv-
nost) V. R. Pottera, bio je projekt »Terase na jezeru Monona«
(*Monona Terrace*) – kongresne dvorane (točnije, *Community
and Convention Center*) – koji je još 1938. bio zgotovio Frank
Lloyd Wright. Projekt, napušten u vrijeme Drugog svjetskoga
rata (neki tvrde i zbog omraženosti ekscentričnog, arogantnog
i »amoralnog« Lloyd Wrighta), oživljen je 1954., a Potter se
angažirao u njegovoj promidžbi kao aktivist pokreta »Građani
za gradski centar« (*Citizens for a Civic Center*; jedan od ista-
knutijih pobornika bio je i Henry Lardy, a Potter je postao i
predsjednikom). Unatoč velikom prijeporu u Gradskom vijeću,
Potter je izabran u 12-člano povjerenstvo koje je trebalo raz-
matrati projekt (»*Auditorium*«).¹⁷⁸ Sve je završilo neuspjehom:
gradonačelnik Otto Festge izgubio je izbore, a projekt je reali-
ziran tek 1997. na šest razina (samo 2005. Dvorana je zaradila
od skupova i drugih aktivnosti preko 52 milijuna dolara).

Moguće je da je veza Pottera sa zamislama F. Loyda Wri-
ghta bila i dublja od Monone. Rođen kao Frank Lincoln¹⁷⁹
Wright 1867. u gradiću Richland Center u Wisconsinu, kao
dijete doseljenika velškog podrijetla, F. Lloyd Wright je svoje
rano djetinjstvo čvrsto povezao s vedutama prirode Wisconsi-
na, a kasnije ih i pretočio u svoje poglede na stvaranje i život.
Nakon učenja kod nekih od najvećih čikaških arhitekata,
poput Louisa Sullivana i Dankmara Adlera, u Loyda Wrighta
sazrijevala je vlastita vizija pa je otvorio i samostalan ured.
Njegova ambicija življenja u harmoniji s prirodom vjerojatno
je najbolje oslikana stilom »prerijske kuće« koji je promo-

¹⁷⁷ Cf. Cesare F. Sacchi, »Il Gruppo 'G. Gadio' per l'Ecologia di base: ori-
gini e motivi«, *Studi Trentini di Scienze Naturali – Acta Biologica* 78, br. 1
(2001): 13–17.

¹⁷⁸ Cf. Roger Gribble, »Auditorium unit of 12 confirmed«, *Wisconsin State
Journal*, 25. lipnja 1965.

¹⁷⁹ Nakon rastave svojih roditelja, 1885. mijenja drugo ime iz »Lincoln« u
»Lloyd«.

virao (kasnije »usonijske kuće«). Iz perspektive suvremenog porasta značaja prirode u životu modernog čovjeka,¹⁸⁰ prinos Lloyda Wrighta postat će ključnim za koncept »organske arhitekture«.¹⁸¹ Wright je pojam »organskoga« koristio za objašnjenje filozofije prema kojoj je priroda konačni uzor, kao i u slijeđenju svojih glavnih načela – srodstva zgrade i tla, decentralizacije, prirodnog karaktera, jednostavnosti plus kontinuiteta, kao i trećedimenzionalnog dubinskog pogleda.¹⁸² Kako je sam govorio,

ništa ne može živjeti bez biti. Organska arhitektura traži bit, traži onu cjelovitost u ideji koja se izvršava, koja je u potpunosti istinita metodom, istinita svrhom, istinita karakterom i jednako je toliko čovjek koji u njoj živi koliko je on on sam...¹⁸³

Ako arhitektura nikada nije karakteristikom zgrade, već zgrade koja reflektira kulturu,¹⁸⁴ onda organska arhitektura može poslužiti kao odraz kulture usmjerene prema prirodi, osobito u Wisconsinu. Frank Lloyd Wright najvjerojatnije nikada nije čuo za (Jahrov) pojam »bioetika«, ali su se on i Potter mogli sretati kao članovi iste unitarijanske zajednice (*First Unitarian Society of Madison*).¹⁸⁵ Lloyd Wright je projektirao i

¹⁸⁰ Cf. Andreas Weber, *Sve osjeća: čovjek, priroda i revolucija prirodnih znanosti*, preveo Boris Perić (Zagreb: Naklada Ljevak, 2011).

¹⁸¹ Nema potvrde da je on autor ovog izraza.

¹⁸² Bruce Brooks Pfeiffer, urednik, *The Essential Frank Lloyd Wright: Critical Writings on Architecture* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 17–18.

¹⁸³ Frank Lloyd Wright, »Organic architecture«, u: *Truth Against the World*, uredio Patrick J. Meehan (Washington, D.C.: The Preservation Press & National Trust for Historic Preservation, 1992), 51.

¹⁸⁴ Andrew Ballantyne, *Arhitektura*, preveo Mirzah Purić (Sarajevo: Šahinpašić, 2004), 32.

¹⁸⁵ F. L. Wright nije samo projektirao nekoliko javnih zgrada u Madisonu, već je tijekom posljednjih desetljeća svog života i živio i radio na imanju koje je nazvao Taliesin (velški »sjajno čelo«, ime legendarnog pjesnika), u Spring Greenu, u Iowском okrugu u Wisconsinu, samo 60 kilometara zapadno od mjesta gdje će, nekoliko godina kasnije, Van Rensselaer Potter koncipirati svoju bioetiku. Taliesin je spalio poremećeni sobar ubivši sedmero ljudi, među kojima i Lloyd Wrightovu ljubavnicu.

unitarijansku drvenu crkvu u Madisonu (*The Unitarian Meeting House*), kamo će Potter rado zalaziti diveći se arhitekturi (kao i otvorenosti: dio crkve pohode budisti, židovi i druge zajednice). Crkva, podignuta 1949.–1951., uvrštena je 2004. u nacionalne povijesne spomenike.¹⁸⁶ Svjedočenje Richarda Burgessa koji je, na Potterov nagovor, bio angažiran 1970-ih u (bezuspješnom) animiranju Madisonaca u prilog projekta Terasa na Mononi, da je Potter osobno poznao Lloyda Wrighta,¹⁸⁷ međutim, nije osobito pouzdano. U jednom predavanju održanom 1966. unitarijanskoj zajednici Madisona, naime, Pottera zanimaju »utopisti« Lewis Mumford (1895.–1990.), Richard Joseph Neutra (1892.–1970.) i Frank Lloyd Wright (1867.–1959.), a divljenje njihovom radu završava s »kakva bi privilegija bila poznavati svu trojicu!«.¹⁸⁸ Vjerojatno bi se Potter ipak pohvalio da je osobno poznao ikoga od njih. Za sociologa grada i »organskog humanista« Mumforda je, s druge strane, poznato da je prijateljevao s Lloydom Wrightom. Potter je, između ostaloga, citirao i Mumfordovo priznanje da je njegova (tj. Mumfordova) »utopija stvarni život, ovdje ili bilo gdje drugdje, poguran do granica svojih idealnih mogućnosti«, a dopadala mu se i Mumfordova dijagnoza da svako društvo osim postojećih institucija ima i rezervoar potencijala (dijelom ukorijenjenog u prošlosti) kojega nije svjesno, te da je biologija dokazala da su cjelovitost i ravnoteža odlike svakog organizma kojemu on, nesavršen, teži.¹⁸⁹ Arhitekt austrijskog podrijetla Richard Neutra (izvaci iz njegova djela »Opstanak zahvaljujući dizajnu« čitani su prije Potterova predavanja) bio je Potteru prihvatljivim uzorom upozoravajući da, »ako dizajn, proizvodnja i gradnja ne mogu biti usmjereni tako da služe opstanku, ako stvaramo okoliš čiji smo nerazdvojni dio, ali ga ne možemo pretvoriti

¹⁸⁶ Cf. <http://fusmadison.org/landmark>

¹⁸⁷ Richard Burgess, usmeno priopćenje, rujna 2014.

¹⁸⁸ Van Rensselaer Potter, »The quality of the environment«, rukopis datiran 31. srpnja 1966. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

¹⁸⁹ Lewis Mumford, *The Story of Utopias* (New York: Viking Press, 1922/1962).

u organski mogući produžetak nas samih, onda se na vidiku pojavljuje kraj naše rase«. ¹⁹⁰ Oslanjajući se na ove arhitektonske primjedbe, Potter je koncipirao »sedam točaka o kvaliteti okoliša«: 1) temeljne potrebe (hrana, zaklon, odjeća, prostor, privatnost, dokolica i moralno i intelektualno obrazovanje) mogu se zadovoljiti uz stanovit napor; 2) treba insistirati na slobodi od otrovnih kemikalija, nepotrebnih trauma (prvenstveno ratnih i prometnih) i bolesti koje je moguće prevenirati; 3) treba zahtijevati kulturu koja poštuje zdrava ekološka načela s dugoročnom perspektivom; 4) kultura nas mora pripremiti i očekivati od svakog pojedinca prilagodljive odgovore; 5) individualna sreća treba realistično uključivati oscilacije između zadovoljstva i nezadovoljstva s očuvanim osjećajem za identitet; 6) produktivnost koja uključuje posvećenost drugim članovima društva; 7) svatko može pridonijeti daljnjem razvitku kulture i društva stalnom potragom za ljepotom i redom koji ne negira ulogu individualnosti i nereda. ¹⁹¹

Posebno je pitanje odnosa Potterovih ideja i američkog pragmatizma: Henk ten Have pokušava dovesti u vezu W. Jamesa i Potterove ideje. ¹⁹² Međutim, premda je Potter uvijek doista tražio akciju, odgovornost i usmjeravao se prema budućnosti i napretku – pristajući tako uz stožerne momente pragmatizma – nikada nije napustio apstraktnu razinu brige za zajednicu i okoliš i često je oštro kritizirao američki pragmatizam kao isključivo kratkoročnu prednost. Potkraj života, početkom 1998., Potter je bio privučen i idejama Georgea Sorosa, vjerojatno zbog njegove analize »globalne ekonomije« odnosno globalnog kapitalističkog sustava i propagiranja ideje »(globalnog) otvorenog društva« kao lijeka za njegove

¹⁹⁰ Richard J. Neutra, *Survival through Design* (New York: Oxford University Press, 1954).

¹⁹¹ Potter, »The quality of the environment«, 6–7. Vidi i: Van Rensselaer Potter, »The role of the individual in modern society«, u: *Changing Concepts of Productive Living*, uredio Robert Dean Boyd (Madison: University of Wisconsin – University Extension, 1967), 37–51.

¹⁹² ten Have, »Potter's notion of bioethics«, 68–71.

mane.¹⁹³ Pod utjecajem Sorosa, Potter je travnja/svibnja 2001. skicirao pismo svojoj »Mreži« podržavatelja globalne bioetike, u kojemu najavljuje novu inicijativu koja vidi bioetiku kao »BOLJI most prema budućnosti« ili »JEDINI most prema budućnosti«, osniva »Centar za bioetičku održivost« (*Center for Bioethical Sustainability*; CBIS), na čelu s Erin Williams, i pokreće »Projekt 2050« (koji prenapučenost vraća u fokus globalne bioetike).¹⁹⁴ Williamsova je odlučila utemeljiti filijalu Centra u Virginiji (*Virginia CBIS*), Sousa-Lennox imenovan je nacionalnim predstavnikom Centra za Panamu, a Šegoti je ponuđeno da u Rijeci osnuje treći CBIS¹⁹⁵ (nakon wisconsinskog i virginijskog). Na mjestu čelnika wisconsinskog CBIS-a Pottera je zamijenio Calvin DeWitt, kojega je Potteru bio preporučio Tom Yuill, ravnatelj Instituta okolišnih studija (IES).¹⁹⁶ (U poruci iz kolovoza 2001. Potter, osim DeWitta, spominje i Garetu Lahvisa, poslijedoktoranda s McArdlea, kao svog nasljednika.¹⁹⁷)

Potter je pristao uz Soroseve ideje, ali je oštro kritizirao djelo ekonomista Johna Kennetha Galbraitha, *The New Industrial State* (2001.), predbacujući mu nebrigu za okoliš. Potterove ideje su, očekivano, bile dobro prihvaćene (i) među pacifistima, koji su zazivali globalnu biotehnologiju koja će biti motivirana globalnom bioetikom i zamijeniti vojnu tehnologiju.¹⁹⁸ Premda ga izrijeком ne citiraju, i ideolozi recentnog pokreta »odраста« (*degrowth*) imali bi što pronaći u Potterovim idejama.¹⁹⁹

¹⁹³ Cf. George Soros, »Toward a global open society«, *The Atlantic Monthly*, siječanj 1998, 20–32.

¹⁹⁴ Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

¹⁹⁵ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo Ivanu Šegoti i Erin Williams, datirano 5. srpnja 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

¹⁹⁶ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo Ivanu Šegoti, datirano 19. lipnja 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

¹⁹⁷ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike« i Johnu Kennethu Galbraithu, datirano 27. kolovoza 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

¹⁹⁸ Cf. Van Rensselaer Potter, »Professor: bioethics institutes vital today«, *Wisconsin State Journal*, 1. prosinca 1991.

¹⁹⁹ Cf. Giacomo D'Alisa, Federico Demaria i Giorgos Kallis, urednici. *Degrowth: A Vocabulary For a New Era*. New York/London: Routledge, 2015.

Madisonski *Capitol* izvana i iznutra

Dijelovi izlozbe o povijesti projekta *Monona Terrace*

Maketa dvorane na jezeru Monona

Na krovu dvorane

Utišano proljeće: jesu li Washington i New York oteli bioetiku da je spase ili pokvare?

Da bi se bolje razumjelo povijest bioetike poslije 1970., treba znati da se u sukobima oko autorstva nad terminom »bioetika« i konceptom nove discipline javljaju vrlo različiti motivacijski momenti, od kojih su tri vjerojatno najvažnija – osobna taština, razlike europskih i američkih vrijednosnih sustava te borba za izvore financiranja. Kao što je općenito poznato, André Hellegers (1926.–1979.), nizozemski opstetričar i fetalni fiziolog poznat po oponiranju učenju Katoličke crkve o kontroli začeca, osnovao je 1971. *Joseph and Rose Fitzgerald Kennedy Institute of Ethics* pri Sveučilištu Georgetown u Washingtonu, zajedno s parom Eunice i Sargentom Shriverom. Institut je lociran u zgradi zvanoj Healy Hall,²⁰⁰ podignutoj 1877. u flamanskoj neoromanici.

Eunice Shriver (1921.–2009.) rođena je kao dio pete generacije Iraca Kennedyjevih u Americi. Njeni roditelji, po kojima će biti nazvan i institut u Washingtonu, bili su Joseph st. (1888.–1969.), američki veleposlanik u Londonu tijekom Drugog svjetskoga rata i Rose (1890.–1995.), a braća Joseph-Joe ml. (1915.–1944.; poginuo u Drugom svjetskome ratu), John (1917.–1963.; predsjednik SAD-a 1960.–1963.), Robert (1925.–1968.; ministar pravosuđa i predsjednički kandidat koji će, kao i John, postati žrtva atentata) i Edward-Ted

²⁰⁰ Isusovac Patrick Healy bio je rektorom Sveučilišta Georgetown 1873.–1882.

(1932.–2009.; senator). Osim ove četvorice slavne braće, Eunice je imala i četvero sestara: Rose Marie (1918.–2005.: koja je, trpeći od depresije i pod pritiskom oca, podvrgnuta lobotomiji, što joj je uništilo život:²⁰¹ da bi izbjegla izraz »duševno bolesna«, obitelj je radije rabila sintagmu »duševno zaostala«, pa je čak i sredstva vlastite zaklade – možda dijelom zbog grižnje savjesti – usmjerila na traženje lijeka za »mentalno retardirane«²⁰²), Kathleen Agnes (1920.–1948.), Patricia Helen (1924.–2006.) i Jean Ann (r. 1928., jedina još uvijek na životu). Eunice se 1953. u New Yorku udala za Roberta Sargenta Shrivera ml. (1915.–2011.), s kojim će imati petero djece (među njima i kćer Mariju Owings koja će se udati za Arnolda Schwarzeneggera – bodibildera, glumca i guvernera Kalifornije). Sargent-Sarge Shriver, pravnik školovan na Yaleu, poznat je kao aktivni zagovaratelj neutralnosti SAD-a u Drugom svjetskome ratu, a potom kao višegodišnji odlikovani dobrovoljac američke mornarice na Pacifiku. Nakon rata služio je neko vrijeme kao ravnatelj organizacije za promidžbu američke kulture u svijetu (tzv. *Peace Corps*) i veleposlanik SAD-a u Parizu, a pokušao je – bez uspjeha – i s kandidaturom za potpredsjednika SAD-a 1972.²⁰³

Eunice Kennedy potjecala je iz porodice deklariranih katolika, kao i Sargent Shriver koji je svakoga dana prisustvo-
vao misi i posvuda nosio izlizanu krunicu. Oboje protivnici pobačaja i zainteresirani za proučavanje »duševne zaostalosti«, investirali su 1,35 milijuna dolara (zaklade imenovane po Euniceinom poginulom bratu Josephu mlađem) u osnivanje ustanove koja je u početku zamišljena kao Institut za proučavanje humane reprodukcije i bioetike, da bi se kasnije

²⁰¹ Umrla je, sada zaista narušene inteligencije i inkontinentna, ali napokon »mirna«, u instituciji za umno poremećene *St Coletta* u Jeffersonu, u Wisconsinu.

²⁰² Cf. Jon Henley, »The forgotten Kennedy«, *The Guardian*, 13. kolovoza 2009. (<http://www.theguardian.com/world/2009/aug/13/eunice-kennedy-shriver-rosemary-kennedy>)

²⁰³ Cf. Scott Stossel, *Sarge: The Life and Times of Sargent Shriver* (Washington: Smithsonian Books, 2004).

ime bioetike svelo samo na jedan centar u okviru Instituta za etiku, koji će voditi LeRoy Walters.²⁰⁴ Među prvima koji su se priključili Hellegersovom Institutu bili su Tom Beauchamp i Robert Veatch, kasnije Edmund Pellegrino, Hans-Martin Sass i drugi, a u kraćim ili dužim posjetama prodefilirala je nepregledna kolona bioetičara iz čitavog svijeta – od Ivana Šegote, Valentina Pozaića, Tončija Matulića, Ive Rinčić i Amira Muzura iz Hrvatske, sve do – kuriozuma radi – njemačke bioetičarke Claire Margarete Lademacher (r. 1985.), kasnije luksemburške nevjeste i princeze.

Od samoga početka su Institut, njegova uloga i ambicija bili predmetom prijepora bitno različitih koncepcija suosnivača i ravnatelja. Institut je bioetiku definirao na način koji je bitno sužavao potterovski koncept: u Georgetownu se od bioetike tražilo da se bavi »konkretnim medicinskim dilemama«, uključujući tri skupine tema: prava i dužnosti pacijenata i zdravstvenih djelatnika, prava i dužnosti znanstvenika-istraživača i ispitanika (odnosno pokusnih životinja) te oblikovanje smjernica javnih politika kliničkog rada i biomedicinskih istraživanja. Danas se čuju svakojaki pozivi na »širenje« koncepta i prakse georgetownске bioetike: Potterov prezimenjak, inače klinički etičar iz Kansas Cityja u Missouriju, Robert Lyman Potter, zalaže se, tako, za »evoluciju bioetike od kliničke etike prema organizacijskoj etici zdravstvene skrbi«, jer će time, navodno, biti uključen širi sociološki kontekst, a time i »široka ekološka verzija bioetike«.²⁰⁵ S druge strane, georgetownска »linija« uopće ne misli da treba »širiti« bioetiku: dapače, Tom Beauchamp predskazuje da će dio bioetike koji se odnosi na moralnu teoriju uskoro nestati, budući da od nje ga nema koristi.²⁰⁶

²⁰⁴ Cf. Project on Bioethics in American Society – interview with LeRoy Walters by Judith P. Swazey, 2000. <http://hdl.handle.net/10822/557055>

²⁰⁵ Robert Lyman Potter, »From clinical ethics to organizational ethics: the second stage of the evolution of bioethics«, *Bioethics Forum* (1996): 3–12.

²⁰⁶ Tom L. Beauchamp, »Does ethical theory have a future in bioethics?«, *Journal of Law, Medicine, and Ethics* 32 (2004): 210 (209–217); cf. i: H. Tri-

Težnja za originalnošću (koja je u Americi nerijetko unovčivija nego drugdje), dovela je i do razmimoilaženja u interpretaciji povijesti nastanka imena »bioetike«: Potter je pripovijedao Reichu da je do riječi »bioetika« došao odjednom, vraćajući se pješice (P. Whitehouse će kasnije spominjati bicikl) kući s posla (*Eureka! experience*), dok je Sargent Shriver tvrdio da mu je izumiti riječ bilo »prosto k'o pasulj« (*as easy as falling off a log*). Shriverova žena Eunice ići će čak dalje i poslati Reichu (naknadno) čitavu priču koje se, navodno, dobro sjeća, o tome kako je njen muž Sargent bio sjedio jedne večeri na kauču i Hellegersu ničim izazvan predložio ime »bioetika«,²⁰⁷ a Robert E. Cook, znanstveni savjetnik Zaklade Josepha P. Kennedyja ml., zanijekat će svoje poznanstvo s Potterom kako bi pripisao izum »bioetike« Shriveru. Unatoč tim, pomalo bijednim, pokušajima koji su morala nervirati, ako ne i izluđivati Pottera, Reich, zapravo, u svojim dvjema studijama iz 1990-ih, prilično jasno niže argumente da je Potter »izumio« bioetiku, a da su je osnivači Instituta Kennedyjevih prisvojili naknadno: pa ipak, Reichov je zaključak vrlo oprezan i obziran prema ruci koja ga hrani, gubeći oštrinu u tezi o »rođenju na dva mjesta« (*bilocated birth*), što bi imalo značiti da su i Potter i Hellegers/Shriver istodobno došli na ideju da novu disciplinu jednako nazovu. Reich čak kaže da se moglo dogoditi da je Hellegers bio čuo Potterov izraz i spomenuo ga Shriveru u nekoj nevezanoj konverzaciji, pa je kasnije Shriver doista povjerovao da je skovao riječ koja je, zapravo, iskrsnula iz njegove podsvijesti. U ovom Reichovom komičnom salomonizmu ima i samokritike, budući da

stram Engelhardt, Jr., »Bioethics after four decades: looking to the future«, govor povodom primanja nagrade Portugalskog udruženja za bioetiku, 22. svibnja 2012.

²⁰⁷ Koliko je Shriverima bilo uvijek stalo do publiciteta, može se vidjeti i iz njihove agresivne kampanje prilikom sponzoriranja istraživanja »mentalne retardacije« pri Sveučilištu Wisconsinu 1962., upravo u vrijeme kada je Sargent Shriver imao najveće političke ambicije. Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 276.

priznaje da je i sam u svojim prvim publikacijama zanemario ulogu Pottera, kao i drugi američki autori. Međutim, Reich odlično primjećuje da takva ignorancija Pottera uopće ne karakterizira literaturu izvan SAD-a. Uostalom, filozof Daniel Callahan, osnivač njujorškog Centra Hastings i jedan od prvih bioetičara uopće, kojega se može smatrati neutralnim u ovome pitanju, u novije vrijeme nedvojbeno priznaje da je »izraz bioetika prvi upotrijebio biolog Van Rensselaer Potter«:²⁰⁸ tako, međutim, Callahan nije govorio oduvijek. Kao pozvani predavač na »Interdisciplinarnoj radionici o međudnosima između znanosti i tehnologije te etike i vrijednosti« (održane travnja 1975. u Restonu, u Virdžiniji), Callahan je pred prisutnim Potterom ustvrdio da su »neki njegovi (tj. Callahanovi) kolege i on (tj. Callahan), prije nekoliko godina, izumili bioetiku«...²⁰⁹ Pozvan da kratko izloži »kako je bioetika dobila ime«, u broju časopisa Centra Hastings iz 1993., Reich hrabrije tvrdi da je Potter izumio riječ, a Hellegers je prvi upotrijebio za ime institucije (Shrivera Reich ovdje uopće ne spominje).²¹⁰ Očito, Reich ima dvije varijante priče (sadržaj jest sličan, ali su naglasci bitno različiti): Centru Hastings najprije nudi vjerojatniju, a Institutu Kennedyjevih (godinu dana kasnije) »obazriviju«.

Ostaje činjenica da u elaboratu o osnivanju Instituta Kennedyjevih, datiranom posljednjih dana 1970., uopće nema spomena ni etike, a kamo li bioetike. I dok se etika počinje javljati u materijalima povezanim s osnutkom Instituta u ožujku 1971. (Institut je formalno inauguriran na konferenciji za novinare 1. listopada 1971., na kojoj su govorili Eunice i Sargent Shriver, A. Hellegers, rektor Robert Henle i Edward

²⁰⁸ Cf. Daniel Callahan, »Bioethics«, u: *Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy*, uredile Ruth Chedwick i Doris Schroeder (London: Routledge, 2002), 7 (3–19).

²⁰⁹ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 328–329.

²¹⁰ Warren T. Reich, »How bioethics got its name«, *The Hastings Center Report* 23, supl. 6 (1993): S6-S7.

Kennedy²¹¹), bioetika se prvi puta spominje tek krajem lipnja. Baš nekako u to vrijeme – dakle, između ožujka i lipnja 1971. – »bioetika« se probila do javnih medija u SAD-u, prvenstveno zahvaljujući udarnoj temi u travanjskom broju naširoko čitanog časopisa *Time* (»posebni dio« bio je naslovljen »Od čovjeka do natčovjeka: prilika i opasnost nove genetike«²¹² i uključivao je naslovnicu, a u tekstu i spomen Pottera i njegove tada nove, prve knjige o bioetici uopće). K tome treba dodati da je dokazano i da je Eunice Shriver znala za travanjski broj *Timea* i da je Hellegers običavao čitati *Perspectives in Biology and Medicine* (ponekad istican kao hermetistički ili elitistički) gdje je Potter već 1970. bio upotrijebio termin »bioetika«.²¹³ Potter će, pak, jednom kasnije, zbog ignoriranja Hellegersa, bioetiku nazvati »siročetom« (*orphan*) koju nije prihvatila ni okolišna ni medicinska etika,²¹⁴ a za osnivanje Instituta reći će da su se »filozofi dohvatili riječi ignorirajući njen izvor i premise i počeli utemeljivati institute za bioetiku«.²¹⁵

Izraz se vrlo brzo probijao u medijima, dijelom pod utjecajem Potterovih publikacija, ali još više pod utjecajem kampanje iz Georgetowna. Potter je već 1975., u obraćanju Američkom društvu za istraživanje raka, primijetio da je »georgetownsko shvaćanje bioetike suženo na etička pitanja oko prava na život, umjetno produžavanje života, dostojanstvenu smrt i pokuse na ljudima – etičke odluke koje se tiču mudrosti

²¹¹ Cf. Warren Thomas Reich, »Revisiting the launching of the Kennedy Institute: re-visioning the origins of bioethics«, *Kennedy Institute of Ethics Journal* 6, br. 4 (1996): 323–327.

²¹² N. N., »Man into superman: the promise and peril of the new genetics«, *Time*, 19. travnja 1971, 33–52.

²¹³ Warren Thomas Reich, »The word 'bioethics': its birth and the legacies who shaped it«, *Kennedy Institute of Ethics Journal* 4, br. 4 (1994): 326–327 (319–335); cf. i: Warren Thomas Reich, »The word 'bioethics': the struggle over its earliest meanings«, *Kennedy Institute of Ethics Journal* 5, br. 1 (1995): 19–34.

²¹⁴ Van Rensselaer Potter, »Global Bioethics: origin and development«, u: *Handbook for Environmental Risk Decision Making: Values, Perceptions, and Ethics*, uredio C. Richard Cothorn (Boca Raton: CRC Lewis Publishers, 1996), 359–373.

²¹⁵ Cf. Potter, »Professor: bioethics institutes vital today«.

Healy Hall u kojemu je lociran *Kennedy Institute of Ethics*

kada djelovati, a kada se ne miješati» i naglasio da je njegova vizija bioetike daleko šira i zahtijeva razumijevanje biološke i kulturne evolucije, kao i razvijanje okolišne bioetike.²¹⁶ (Ideju

²¹⁶ Potter, »Humility with responsibility«, 2300.

o nužnosti »delikatne ravnoteže između biološke i kulturne evolucije« preuzet će od Pottera i dalje razvijati James Trosko.²¹⁷) Četiri godine kasnije, međutim, Potter, u novinskoj reakciji na nuklearni akcident na Otoku tri milje, djeluje pomalo poraženo: govori o pogrešnom tumačenju i shvaćanju bioetike, o tome da je »riječ možda izgubila svoju korisnost«, da ima već »profesora bioetike« koji zagovaraju ideju da je bioetički ono što odgovara suvremenim potrebama ljudi...²¹⁸

Čak i u okviru Sveučilišta Wisconsin u Madisonu pojavila se, još 1973., skupina koja je počela razvijati multidisciplinarni program medicinske etike koji je, vremenom, pretvoren u »bioetiku«. Ovu, madisonsku varijantu Instituta Kennedyjevih, predvodio je i predvodi pedijatar Norman Frost koji sam ne nalazi mnogo dodirnih točaka svog i Potterova rada.²¹⁹

Netko bi mogao reći da je Hellegers osnivanjem Instituta spasio, institucionalizacijom dakle, Potterovu ideju od zaborava. Pa ipak, i odnos Hellegersa prema Potteru više je nego misteriozan: Potter je tvrdio, naime, da ga Hellegers nikada nije kontaktirao.²²⁰ Warren Thomas Reich, predani učenik i prijatelj Hellegersa, uspoređuje ga po šarmu s Fredom Astairom. Po Reichu, Hellegers, sin bankara, edinburški i pariški student, a kasnije znanstvenik na Yaleu i Johnsu Hopkinsu (u SAD je stigao 1953., a 1958. je neko vrijeme proučavao fetalno disanje na velikim visinama u Peruu), uveo je praksu interdisciplinarnosti i ekumenizma, a za financijsku potporu Kennedyjevih izborio se (za Georgetown) premda ju je Dan Callahan bio zatražio prije njega. Hellegers je želio institut in-korporiran u kliniku, ali se to nije realiziralo. Tijekom 1960-ih

²¹⁷ Cf. James E. Trosko, »Scientific views of human nature: implications for the ethics of technological intervention«, u: *The Culture of Biomedicine, Studies in Science and Culture*, sv. 1, uredili Heyward Brock i Ann Harward (Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984), 85 (70–97).

²¹⁸ Van Rensselaer Potter, »Bioethics looks at survival with a long view«, *Madison Capital Times*, 9. travnja 1979.

²¹⁹ Norman Frost, priopćenje elektroničkom poštom, 1. listopada 2014.

²²⁰ Potter, *Bioetika: most prema budućnosti*, 257.

sudjelovao je u radu Papinskog povjerenstva za proučavanje stanovništva, obitelji i rođenja i, premda uvjereni katolik, promijenio mišljenje do te mjere da je rad Povjerenstva komentirao s »rasprave su me više uvjerile u opasnost nefleksibilnih stavova nego u zlo kontracepcije«. Umro je u 52. godini, ogorčen na upravu Instituta koja mu je željela nametnuti da vlastitu plaću osigurava isključivo iz projekata.²²¹ Reich će, uostalom, uvijek tvrditi da su europski »široki« horizonti bitno razlikovali Hellegersa od njegovih američkih kolega u Georgetownu.²²²

²²¹ Warren Thomas Reich, »The 'wider view': André Hellegers' passionate, integrating intellect and the creation of bioethics«, *Kennedy Institute of Ethics Journal* 9, br. 1 (1999): 25–51.

²²² Warren Thomas Reich, usmeno priopćenje, rujna 2014.

Bista A. Hellegersa

Obilježje omiljenog »Hellegersova kutka«
u restoranu nedaleko Instituta Kennedyjevih

U mnogome slična po odnosu prema Potteru i njegovim idejama je i priča o drugoj utjecajnoj instituciji na američkom tlu (točnije, prvoj, ako gledamo starost) koja se bavi bioetikom – njujorškim Centrom Hastings. Centar (izvorno: »Centar za proučavanje vrijednosti i znanosti o čovjeku«, potom »Institut za društvo, etiku i znanosti o životu« i, konačno, *The Hastings Center*) je utemeljen 1969. i najprije je bio lociran u gradiću Hastings-on-Hudson (sjevernom predgrađu New Yorka), po kojemu je i dobio ime, da bi kasnije bio (dvaput već) preseljen i danas djeluje u malom mjestu Garrison, 90 km sjeverno od centra New Yorka, uzvodno na Hudsonu. Centar su osnovali filozof Daniel Callahan (r. 1930., obrazovan dijelom i na Georgetownskom sveučilištu) i psihijatar-psihoanalitičar Willard Gaylin s idejama koje su bile ponešto drugačije od georgetownskih: između ostaloga, Centar je od početka bio »samostojeći«, tj. nenaslonjen na sveučilište (što je rezultiralo činjenicom da ga je u početku financijski, osim Rockefellerovih, morala pomagati i Callahanova majka i da je Centar najprije djelovao u Callahanovu stanu).²²³ Naravno, u svojoj

²²³ M. L. Tina Stevens, *Bioethics in America: Origins and Cultural Politics* (Baltimore/London: The Johns Hopkins University Press, 2000), 50–51.

»Preliminarnoj skici« (iz 1968./1969.) o zasnivanju Centra, Callahan nigdje ne spominje bioetiku, pa ni »biologijsku revoluciju«, da bi 1970. jasnije skrenuo pažnju i program djelovanja prema etičkom aspektu »biologijske revolucije« (pri čemu misli na biomedicinska istraživanja i njihove rezultate), »populacijske eksplozije« i »krize okoliša« – podsjećajući na Pottera svakako više nego georgetownaska grupa. Kao što *Kennedy Institute of Ethics* izdaje svoj časopis (*Kennedy Institute of Ethics Journal*), tako i Centar Hastings izdaje *Hastings Center Report* i *IRB: A Review of Human Subjects Research* (»Institucionalno etičko povjerenstvo: pregled istraživanja na ljudima«).

S obzirom da je »sa svojim kolegama izumio bioetiku«, kako je ustvrdio 1975., Callahan je bio i zauvijek ostao prilično neprecizan u korištenju ovog termina, uporno ga izmjenjujući s »biomedicinskom etikom«, a i nekoliko je puta priznao da ga naziv bioetika nije privukao, budući da je prvenstveno htio biti (smatran) moralnim filozofom,²²⁴ i da ga nerado rabi.²²⁵ (Callahanov stav u anglofonom svijetu, naravno, uopće nije rijetkost: upitan na jednoj konferenciji u Beogradu za razliku između »medicinske etike« i »bioetike«, Don Marquis je odgovorio da je ne zna. Časopis *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* čak ima podnaslov »Četveromjesečnik posvećen pokretanju svjetske zajednice bioetičara«, a prva rečenica Predgovora sedmom izdanju famoznih »Principa biomedicinske etike« Toma Beauchampa i Jamesa Childressa, uostalom, započinje s: »Biomedicinska etika, ili bioetika... «²²⁶)

U prikazu serije od desetak publikacija do 1981. poteklih iz Centra Hastings, Potter prigovara da Centar potpuno zanemaruje djelo Alda Leopolda i da svojim odabirom kadrova (*non-biologists*, tj. svi su isključivo educirani u društveno-

²²⁴ Daniel Callahan, *In Search of the Good: A Life in Bioethics* (Cambridge: MIT Press, 2012), 53.

²²⁵ Cf. Reich, »How bioethics got its name«.

²²⁶ Tom L. Beauchamp i James F. Childress, *Principles of Biomedical Ethics*, 7. izdanje (New York/Oxford: Oxford University Press, 2013), vii.

humanističkom području) nema mogućnosti ni prepoznati ni procijeniti nužnost okolišnog aspekta bioetike.²²⁷ Zanimljivo je da se danas zamjećuje osobito intenziviranje okretanja Centra Hastings ekološkoj etici, ali – treba li uopće reći – bez pozivanja na Pottera (i još manje Jahra, dakako). Gregory Kaebnick, urednik časopisa *Hastings Center Report*, u svojoj najnovijoj knjizi »Ljudi u prirodi: svijet kakvoga nalazimo i svijet kakvoga stvaramo«, razmatra granice prirodnoga prema umjetnome i, premda simpatizira stanovište pokreta »Prijetelja prirode« koji u zadiranju u DNA vide prekoračenje granice dozvoljenoga i razumnoga, zastupa svojevrsni »srednji put« otkrivajući stanovitu liberalnost prema ljudskim zahvatima u prirodu.²²⁸

Iz posljednje poruke V. R. Pottera »mreži« svojih sljedbenika iščitava se frustracija nedovoljnim osobnim priznanjem koje dobiva u SAD-u.²²⁹ Primjerice, u jednom se članku iz 1996. Potter izravno pita: »Zašto sam bio toliko uspješan dok sam pisao članke i izvješća o istraživanju raka, a tako nepriznat u SAD-u kada sam počeo pisati o etičkim pitanjima?«²³⁰ Moguće je da je takvo raspoloženje, kao i općenito razočaranje sužavanjem bioetike na »novu medicinsku etiku«, rezultiralo da je Potter, u želji da još jednom bude originalan, ali i da bioetiku preseli iz SAD-a na druge kulture i kontinente, potkraj 1980-ih koncipirao »globalnu bioetiku«.²³¹ Potter će, doduše, reći da je knjigu »Globalna bioetika: gradeći na Leopoldovoj

²²⁷ Van Rensselaer Potter, »Bioethics: state-of-the-art books«, *BioScience* 31, br. 2 (1981): 172.

²²⁸ Gregory E. Kaebnick, *Humans in Nature: The World as We Find It and the World as We Create It* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2014).

²²⁹ Cf. Van Rensselaer Potter, »The intellectual 'last will' of the first global bioethicist«, u: *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: the Future of Integrative Bioethics*, uredili Amir Muzur i Hans-Martin Sass (Münster: Lit, 2012): 155 (149–157).

²³⁰ Van Rensselaer Potter, »What does bioethics mean?«, *The Ag Bioethics Forum* 8, br. 1 (1996) (<http://www.bioethics.iastate.edu/forum/jun.96pg2.html>).

²³¹ Potter, *Global Bioethics*.

baštini« (*Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*; objavljena 1988.) mogao napisati tek nakon što se povukao iz istraživanja i nastave, ali stječe se dojam da je knjiga nastala ipak prvenstveno pod utjecajem nekih osobnih momenata (kako sam kaže, »do 1988. postalo je jasno da je riječ bioetika posve izmakla iz mojih ruku«²³²). Frustracije koje su mijenjale Potterove stavove, mijenjale su i razvojni put cjelokupne bioetike, što samo još jednom pokazuje važnost praćenja osobnog životnog puta za ispravno razumijevanje životnog puta ideja.²³³

Zanimljivo je da se Potter bavio mišlju da napiše knjigu »Razumjeti globalnu bioetiku«, (*Understanding Global Bioethics*), i to kod izdavača *Johns Hopkins University Press*. U pismu iz siječnja 1996., naime, traži od W. Reicha da mu ustupi svoja dva članka o podrijetlu bioetike (očito se radi o Reichovim člancima objavljenim 1994. odnosno 1995. u časopisu *Kennedy Institute of Ethics Journal*) koja bi Potter objavio kao uvodna poglavlja nove knjige (*opening chapters*).²³⁴ Sredinom 1970-ih je Potter, pak, navodno s J. Troskom, radio na knjizi *Biology for Humanity*.

Stvari su se ipak promijenile za posljednjeg desetljeća njegova života: zahvaljujući Brunettu Chiarelliju i njegovom vrlo dinamičnom podržavanju globalne bioetike (uključujući pokretanje časopisa na engleskom, *Global Bioethics*, koji je, uz toliko očekivano uvažavanje, otvorio Potteru novi prostor), Potter je otputovao na konferenciju u Trento, a potom je, 1993., na Trećem međunarodnom bioetičkom seminaru, japanski filozof Masahiro Morioka (r. 1958.) na najbolji mogući način promovirao Pottera i njegove ideje, osudivši »današnju, američku bioetiku zasnovanu na principima, usmjerenu prema muškom spolu i medicini« i založivši se za bioetiku

²³² Potter, »What does bioethics mean?«.

²³³ Dio ovoga teksta prenijet je iz knjige Rinčić i Muzur, *Fritz Jahr i radanje europske bioetike*, 79–85.

²³⁴ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 4.

koja će biti »internacionalnija, interkulturalnija, feminističkija i usmjerenija prema okolišu i proučavanju života, znanosti i društva«. ²³⁵ Drugi japanski bioetičar, Hyakudai Sakamoto, ²³⁶ pozvao je Pottera 1998. na Četvrti kongres Međunarodnog društva za bioetiku: Potter nije oputovao u Tokio, već je poslao (prvu) video-vrpce sa svojim snimljenim govorom, kako će to činiti i ubuduće do kraja života. Sakamoto je Potterovu snimku pretočio u transkript i razdijelio ga sudionicima: u njemu se, na 9 stranica, razlikuju razvojne faze bioetike – »mostna«, »globalna« i »duboka«, pri čemu se »most« primarno objašnjava kao most prema »budućnosti«, a potom kao »most među disciplinama«. ²³⁷ I sljedećih su godina dolazili pozivi na konferencije – u Bogotu (1998.), Ciudad de México (radilo se o Trećem kongresu zemalja Latinske Amerike i Kariba u studenome 1999.; Pottera je pozvao Manuel Velasco Suárez, 1914.–2001., neurolog, neurokirurg, predsjednik Nacionalnog povjerenstva za bioetiku i guverner pokrajine Chiapas 1970.–1976.), u Panamu (svibnja 2000.; poziv je stigao od odontologa Eduarda Enriquea Souse-Lennox Mendoze), u Gijón, u Španjolsku (lipnja 2000., na poziv Marcela Palacios, r. 1934., zastupnika u španjolskom parlamentu 1982.–1996.; kao rezultat »Prvog svjetskog kongresa bioetike« usvojena je i »Gijónska bioetička deklaracija«, a Potterovo se obraćanje – prema transkriptu video-vrpce – najviše usmjerilo na Lestera Browna ²³⁸), Caracas (veljače 2001.), a napokon i u Hrvatsku, na Cres, ²³⁹ kamo ga je u rujnu 2001. pozvao još jedan član njegove »Mreže globalne bioetike«, riječki pro-

²³⁵ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 378.

²³⁶ Cf. Hyakudai Sakamoto, »Towards a new 'Global Bioethics'«, *Bioethics* 13, br. 3–4 (1999): 191–197.

²³⁷ *Script for a Videotape for Tokyo, November 1998 (copyright©1998 Van Rensselaer Potter): Permission to copy and distribute granted to Prof. Hyakudai Sakamoto.* Arhiv DICEB Fritz Jahr SuRi – IŠ – VRP 1.

²³⁸ Van Rensselaer Potter, »Bioethical issues for the 21st century«, script for videotape presentation at opening ceremony, World Conference on Bioethics, Gijón, Spain, June 20–24, 2000. Arhiv DICEB Fritz Jahr SuRi – IŠ – VRP 1.

²³⁹ Konferencija je, unatoč najavama, zapravo održana na Lošinju.

motor bioetike Ivan Šegota (1938.–2011.). U tom zadnjem obraćanju video-vrpcom, Potter se, osim Šegoti, zahvaljuje i Anti Čoviću: kao što je poznato, upravo će Čović utemeljiti »Lošinjske dane bioetike« kao najveći godišnji skup bioetičara jugoistočne Europe.

Krajem ožujka 2001., dakle, ni šest mjeseci pred smrt, Potter okuplja »Jezgru globalne bioetike« (*Global Bioethics Core Group*): osim Pottera kao predsjednika, u skupini su »pojedinci koji imaju snažna uvjerenja o tome čime se bavi globalna bioetika i koji podržavaju koncept na svoj način, bez obveze podržavanja pogleda koje razvija izvorni predlagatelj«: Brunetto Chiarelli, Hyakudai Sakamoto, Peter Whitehouse, te Hans Schweinsberg (predsjednik Kanadskog međunarodnog instituta za znanosti, humanistiku i globalnu bioetiku u Torontu), Michael Fox (Washington), Erin D. Williams (Sveučilište *George Mason* u Virginiji) i Heinz Herrmann (emerit Sveučilišta Connecticuta). Osim »Jezgre«, navedeno je još 11 podržavatelja globalne bioetike u Europi i Latinskoj Americi (među njima i Ivan Šegota), kao i popis od petnaestak knjiga, dokumenata i institucija čije priloge globalna bioetika osobito cijeni: Opća deklaracija o ljudskim pravima UN-a, Aldo Leopold, Institute *Worldwatch* Lestera Browna, Projekt *The Turning Point* (osnovan 1999. i posvećen objavljivanju članaka o ekološkoj krizi), Međunarodni centar za procjenu tehnologije (CTA), pokret »Prirodni korak«(TNS), Institut za prirodni kapital Paula Hawkena, Zajednica savjesnih znanstvenika (UCS), knjiga Michela W. Foxa *Bringing Life to Ethics: Global Bioethics for a Humane Society* (tada, 2001., još »u tisku«), te još pet drugih knjiga o evolucijskoj psihologiji, reformi ekonomije, globalizaciji i holističkom upravljanju«. Nabrojene su i 43 Potterove publikacije pod naslovom »Razvoj etičkih koncepata Vana Rensselaera Pottera od 1962., dok je objavljivanje na temu istraživanja raka nastavio do 1988.«²⁴⁰

²⁴⁰ Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

Michael Fox, veterinar iz Londona koji je studirao i medicinu i etologiju a predavao psihologiju, neumoran borac za životinjska prava,²⁴¹ plodan pisac i borac protiv »duhovne korupcije« koja je zlorabeći biotehnologiju dovela do »genetičkog imperijalizma«,²⁴² prigrlio je Potterovu globalnu bioetiku kao »etiku za život i za življenje« (*ethics for life and for living*) i »biozofiju« (tj. mudrost proisteklu iz znanstvenog, osobito biološkog odnosno ekološkog, i empatičkog poimanja života).²⁴³ Potter je Foxovu knjigu o »Globalnoj bioetici za humano društvo« dobio u siječnju 2001., s autorovom posvetom: već na prvoj stranici »Uvoda« Fox, govoreći o vlastitom »holističkom shvaćanju bioetike koja teži k integraciji različitih disciplina i sfera razmatranja«, zahvaljuje Potteru što je »identificirao integrativnu, interdisciplinarnu (»mostnu«) funkciju bioetike«. ²⁴⁴

U posljednjem pismu članovima »Mreže«, Potter se ispričava da u »Jezgru« nije uključio i druge – osobito Ivana Šegotu i Marcela Palaciosu (koji su ga u međuvremenu bili pozvali na skupove u Gijón, odnosno Cres/Lošinj), zaključujući da je »Jezgra« zapravo bilo samo »izvornom skupinom« koja je rasla. (U elektroničkom pismu upućenom Šegoti lipnja 2000., Potter je čak bio sugerirao da Šegota, Arturo Filipowicz – mladi svećenik iz Varšave koji je u to vrijeme pripremao magisterij iz bioetike, i Thomas Potthast iz Berlina, postanu »novom jezgrom« globalne bioetike.²⁴⁵) U nastavku posljednjeg pisma Potter žali da 1970.–1990. nije bilo nikoga tko bi ga prizna-

²⁴¹ Cf. Michael W. Fox, *Inhumane Society: The American Way of Exploiting Animals* (New York: St. Martin's Press, 1990).

²⁴² Cf. Michael W. Fox, *Beyond Evolution: The Genetically Altered Future of Plants, Animals, the Earth... and Humans* (New York: The Lyons Press, 1999).

²⁴³ Michael W. Fox, *Bringing Life to Ethics: Global Bioethics for a Humane Society* (Albany: State University of New York Press, 2001), 27–29.

²⁴⁴ *Ibid.*, 1.

²⁴⁵ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo Ivanu Šegoti, datirano 14. lipnja 2000. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

vao i slijedio, da bi 1988. »samo jedna osoba u čitavom svijetu« uočila knjigu o globalnoj bioetici – Brunetto Chiarelli. Slijedilo je pristupanje Petera Whitehousa (1996.–1997.), pa Hansa Schweinsberga i Erin Williams, itd. Na kraju je članovima »Mreže« preporučio da podupru Calvina DeWitta i surađuju s Thomasom Potthasom »koji piše povijest bioetike« i popisao 38 imena i elektroničkih adresa članova »Mreže«. Da je »Mreža« doista mijenjala obim pokazuje i elektronička poruka iz lipnja 1999., u kojoj Potter šalje cirkularno pismo na »samo« 23 adrese (među kojima su i Peter Singer, Warren Reich, Darryl Macer i još neki koji se neće naći na popisu adresata »oporuke«). U jednom drugom lipanjskom obraćanju iz 1999., Potter ne odustaje od imena »Međunarodno društvo za globalnu bioetiku«, premda su mu skrenuli pažnju da bi to, s obzirom na uvriježeno (pogrešno) shvaćanje bioetike, moglo biti tumačeno kao »Svjetska etika zdravstvene skrbi«, već, nakon osjećaja »eureka«, koji je imao proteklog vikenda, poručuje da »riječ [bioetika] treba govoriti sama za sebe«. Izgleda da je Pottera od novog imena za društvo pokušao odgovoriti Warren Reich (a, »kada Warren Reich govori, svi mi moramo slušati«, kaže Potter), predlažući osnivanje sekcije unutar postojećeg Međunarodnog društva za bioetiku (IAB), što se Potteru činilo neprihvatljivim. Potter se, pred forumom svoje »Mreže«, upustio u pravu elektroničku svađu s Reichom, predbacujući mu da insistira na nejasnoći pojma »globalno«. Točno je, međutim, da, dok neki autori zagovaraju »harmonizaciju i integraciju« bioetičkih ideja radi ostvarivanja ideje globalne bioetike,²⁴⁶ drugi pokušavaju »egzaktim metodama« (analizom mrežnih sadržaja) dokazati da globalna bioetika ne postoji.²⁴⁷

²⁴⁶ Hans-Martin Sass i Zhai Xiaomei, »Global Bioethics: Eastern or Western principles?«, *Asian Bioethics Review* 3, br. 1 (2011): 1–2.

²⁴⁷ Søren Holm i Bryn Williams-Jones, »Global bioethics – myth or reality?«, *BMC Medical Ethics* 7, br. 10 (2006): 1–10.

Zapravo, danas je američka bioetika, koju je prisvojio Institut za etiku Kennedyjevih i okrenuo u pravcu »mante četiriju principa«, toliko kritizirana²⁴⁸ i napadana kao uska, unikulturocentrična i »dosadna«,²⁴⁹ da je povratak Potterovim idejama (da ne spominjemo jahrovske osvježene) postao gotovo nužnošću. (Naravno, u Americi »američku« bioetiku najčešće jedinu i znaju, a smatraju je problematičnom i zato što »usporava« razvitak znanosti: stoga nije čudo da je Steven Pinker nedavno definirao kao jedinu zadaću suvremene bioetike »da se miče s puta«...) Unatoč svemu, Potter je imao pravo reći da ga »koncept globalne bioetike, koji će nastaviti živjeti pod ma kojim imenom, više ne treba«,²⁵⁰ premda priznajući da je »prihvatljivi opstanak« u viziji globalne bioetike, zapravo, utopija.²⁵¹ Doduše, to je moglo biti i rečeno s ambicioznim optimizmom Margaret Mead, ili u sanjarskom stilu Johna Platta, koji je ustvrdio da je »svijet sada postao preopasnim za bilo što manje od utopije«. ²⁵²

²⁴⁸ Usporedi, primjerice, decentnu kritiku u: Roberto Dell'Oro, »Oltre la censura del senso: riflessioni sul futuro della bioetica«, *Medicina e morale* 63, br. 2 (2014): 233–246.

²⁴⁹ Cf. Albert R. Jonsen, »Why has bioethics become so boring?« *Journal of Medical Philosophy* 25, br. 6 (2000): 689–699; Dianne N. Irving, »The bioethics mess«, *Crisis Magazine* 19, br. 5 (2001); Gary S. Belkin, »Moving beyond bioethics: history and the search for medical humanism«, *Perspectives in Biology and Medicine* 47, br. 3 (2004): 374 i dr.

²⁵⁰ Potter, »What does bioethics mean?«.

²⁵¹ Van Rensselaer Potter, »Moving the culture toward more vivid utopias with survival as the goal«, *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 19–30.

²⁵² Platt, *The Step to Man*.

Van R. Potter, 12:24 2000.02.18 , Re: Thank you

To: "Van R. Potter" <vpotter@oncology.wisc.edu>
From: Ivan Segota <ivans@amed.medri.hr>
Subject: Re: Thank you
Cc:
Bcc:

At 11:01 2000.02.11 -0600, you wrote:

>Dear Dr. Segota,

>

> Thanks for the book and generous treatment. Herewith is the
>latest development and I hope you enjoy it.

>

>With best regards,

>Van Potter

>

>Attachment Converted: "c:\eud\attach\SCRIPT-1.doc"

>

>

>

>*****

>Van Rensselaer Potter, Ph.D.
>Hilldale Professor Emeritus of Oncology
>McArdle Laboratory for Cancer Research
>University of Wisconsin-Madison
>1400 University Avenue
>Madison, WI 53706-1599
>Fax: 608-262-2824
>email: vpotter@oncology.wisc.edu

Dear Professor Potter,

Thank you very much for your E-mail of February,11 and attachment with your speech for WCB in Gijon, Spain, June 20-24,2000, which is very inspiring. I feel deep admiration for your wisdom and vitality. I will publish this speech in Croatian as I did with the one from Tokyo, and I will advise you about it on time.

I would like to be a participant of World Conference on Bioethics in Spain and a member of SIBI. Could you help me in the following: firstly to obtain dr Marcel Palacios's invitation and secondly, to find a sponsor for travelling costs and accomodation because the situation in Croatia is not favorable for such things.Thank you in advance.

I would also like to inform you that bioethics has increasingly developed in Croatia. Namely, Croatian Bioethics Society was founded a month ago and I was appointed its president.

With best regards.
Ivan Segota, Croatia

Razmjena poruka V. R. Pottera i Ivana Šegote na temu Šegotina sudjelovanja na konferenciji u Španjolskoj 2000. Arhiv DICEB *Fritz Jabr* SuRi.

Van Rensselaer Pott, Re: Global Bioethics

To: Van Rensselaer Potter <vpotter@oncology.wisc.edu>
From: Ivan Šegota <ivans@amed.medri.hr>
Subject: Re: Global Bioethics
Cc:
Bcc:

At 12:37 2000.09.13 -0500, you wrote:
>Dear Ivan:

>I have your 9/12/00-10:30 AM and I have no idea what you are talking
>about. The name is Lester Brown and I did not mention him in any way
>in the "broadsheet" about the UN Declaration.

>So I am confused not only by your mentioning his name but even more
>so by your addition of the words "in courts".

>I wonder if I sent you my video that was presented in Gijon, Spain on
>June 20, 2000? I mentioned Lester Brown a lot in that, but not "in
>courts" and not in my first reaction to the UN Declaration which you
>reproduced part of my 9/11 message.

>Isn't it unfortunate that we have all been educated in such diverse
>languages? You have my earnest desire to help in any way I can. Can
>you reproduce the passage that gave you trouble?

>Best regards,
>Van R.

>.....
>Van Rensselaer Potter, Ph.D.
>Hilldale Professor Emeritus of Oncology
>McArdle Laboratory for Cancer Research
>University of Wisconsin-Madison
>1400 University Avenue
>Madison, WI 53706-1599
>Telephone and Voice Mail: 608-231-3056
>Fax: 608-262-2824
>email: vpotter@oncology.wisc.edu
>Website: http://mcardle.oncology.wisc.edu/faculty_staff/potter_v.html
><http://mcardle.oncology.wisc.edu> (Click faculty, Click Potter, Scroll
>Global Bioethics)

>Dear Van, *recently* *A*
Thank you for all your messages in *last time*, but now I am answering only *for* one, dated
13 Sept.

Namely, in my e-mail from 12 September, 2000, I referred to your video presented in
Gijon, Spain in June 2000. You had sent it to me and I was trying to make a script and
translate it into Croatian. Unfortunately, we were unable to understand certain passages
and words, such as:

- 1) Within a span of two years, between 1970-72, bioethics, medical bioethics and
incongruent new ethics (in courts)? appeared.
 - 2) Lester Brown has always had a concern for the ethical dimension. We need another
Brownian _____?, one at the human level.
 - 3) Lester Brown's new ethics _____? was actually an environmental bioethics plus a
concern for social justice.
 4. the director of the McArdle Laboratory for Cancer Research, dr Harold _____.
- We would be grateful if you can help us with the omitted words. Thank you in advance.

Pomalno nervozan odgovor Pottera na Šegotino pismo u kojemu Šegota traži
pojašnjenja radi transkripcije dijelova video-vrpce obraćanja Pottera
sudionicima skupa u Gijónu
(«Nije li to nesreća da smo obrazovani na tako različitim jezicima?») Arhiv
DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

Van Rensselaer Pott, Bioethics confrenece in Croati

To: Van Rensselaer Potter<vpotter@oncology.wisc.edu
From: Ivan Segota <ivans@amed.medri.hr>
Subject: Bioethics confrenece in Croatia
Cc:
Bcc:

Dear Van,
Thank you for your commentary on my article and your recognition. I feel honored by your words.

A collection "Challenges of bioethics" has been promoted recently on the island Cres, situated in the North Adriatic, near Rijeka. It comprises papers written by philosophers, theologians, physicians and some others colleagues from Croatia who followed my bioethics incentive in 1996, and today, recognize me as pioneer of bioethics in Croatia. During the promotion, it was agreed to hold a two-day international symposium on the topic BIOTHICS AND SCIENCE on Cres the following year (2001). You would be, naturally, the most welcomed guest and participant of the symposium, but knowing that you will not undertake such a long journey due to objective reasons, as it was in case of Tokyo, 1998 and Gijon, 2000, may I ask you - as president of Croatian bioethics society to send a video message to our meeting as you did to the 4th World Bioethics Congress in Japan and the World Conference on Bioethics in Spain. Your words would certainly grant great encouragement to further development of bioethics in Croatia, and in this way also in other countries of former Yugoslavia - Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro and Macedonia where bioethics has not emerged yet.

May I suggest that you present your reflections on the origin of bioethics and reasons for its appearance, especially your advocating global bioethics, and the group the follows you, including myself, and on the perspective of bioethics in the 21th century. Your message will be published not only in the Miscellany from the symposium, but also in a separate publication which will be issued by the Croatian Bioethics Society and Faculty of Medicine, University of Rijeka, so you may extend your thoughts as much as you like, keeping in mind that your words will be precious to us in Croatia.

P.S. Today (25.09.2000.) I have received the script for your videotape presentation for Gijon which solved all the problems we have had translating it into Croatian. Namely, we had difficulties in listening comprehension.

Best regards,
Ivan

Šegotin poziv Potteru na cresku/lošinjsku konferenciju zakazan
za rujan 2001. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRI.

vpotter@oncology.wi, answers

To: vpotter@oncology.wisc.edu
From: Ivan Segota <ivans@mamed.medri.hr>
Subject: answers
Cc:
Bcc:

Dear Van,

I had a consultation about answers to your questions with Prof Ante Covic [ante `tsovits], president of the Croatian Philosophical Society because the Society together with the Croatian Bioethics Society (CBS), I am its president, are co-organizers of the meeting on Cres. The Croatian Philosophical Society also provides the majority of funds because it is much older than mine and it has financial possibilities that CBS hasn't got so far. Here are our answers:

1. We estimate that there will be 80-100 participants from about 10 countries with which we have established contacts in the field of bioethics.
2. The following disciplines will be represented: philosophy, law, theology, medicine, sociology, political science, ecology, agronomy and others. From the very beginning, Croatia has accepted bioethics as an interdisciplinary science with medical ethics only as a part of it.

My colleague Covic thinks that it would be better that in your address you don't mention "First Croatian International Bioethics Symposium" because he and his philosophers had one or two bioethics discussions before the Croatian Bioethics Society was established, and they don't want them to be forgotten in the history of Croatian bioethics.

Namely, they have held their philosophical symposiums on Cres for 10 years, since 1991, dedicated to Croatian Renaissance philosopher Fran Petric [fran petrits]. So, this year our philosophers will celebrate 10th jubilee of the Cres meeting. But, in the same year (1991), I started with lectures on bioethics at the Medical Faculty Rijeka and introduced this course in the curriculum, and so we shall also celebrate the 10th anniversary of bioethics education at the Faculty of Medicine Rijeka, and this makes us unique not only in Croatia and in area of former Yugoslavia but also on the Balkans.

Thanks to my collaboration with our philosophers in the field of bioethics, they included the topic of "The Challenges of Bioethics" in the program of their philosophical meeting in 1998, and I was the editorialist.

On that occasion I prepared, with my collaborators from the Medical Faculty of Rijeka, an edition on American and other literature on bioethics and I also included our papers on that topic. It was very successful because many Croatian philosophers took interest in bioethics and supported my efforts to establish the Croatian Bioethics Society. They have done a lot for its popularisation in Croatia and they publish our papers in their journal because we haven't got our bioethics journal do far. That's why I ask you to address yourself to the attendants of the Croatian symposium "Bioethics and Science in the new era", organised by the Croatian Philosophical Society with its president prof. Ante Covic and newly founded Croatian Bioethics Society, with its president prof. Ivan Segota.

Then, I ask you also to address the participants of the jubilean 10th philosophical meeting "The days of Fran Petric", that is held on Cres and with the mentioned bioethics symposium "Bioethics and Science in the new era" under the same program. (Information in that philosophical meeting on Cres can be found on web pages of prof. Eugene E. Rayan from University East Carolina - (<http://www.ecu.edu/medieval/fphp.htm>))

By the way, Croatian philosophers are likely to call the new age as the bioethics era, and prof. Covic is strongly convinced of it and in one of his papers published in "Synthesis philosophica" (No. 26, 2/98, p.565) he says:

"If we re-name the periods of the Western history according to the dominant type of knowledge that characterizes them, then the ancient period could be called philosophical era, the medieval period could be theological era, while the new age could be scientific and technical era. The period that began with the atomic bomb over Hiroshima, in this classification certainly deserves the name of bioethics era."

I hope I haven't confused you with new ideas, but I don't want to oblige you in any way.

3. The pronunciation of the words is the following:

Rijeka [rijeka]
Cres [`res]
Segota [Segota]

Best regards
Ivan

Printed for Ivan Segota <ivans@mamed.medri.hr>

1

Opsežnije pismo I. Šegota u kojemu izvješćuje Pottera o razgovoru s Antom Čovićem o Potterovom obraćanju sudionicima predstojeće konferencije na Cresu/Lošinju. Na samom kraju pisma Šegota upućuje Pottera kako se izgovaraju riječi »Rijeka«, »Cres« i »Šegota« (to je od njega bio tražio Potter u prethodnom pismu). Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

E-mail: globalbioethics@edu.yorku.ca or cist@edu.yorku.ca

THE INTERNATIONAL COUNCIL OF GLOBAL BIOETHICS
MISSION STATEMENT

1. To foster Global Bioethics as a non-ethnocentric, morally progressive, scientific world humanism. An evolving education for understanding that advances not only a scientific-technological, but also an environmentally and culturally literate human resource base that can chart a more inclusive scientific literacy that formulates ways of thinking globally about science tradition with a deeper and more active concern for the environment, all plant and animal life (bios), and the future of humanity.
2. To advocate a greatly enhanced appreciation for planet Earth by promoting wisdom and foresight in the application of knowledge towards the protection of the biosphere, the conservation-preservation-restoration of the Earth's ecosystems. To maintain a sound and healthy biodiversity for the benefit of sustainable development, the survival of all species and the long-term, global improvement of the human condition for future generations.
3. To understand and view the world as a morally undivided whole in which life and the environment, biological, psychological, social and economic phenomena are all interdependent. To regard the diversity of human knowledge and experience as a collective consciousness, a global project to which peoples of the most varied backgrounds and beliefs can commit themselves to cultivate humanity.
4. To advance transformative education, i.e., transdisciplinary alliances among the disciplines of the specialized sciences that improve life and the disciplines of the humanities that sustain social thought, ethics and values that recognize the oneness of human society and at the same time are attentive to the significance of the plurality of cultures and to the ways people live, think and feel.
5. To communicate across ideological domains and recognize that moral progress does largely depend upon a system of education which raises the level of individual consciousness to an understanding of the social and historical forces that have created a person's existing society and determined the person's place in that society. To increase our factual knowledge both of human nature and of the world in which we live. To seek new avenues for progress which transcend "ideology" in order to diminish conflict within and between societies.
6. To encourage the formation of Regional Organizations of Global Bioethics, facilitating forums and interpersonal meetings that also involve young people, boards and faculties of education as well as the general public. The aim is to harmonize and unite by identifying mutual values, to seek the common ground on which progress can be built while respecting regional cultural, religious and political differences, and at the same time bridging them into the larger concept of Global Bioethics.
7. To recognize and take appropriate partnership measures to promote principles towards the emergence of a Universal Code of Ethics for the Future, as set out in UNESCO's Declaration of Principles on Tolerance (1995); the Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (1997); the Declaration on the Responsibilities of the Present Generations towards Future Generations (1997); and the Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace (1999); the United Nations Millennium Declaration (Sept.2000). To promote the planning for economic and societal needs that will meet the requirements of the global direction of the future: convergence, co-operation and stabilization.

Izjava o misiji Međunarodnog vijeća globalne bioetike.
Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

X-Sender: typists@oncology.wisc.edu (Unverified)
Date: Mon, 18 Sep 2000 10:06:56 -0500
To: ivan.segota@mamed.medri.hr (Ivan Segota)
From: Van Rensselaer Potter <vpotter@oncology.wisc.edu>
Subject: Global Bioethics

Dear Ivan:

Your article arrived on Friday and I am writing this at home on Sunday 9/17/00. It is to your credit that after all you have experienced you can still be sane, not only sane but doing all you can to improve the world. Today in the NY Times a headline on page 3 reads, "A Croats Killing Prods Action on War Atrocities" and tells in detail and with photos and a map the story of Milar Levar in Gospic, Croatia. So it goes on, but in your case the motivation is not revenge but an inspired idea for a special kind of education and what Steven Brint called for -- Trustee Professionalism. I will send my latest on that in an article for the SIBI Journal. You are remarkable in still another way. You didn't leave Croatia and come to America. You may still do this, but you can do it now with a clear conscience.

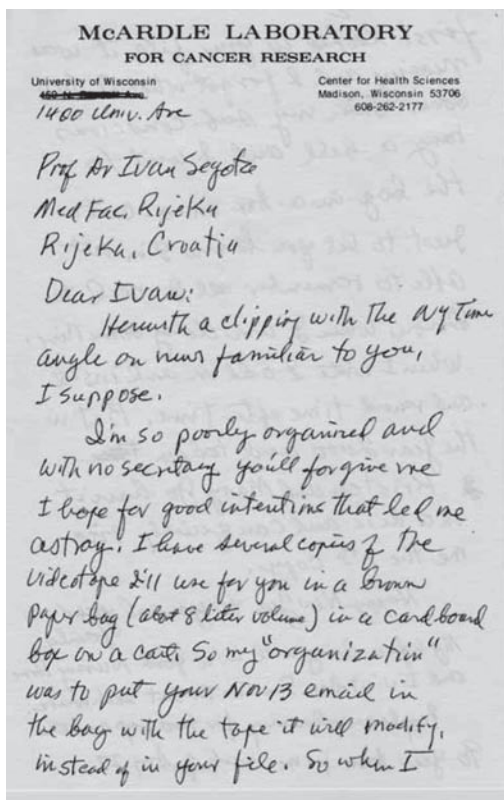
Best regards,
Van R.

Van Rensselaer Potter, Ph.D.
Hilldale Professor Emeritus of Oncology
McArdle Laboratory for Cancer Research
University of Wisconsin-Madison
1400 University Avenue
Madison, WI 53706-1599
Telephone and Voice Mail: 608-231-3056
Fax: 608-262-2824
email: vpotter@oncology.wisc.edu
Website: http://mcardle.oncology.wisc.edu/faculty_staff/potter_v.html
<http://mcardle.oncology.wisc.edu> (Click faculty, Click Potter, Scroll Global Bioethics)

Potter se u korespondenciji sa Šegotom znao dotaknuti i aktualnosti koje nisu imale veze s bioetikom, pa je, tako, Šegoti čestitao na uspjehu Gorana Ivaniševića ili, u ovoj poruci, spomenuo ubojstvo Milana Levara 2000. i izrazio divljenje Šegoti što nije napustio Hrvatsku i otišao u SAD. Arhiv DICEB
Fritz Jahr SuRi.

Omotnica pisma V. R. Pottera Šegoti. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

Jedno od pisama V. R. Pottera Ivanu Šegoti. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

And all aspects of bioethics, agr., env., social, etc are presently dominated by Western Capitalism, as George Soros sees his 'Open Society' in danger.

Questions:

1. Could you tell us what actually "bioethics" referred to in your well-known book *Bioethics - the Bridge to Future* when this term appeared for the first time, and what does bioethics imply today? Is it a science, a social movement, both of them or something else? *In 1971 the concern really was survival in acceptable form in the long term. Today Global Bioethics may become Global Socio-Bioethics. The future is still the issue,*
2. The Fourth World Congress in Tokyo is held under the motto "Global Bioethics". You are -as far as I know- co-editor of the journal "Global Bioethics" which was initiated in Milan, Italy in 1992. Are you also the father of the term "Global Bioethics"? *No doubt I am, the book was in 1988 and B. Chiarelli invited me to Trento, Italy to give a lecture, all expenses paid, he then changed the name of his societies journal.*
3. Which other bioethics should be distinguished from "Global Bioethics" and why? *Global means comprehensive and world wide. The specialties as ethics, are neither of these.*
4. How do you assess today's bioethics and its current development? Is it still predominantly American or has it already become "European", "Asian", etc? *Bioethics today is in a state of transition. Lat in America is active, my way. Global is the word.*
5. There are five important bioethics meetings being held here in Japan. Besides Fourth World Congress and Fourth Tsukuba Bioethics Roundtable (TRT4), there are also Third Conference of Asian Bioethics Association (ABA3), Second International Summit of National Bioethics Commissions and Second Conference of the International Association on Feminist Approach to Bioethics (FAB2). Do you think bioethics is in this way entering into Japan or, being one of the most highly developed countries economically and technologically, Japan emerges, next to the United States, as the leading bioethics country in the world?
To early to say
6. According to Warren Reich, Andre Hallegars, who established the Kennedy Institute of Bioethics in Washington in 1971, gave a great contribution to the popularization of bioethics as a new concept. Were you acquainted personally with Hallegars and did he consult you about the name of the Institute, since you are both of Duch origin, aren't you? *The answers are no, and no. But the timing of Hallegars first steps is very significant*

Šegotina pitanja Potteru i Potterovi rukom pisani odgovori.
Arhiv DICEB Fritz Jahr SuRi.

Ivan Segota

From: "Van Rensselaer Potter" <vpotter@oncology.wisc.edu>
To: "Ivan Segota" <ivan.segota@mamed.medri.hr>
Sent: 31. kolovoz 2001 17:21
Subject: Contribution to meeting

Dear Ivan,

I think of you often but I can no longer carry on.

You should have my recent email to all with employment as the linch pin.

Problem is employment without consumerism.

This is my contribution to your meeting.

Regards,
Van

Van Rensselaer Potter, Ph.D.
Hilldale Professor Emeritus of Oncology
McArdle Laboratory for Cancer Research
University of Wisconsin-Madison
1400 University Avenue
Madison, WI 53706-1599
Telephone and Voice Mail: 608-231-3056
Fax: 608-262-2824
email: vpotter@oncology.wisc.edu
Website: http://mcardle.oncology.wisc.edu/faculty_staff/potter_v.html
<http://mcardle.oncology.wisc.edu> (Click faculty, Click Potter, Scroll
Global Bioethics)

Zadnja osobna poruka V. R. Pottera Ivanu Šegoti (31. kolovoza 2001.,
dakle, tjedan dana pred smrt). Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi.

Očevi i oci: što je V. R. Potter dobio, a što izgubio otkrićem djela Fritza Jahra

Pišući o podrijetlu riječi »bioetika«, W. Reich je došao do hipoteze »dvomjesnog rođenja«: da je znao za bioetiku Fritza Jahra, mogao je hipotezu korigirati u »dvvremensku«.

Otkriće djela Fritza Jahra koje je uslijedilo, kao što je poznato, 1997., zahvaljujući jednom referatu Rolfa Løthera, a potom se proširilo svijetom, osobito Južnom Amerikom, Europom²⁵³ i Azijom,²⁵⁴ u SAD-u je polučilo najmanji učinak. I Margaret Doris, u svom inače toliko minucioznom pristupu (američkim) izvorima, spominje Fritza Jahra, u 6. fusnoti svoje obimne disertacije, otkrivajući da joj je poznata jedina knjiga o Jahru na engleskom jeziku,²⁵⁵ kao i dva Sassova članka o njemu. Komentar Dorisove da »ima simpatija za entuzijazam koji je Jahr pobudio, ali da joj se on čini nekako kao Leonardov helikopter – elegantan na papiru, ali bez da je ikada izgrađen i bez da je ikada letio«, otkriva vrlo čestu reakciju onih koji pišu o povijesti bioetike: gotovo kao da im je krivo da se pojavio neki novi relevantni momenat, ti autori ubacuju Jahra u neku fusnotu, ili mu, u najboljem slučaju, posvećuju paragraf, nastojeći

²⁵³ Među prvima u Europi, nakon Njemačke i Hrvatske, o Jahru je prenio vijest urednik rimskog časopisa *Medicina e morale*, Alberto Spagnolo. Cf. Antonio G. Spagnolo, »L'imperativo bioetico«, *Medicina e morale* 1 (2010): 9–14.

²⁵⁴ Vidi više o tome u: Rinčić i Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, 127–141.

²⁵⁵ Amir Muzur i Hans-Martin Sass, urednici, *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: The Future of Integrative Bioethics* (Münster: Lit, 2012).

da ta, toliko »nezgodna«, tema ne »nagrđi« već dovršen i stoga savršen tijekom njihova razmišljanja i teksta. Baš kao što Daniel Kehlmann u svom eseju »Wo ist Carlos Montúfar?«, tvrdi da pisac počinje prisvajati likove svojih priča kao da su oni u potpunosti produkt njihove mašte, tako i Dorisova (i toliki drugi) prisvaja Pottera i pokušava ga nekako apstraktno zaštititi od »uljeza«. U svojoj pedanteriji, Margaret Doris želi pokazati da zna za Jahra, ali nastoji po svaku cijenu umanjiti značaj činjenice da ga, zapravo, ne poznaje pa čak i izrijeком naglašava da »bavljenje Jahrovom bioetikom, akademski ili praktički, ni na koji način ne sugerira da je ona inspirirala ili utjecala na razvitak bioetike prije Lötherova ponovnog otkrivanja Jahra«. ²⁵⁶

I druga iskustva s Jahrom u SAD-u su slična: autorima ove knjige jedan je ugledni američki bioetički časopis odbio objaviti članak o Jahru, pozivajući se na činjenicu da je »taj časopis već objavljivao radove na temu produbljanju Potterove bioetike i da je spreman to činiti i dalje«. Hans-Martin Sass, neumorni promotor Jahra i njegova djela diljem svijeta, pokušao je upoznati s Jahrom i neke kolege s Instituta za etiku Kennedyjevih: interes koji su pokazali bio je sve samo ne ohrabrujući. Naravno, razlog nije morao biti samo otpor prema svemu što bi moglo ugroziti svjetski primat Instituta i američke principalističke bioetike, već i činjenica da, u ustanovi pod snažnim uplivom katoličke tradicije, protestantski pastor nije ni mogao biti dobrodošao... U svakom slučaju, pokušavati propagirati Fritza Jahra u SAD-u znači tešku zadaću: kao što je A. Leopold govorio o »*biotic arrogance of Homo Americanus*«, moglo bi se govoriti i o »*bioethical arrogance of Homo Americanus*«.

Osim sudbinskih, F. Jahr i V. R. Potter imaju i nekih biografskih sličnosti: obojica su, primjerice, morala brinuti o bo-

²⁵⁶ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 2–3.

lesnoj ženi, a dijelila su i fascinaciju (kao, uostalom, i Aldo Leopold) Charlesom Darwinom i evolucijom. Ipak, razlike su među njihovim životima i idejama daleko veće: Potter je, barem kao onkolog, doživio priznanje za života, a Jahr nikada. I među (širim) etikama Jahra i Pottera ima razlika: premda obojica zaokupljeni spolnim nagonom, Potter u njemu promatra danas beskorisan uzrok prenapučenosti (ali i nasilja u obitelji, pornografije, neravnopravnosti spolova), a Jahr, očekivano, više moralizira o »neprihvatljivosti« onanije i homoseksualnosti.²⁵⁷ I Potter i Jahr osjećaju značaj edukacije: Potter definira »deset najvažnijih tema«, a Jahr »deset načela« nastave.²⁵⁸

I između bioetikâ Fritza Jahra i Vana Rensselaera Pottera također postoje intrigantne sličnosti i razlike. Različito je svakako Jahrovo bezuvjetno povjerenje prema znanosti (Jahrova je bioetika skovana kao posljedica napretka fiziologije i »biopsihike«) u odnosu na Potterov strah od nezrelosti znanosti, njene nespremnosti da se hrva s vlastitim postignućima, njenog udaljavanja od etičkih vrijednosti. Usmjeravajući znanost prema humanistici i obrnuto, Potter je, međutim, volio naglasiti da medicina, kao primijenjena biologija, ne treba učiti samo od molekulske biologije i genetike, već i od evolucionistike i ekologije. Jahr neosporni putokaz vidi u religiji: Potter se, međutim, zalaže da religija prihvati znanstvena otkrića i integrira svoje poglede sa znanstvenima. Potter je, očekivano, čvrsti racionalist, a Jahr spoznaju istine očekuje od sućuti i ljubavi, a ne od razuma. (U novije vrijeme Bruce Jennings, profesor Sveučilišta Vanderbilt i suradnik Centra Hastings, glavni urednik najnovijeg, 4. izdanja Enciklopedije bioetike, propagira ideju bioetičkog osnaživanja »zajedničke strane

²⁵⁷ Cf. Fritz Jahr, »Wege zum sexualen Ethos«, *Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik* 4, br. 10–11 (1928): 161–163.

²⁵⁸ Cf. Fritz Jahr, »Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit? Gedanken über eine liberale Gestaltung des Gesinnungsunterrichts«, *Die neue Erziehung* 12 (1930): 200–202; Rinčić i Muzur, »Od bioetičara-učenika do bioetičara-učitelja«.

naše egzistencije« odnosno »članstva i uzajamnosti«.²⁵⁹) Za Jahrovu bi se bioetiku moglo reći da ima širu filozofsku osnovu, koja obuhvaća mnoge europske i poneki dalekoistočni koncept, za razliku od Pottera, koji je svoju bioetiku gradio na ipak pretežito američkim autorima. Za Jahra nije potreban »most«, jer je, u njegovo doba, znanost = humanistika: očigledno se, poslije Drugog svjetskoga rata, znanost udaljila od humanistike, pa Potter poseže za »mostom« koji bi ih iznova približio. U Jahra, koji osjeća schweitzerovsko strahopoštovanje prema životu, bioetika je apstraktnija, bezvremenskiya ili svezvremenskiya, dok Potter svoju, konkretniju, vezuje više za vlastito vrijeme i budućnost. Svakako je Potter proširio osnovicu svoje doktrine uvodeći koncept globalne bioetike: moglo bi se reći da koncept integracije raznih – znanstvenih ili ne – perspektiva, sukladno načelima integrativne bioetike, nudi dodatno širenje osnovice. Ovo dodatno ofilozofljenje ujedno predstavlja descijentizaciju bioetike, koja time ne postaje pseudoznanost, već samo nije i ne želi biti »znanost zasnovana na dokazima« koja upada u mnogobrojne zamke. Na Potterovo oduševljenje, globalnu bioetiku je slično definirao i njegov latinoamerički kolega Daniel Otero: »[...] globalnu bioetiku ne bi trebalo shvaćati kao izdvojeno polje bioetike [...], već kao integrativnu perspektivu koja sve posebne aspekte bioetike i ljudskog znanja stavlja u kontekst 'globalnog projekta'« [...].²⁶⁰

²⁵⁹ »The communal side of our existence«; »membership and mutuality«. Cf. Bruce Jennings, »Putting the bios back into bioethics: prospects for health and climate justice«, u: *Climate Change and Health: Bioethical Insights into Values and Policy*, uredila Cheryl Cox Macpherson (New York: Springer USA, u tisku), 34 (1–39). O ekološko-političko-ekonomskim idejama Jenningsa, vidi: Bruce Jennings, »Toward an ecological political economy: accommodating nature in a new discourse of public philosophy and policy analysis«, *Critical Policy Studies* 4, br. 1 (2010): 77–85 ili Bruce Jennings, »Beyond the social contract of consumption: democratic governance in the post-carbon era«, *Critical Policy Studies* 4, br. 3 (2010): 222–233.

²⁶⁰ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 9. kolovoza 2000. Arhiv DICEB *Fritz Jahr SuRi* – IŠ – VRP 1.

U članku poslanom u tisak travnja 2001. (ali objavljenom tek nakon Potterove smrti),²⁶¹ Potter komentira tada aktualno zalaganje oregonskog profesora Lubchenka za »novi društveni ugovor za znanost«. Pomalo jahrovski, Potter ovdje formulira vlastiti »bioetički imperativ«, manje apstraktan, ali još uvijek nedovoljno konkretan da bude pretočen u jasne standarde ili smjernice djelovanja: »Globalni opstanak na duge staze neće biti moguć ako se svjetska populacija ne dovede pod kontrolu i eventualno smanji; ako se ne zaštiti okoliš; ako se ne poboljša ljudsko zdravlje; ako se ne zaštiti biorazličnost; bez preobražaja društva; bez osjećaja značaja zajednice«. Čak i ako mjere nisu posve konkretne, ciljevi jesu, kao i jasan poziv na akciju bez koje etika ostaje »u vakuumu«.²⁶² Još sličniji Jahrovu imperativu (koji se, također, i izrijeком oslanja na Kantov) je »kategorički imperativ etike zemlje« (tako ga, *the categorical imperative of the land ethic*, naziva J. Baird Callicott,²⁶³ dok ga Potter zove »Leopoldovim imperativom«²⁶⁴) Alda Leopolda (inače općenito idejno bližega Jahru čak i od Pottera): »Stvar je ispravna ako nastoji očuvati cjelovitost, stabilnost i ljepotu biotičke zajednice. Pogrešna je ako nastoji drugačije«.²⁶⁵ Kanadska ekofilozofkinja Laura Westra predložila je, pak, 1992. »novi kategorički imperativ«: »Djeluj tako da tvoje postupanje ponajprije (i minimalno) odgovara univerzalnim prirodnim zakonima; djeluj tako da pokazuješ poštovanje i prihvaćanje s razumijevanjem svih prirodnih procesa i zakona«.²⁶⁶

²⁶¹ Van Rensselaer Potter, »Bridge bioethics, global bioethics, and ethical dilemmas«, *Itinerarium* 10 (2002): 91–99.

²⁶² Potter, »Moving the culture toward more vivid utopias«.

²⁶³ J. Baird Callicott, »Animal liberation: a triangular affair«, *Environmental Ethics* 2 (1980): 311–338.

²⁶⁴ Potter, *Global Bioethics*, 21.

²⁶⁵ *A thing is right when it tends to preserve the integrity, stability, and beauty of the biotic community. It is wrong when it tends otherwise.* Potter, *Global Bioethics*, 20.

²⁶⁶ Laura S. Westra, »The principle of 'Integrity' and *The Economy of the Earth*«, *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 21–30.

Bioetika je, kao što je poznato, (paradoksalno) u Europu iznova »stigla« ne zahvaljujući Fritzu Jahru, već Potteru: lipnja 1973., vjerojatno među prvima na kontinentu, ovaj termin spominje u jednom članku Talijan Menico Torchio (1932.–2001.),²⁶⁷ profesor ekologije Sveučilišta u Paviji, koji bioetiku shvaća potterovski široko, dakle, nikako medicinski suženo: ispostavilo se da je Torchio doista bio dobio 1972. na poklon Potterovu knjigu od direktora svog instituta koji se vratio iz Amerike.²⁶⁸ U frankofonom svijetu bioetiku je kao termin promovirao, rujna 1973., Édouard Boné (1919.–2006.)²⁶⁹ u članku u louvainskom teološkom časopisu (pri louvainskom Katoličkom sveučilištu 1983. bit će osnovan i Centar za bioetičke studije²⁷⁰), a 1976. je, kao što je šire poznato, Europa dobila i prvi institut za bioetiku – barcelonsku *Borja*,²⁷¹ koju je utemeljio jezuit, teolog, sociolog, i ginekolog-opstetričar Francisc Abel i Fabre (1933.–2011.), školovan u SAD-u (Georgetownu, naravno).²⁷² U Engleskoj, Njemačkoj i Francuskoj bioetika će se, kao termin, znatno kasnije udomačiti (sredinom 1980-ih – kada i u Hrvatskoj, zahvaljujući zagre-

²⁶⁷ Cf. Maurizio Mori, »Bioethics in Italy up to 2002: an overview«, u: *Bioethics and Moral Content: National Traditions of Health Care Morality*, uredili H. Tristram Engelhardt i Lisa M. Rasmussen (Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 2002), 97–120; Menico Torchio, »Venti anni di bioetica naturalistica in Italia (1973–1993)«, u: *La vita e l'uomo nell'età delle tecnologie riproduttive: una domanda di sapienza e di agire responsabile*, uredili Elio Sgreccia i Marinella Lombardi Ricci (Milano: Università Cattolica del Sacro Cuore, 1997), 3–6.

²⁶⁸ Russo, »Storia della bioetica«, 44–45.

²⁶⁹ Isusovac, teolog i paleontolog, rektor Fakulteta Naše Gospe od Mira belgijskog Sveučilišta u Namuru.

²⁷⁰ Cf. Paolo Merlo, »Introduzione storica alla bioetica«, u: *Dalla parte della vita – I: Itinerari di bioetica – I*, uredili Giuseppe Zeppegnò i Enrico Laghero (Cantalupa: Effatà Editrice, 2007), 11–33.

²⁷¹ *Institut Borja de Bioètica* od 1984. je privatni, a od 2000. inkorporiran u Sveučilište Ramóna LLulla. Institut je ime dobio po isusovcu Franciscu de Borja y Aragon (1510.–1572.), trećem generalu Reda.

²⁷² Cf. Sandro Spinsanti, *La bioetica: biografie per una disciplina* (Milano: Franco Angeli, 1995), 21–30.

bačkom biskupu Valentinu Pozaiću²⁷³). S izuzetkom Torchia, zapravo već od Bonéa²⁷⁴ pa nadalje, bioetiku su Europljani počeli shvaćali, tumačiti i propagirati na suženi georgetownski biomedicinski način, nerijetko ga uspoređujući s gledištima Crkve.²⁷⁵ Tako se, nekako, na našem kontinentu uvriježio pristup da je bioetiku izumio Potter, ali je ona doista odmah svedena na ne-potterijanski principizam: za njen »povratak na pravi put« trebat će pričekati kraj stoljeća i otkriće djela Fritza Jahra.

²⁷³ Cf. Iva Rinčić i Amir Muzur, »Variety of bioethics in Croatia: a historical sketch and a critical touch«, *Synthesis Philosophica* 26, br. 2 (2011): 403–428.

²⁷⁴ Édouard Boné, »Les trois générations de la bioéthique«, *Revue théologique de Louvain* 24 (1993): 478–492.

²⁷⁵ Cf. Paul Favraux i Albert Chapelle, »Bioéthique et foi chrétienne: à propos d'un livre récent«, *Nouvelle revue théologique* 108 (1986): 249–267.

Bioetika i njene razvojne faze: između filozofije, znanosti i religije

Evolucija Potterovih stavova prema religiji bila je vrlo spora i složena. Još svibnja 1957., dakle, kao 46-godišnjak, Potter je u pozvanom gostujućem predavanju na Sveučilištu Britanske Kolumbije u Vancouveru, izložio rigidan stav o evoluciji (u skladu sa »znanostima zasnovanim na dokazima«), poručujući teolozima da »prouče biologiju i uklope njena otkrića u vlastitu filozofiju«. ²⁷⁶ U svom obraćanju 1962., u povodu stote obljetnice zakona o dodjeli zemlje za razvitak sveučilišta (*Land Grant*) u Južnoj Dakoti, Potter ističe tri različita pojma progresa – religijski, materijalni i znanstveno-filozofijski, za koje kaže da su u međusobnoj vezi, prisutni kako unutar društva tako i unutar pojedinca u različitim proporcijama. U pomalo marksističko-dijalektičkoj perspektivi, Potter objašnjava da se od religijskog napreduje prema materijalnom koje, kada dosegne potrebnu razinu, prelazi na novu, znanstveno-filozofijsku (čime Potter pokušava razdvojiti materijalistički pogled od znanstvenog). Podsjećajući donikle na Fritza Jahra u svom inzistiranju na reformi sustava obrazovanja radi omogućavanja razvitka primjerenijeg svjetonazora, ²⁷⁷ Potter se zalaže za »deset najvažnijih tema edukacije«: odnosi među rasama, prenapučenost, iscrpljivanje (resursa), vjerska netrpeljivost, očuvanje prirodnih resursa, iskorištavanje Sunčeve energije, desalinizacija mora, oslobađanje kreativnog dara i preispitivanje uloge oglašavanja u

²⁷⁶ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 166–167.

²⁷⁷ Cf. Jahr, »Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit?«.

našem društvu.²⁷⁸ Potter će progres uvijek dovoditi u pitanje, a pred kraj života, u dokazivanju upitnosti optimizma povezanog s biološkom evolucijom, pozivat će se i na Stephena Jaya Goulda i njegov »Čudesan život«.

Kada se radi o znanosti, Potter je uvijek zagovarao samokritičnost i otvorenost prema drugačijim pogledima: to i jest, po Potteru, ono što razlikuje znanstvenika od teologa, povjesničara ili filozofa, koji vlastite ideje mogu braniti bez ikakva poziva na djela svojih kolega. (Doduše, jednom kasnije, 1993., Potter će reći da neki njegovi najbolji radovi nisu nikada bili citirani i da »imati pravo a ne biti citiran, čovjeka čini filozofom, ako može preživjeti kao znanstvenik«.²⁷⁹) Interes koji je tijekom tih, 1960-ih, godina, Potter počeo javno iskazivati prema »premošćivanju« jaza među prirodnim s jedne i humanističkim znanostima s druge strane, odveo je Pottera (dijem SAD-a već percipiranog kao »znanstvenika-filozofa«) i među članove izdavačkog savjeta Časopisa za religiju i znanost *Zygon*, koji je 1966. pokrenuo Ralph Burhoe, i u kojemu će Potter vrlo brzo početi i sam objavljivati članke.

U vrijeme kada je već bio objavio svoju prvu knjigu o bioetici, Potter će na skupu Njujorške akademije znanosti, održanom u studenome 1971. i posvećenome »Društvenoj odgovornosti znanstvenika«, zagovarati stav da su i Crkva i Znanost podjednako zakazale u razvijanju etičkih smjernica koje bi se mogle nositi s izazovima modernog društva i da bi znanstvenici sami trebali ustrojiti sustav koji bi na vrijeme upozoravao na opasnosti koje prijete iz laboratorija: Potter, doduše, nije zagovarao izravno obraćanje novinarima, osim u iznimnim situacijama (što će, jednom kasnije, objasniti u kratkoj »Rezoluciji o društvenoj odgovornosti znanstvenika«, podastrijetoj Nacionalnoj akademiji znanosti), kao ni vanjsku kontrolu nad znanosti, ali su upravo novinari ojačali učinak

²⁷⁸ Potter, »Bridge to the future: the concept of human progress«.

²⁷⁹ Van Rensselaer Potter, »Studies on enzyme inhibition – 50 years ago«, *The FASEB Journal* 7 (1993): 486–487.

njegova izlaganja nazvavši ga »plan psa-čuvara« (*watchdog plan*). Osim zalaganja za ovakav sustav »ranog upozorenja s udaljenosti« (*Distant Early Warning*, po uzoru na vojne radare), Potter je tada već istaknuo i svoju brigu za »upitnu etiku oglašavanja« u području proizvodnje i prodaje lijekova, kozmetike, deterdženata i hrane, pri čemu najutjecajni »mediji promiču javni ukus za tehnologiju u pravcu koji nije u javnom interesu«. ²⁸⁰ Bilo je i među teozima onih koji su se složili s Potterom, pa čak i bili spremni priznati da je ta »bioetika, čak i ako ne spominje Boga, svojevrsna teologija (bioteologija)«. ²⁸¹

Potter sam možda ne bi otišao tako daleko: u jednom dijalogu sa svećeništvom Madisona, kaže da bi bilo bolje kada bi ljudi »odlučili« da Bog i nije toliko svemoćan: to bi dovelo do veće sućuti prema onima koji trpe, ali i odgovornosti prema vlastitim postupcima. Provokativno, Potter poručuje svećenicima da »ne smijemo previše prepustiti Bogu« i da bi »bilo bolje kada bismo se vratili ideji da je Bog priroda i da je, s vremena na vrijeme, prirodno povrijediti nedužne«. ²⁸² Ovom revizijom vlastitog stava u pravcu deizma, »inteligentnog dizajna« i panteizma, Potter se najviše približio svojim uzorima Teilhardu, R. W. Emersonu (čiji esej »Priroda« se doista može smatrati panteističkim, budući da slavi Prirodu kao »inkarnaciju misli« ²⁸³), J. Muiru (koji, unatoč fanatičnoj religioznosti svog oca, nije pripadao niti jednoj Crkvi ²⁸⁴) i

²⁸⁰ Cf. Boyce Rensberger, »Scientists seek a watchdog plan; system would alert public to dangers in laboratories«, *New York Times*, 19. prosinca 1971. (<http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9D01E1D9173AE73ABC4152DFB467838A669EDE>)

²⁸¹ Cf. Martin E. Marty i Dean A. Peerman, urednici, *New Theology: No. 10* (New York: Collier Macmillan, 1973), xiv.

²⁸² Cf. William R. Wineke, »Do we expect too much of God?«, *Wisconsin State Journal*, 12. siječnja 1974.

²⁸³ Ralph Waldo Emerson, *Essays* (New York: Harper Colophon Books, 1926/1951), 400.

²⁸⁴ Cf. Teale, *The Wilderness World of John Muir*, xiii.

A. Leopoldu.²⁸⁵ Ljubav i poštovanje prema Prirodi/Zemlji su karakteristikom svih izvora Potterove inspiracije, od Emersona, Muira i Leopolda, do organske arhitekture F. Lloyda Wrighta.

U skladu sa svojim unitarijanizmom, pak, Potter se zalaže za prihvaćanje nužnosti trpljenja i probabilistički aspekt egzistencije, a protiv praznih priča o iskupljenju i životu nakon smrti. Potterova »humanistička teologija«, kako ju je nazvao novinar i teolog William Wineke (do današnjeg dana vrlo aktivan diskutant madisonskih vjerskih i Crkvenih pitanja), usmjerena je k poboljšanju čovjeka, a ne rješavanju njegovih problema: ovakva interpretacija bioetiku približava onim religijama koje – poput, primjerice, hinduizma – naglašavaju prednost značenja procesa (puta) pred rezultatom (ciljem).

Prema svjedočenjima ljudi iz njegova neposredna okružja, Potter je smatran »agnostikom koji se kroz bioetiku okrenuo k praktičnoj duhovnosti« (Henry Pitot, Potterov kolega i izraziti katolik) ili »unitarijancem (vjerojatno od 1950-ih), ne baš od onih koji idu u crkvu (*not a great churchgoer*), ali od onih koji svoju djecu s ekumenskim i edukacijskim pobudama vode u razne crkve da bi im proširili kulturne vidike« (unitarijanski pastor Michael Schuler). U periodu 1962.–1967., Potter je svakoga tjedna pohađao »debatnu skupinu« luteranskog pastora Mikea Teskea (*Science/Christianity Ecumenical Discussion Group – Lutheran Corpus Ministry*) i angažirao se pri osnivanju Centra za napredne studije religije i znanosti (*Center for Advanced Study in Religion and Science*). Na marginama mini-elaborata koji opravdava osnivanje ovoga Centra, potpisanog veljače 1972. po Malcolm R. Sutherlandu (1917.–2003.), tada dekanu Teološkog fakulteta *Meadville* pri Koledžu *Lombard* Sveučilišta u Chicagu a kasnije čelniku harvardske Unitarijanske crkve, Potter je ostavio više bilje-

²⁸⁵ Cf. Curt Meine, »Leopold, Aldo (1887–1949)« (sic!), u: *Encyclopedia of Religion and Nature*, uredio Bron Taylor (London/New York: Continuum, 2005), 1006 (1005–1008).

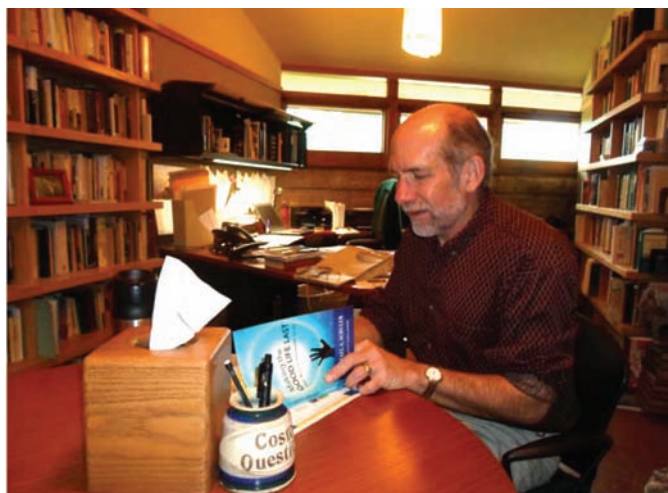
žaka. Između ostaloga, Potter umjesto »religije« sugerira u nazivu uporabu termina »religijskih uvjerenja« ili »religijske vjere« ili »religijskih vrijednosti« ili »ljudskih vrijednosti«, budući da, po njemu, »religija« implicira pozitivne i negativne asocijacije. Osim toga, Potter kaže da bi, premda zauzet, bio voljan postati članom nekog Vijeća Centra.²⁸⁶ Na Pottera je svakako morao utjecati i članak Lynna Townsenda Whitea (1907.–1987.) o povijesnim korijenima naše ekološke krize, objavljen u proljeće 1967. u časopisu *Science*. White u članku zagovara ideju da će se ekološka kriza pogoršavati sve dok ne odbacimo »kršćanski aksiom« da priroda nema drugog razloga postojanja osim da služi čovjeku, ali i da, budući da su korijeni naših mukâ religijski, i lijek mora biti religijski, »navzali ga mi tako ili ne«.²⁸⁷

Svećenik M. Schuler, kojemu će Potter nerijetko donositi na uvid svoje eseje, procjenjivat će Potterovo promišljanje bliskim »načelu opreza« (*precautionary principle*).²⁸⁸ Moguće je da je Unitarijanska crkva Pottera privukla zbog svog okretanja od znanosti prema duhovnim vrijednostima (1970-ih, baš kao i Potter), demokratskog sustava neovisnih kongregacija, otklanjanja spekulacija o »drugome svijetu«, smirenog racionalizma i, najvažnije, slobode mišljenja i otvorenosti prema drugim religijama. Premda to nigdje izravno ne priznaje, Potter je morao biti pod utjecajem transcendentalizma koji se razvio u Americi u ranom XIX. stoljeću kao pokret unitarijanske reformacije, naglašavajući romantičarski individualizam i duhovnost i privukavši ne samo Alpha Walda Emersona (1803.–1882.) i Henryja Davida Thoreaua (1817.–1862.), već i ekologiste Johna Muira i Alda Leopolda. (Zanimljivo je da su za transcendentaliste najvećim autoritetima bili Immanuel Kant, 1724.–1804., Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher, 1768.–1834., i indijske religije, baš kao i za Fritza Jahra.)

²⁸⁶ Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter, kutija br. 11.

²⁸⁷ Lynn White, »The historical roots of our ecological crisis«, *Science* 155, br. 3767 (1967): 1203–1207.

²⁸⁸ Michael Schuler, usmeno priopćenje, rujna 2014.

Michael Schuler.

Glavna dvorana unitarijanske crkve u Madisonu (djelo F. Lloyda Wrighta).

U svakom slučaju, unatoč jasnom stavu (ili barem, jasnijem u početku njegove karijere) da religija mora prihvatiti učenje o evoluciji, Potter nije nijekao vjeru već praksu organizirane religije (kao i sekularne filozofije) da monopolizira pravo na transcendentalne vrijednosti. »Zdravlje globalnog okoliša zahtijeva integraciju znanstvenog etosa s onim religije i filozofije«:²⁸⁹ misao koja prilično podsjeća na zasade hrvatske integrativne bioetike o značaju znanstvenih i ne-znanstvenih perspektiva.²⁹⁰

Nakon početnog obeshrabrenja teologijskim ignoriranjem znanosti,²⁹¹ Potter je novu nadu dobio upoznavši se s idejama Hansa Künga²⁹² koji je, po njemu, jedini od teologa sugerirao način na koji se sekularni pogledi mogu (i trebaju) integrirati s tradicionalnim religijskim (za razliku od drugih koji – poput, primjerice, sociologa Manfreda Stanleyja ili filozofa Hansa Jonasa – stavljaju opstanak na prvo mjesto, ali ne idu dalje od toga). Küng, naime, zaziva »koaliciju« vjernika, ateista i agnostika, koja bi dovela do svjetske etike.²⁹³ I Küng, međutim, po Potteru, griješi, kao i katolicizam, islam i tolike druge religije, kada ne shvaća opasnost prenapučenosti Zemlje i nužnost populacijske kontrole.

Tema prenapučenosti Zemlje bila je svojevrsnom konstantom Potterova intelektualnog rada. Jedno od djela koje je pritom iznimno snažno utjecalo na Pottera bila je »Populacijska bomba« iz 1968. Paula Ehrlicha, profesora biologije

²⁸⁹ Van Rensselaer Potter, »Science, religion must share quest for global survival«, *The Scientist*, 16. svibnja 1994.

²⁹⁰ Vidi o integrativnoj bioetici u: Ante Čović, »Integrativna bioetika i pluri-perspektivizam«, u: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*, uredio Velimir Valjan (Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2007), 65–75; Jurić, »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«.

²⁹¹ Cf. Potter, »Global Bioethics: origin and development«, 361; Van Rensselaer Potter i Richard Grantham, »Scientists' responsibility for survival of the human species«, *The Scientist* 6, br. 11 (1992): 10–11.

²⁹² Potter obično citira: Hans Küng, *Global Responsibility: A Search for a New World Ethic* (New York: Continuum Publishing Co., 1993).

²⁹³ Potter, »Science, religion must share quest for global survival«.

na Stanfordu. Pod motom »Dok čitate ove riječi četvero ljudi – uglavnom djece – umrijet će od gladi«, Ehrlich je ukazao na brojne dimenzije opasnosti izostanka populacijske kontrole i skicirao pomalo naivne načine borbe za njeno prevladavanje. Za Ehrlicha, neotudivim su pravima čovječanstva dobro jesti, piti čistu vodu, disati čist zrak, pravo na pristojan i nepretrpan zaklon, na uživanje u ljepoti prirode, na izbjegavanje podvr-gavanja političkoj kontroli, na izbjegavanje trovanja pesticidima, na izbjegavanje termonuklearnog rata, pravo na ograničavanje obitelji, obrazovanje djece i imanja unuka.²⁹⁴

Zanimljivo je da je u najnovije vrijeme debata o odnosu religije i bioetike obnovljena na pomalo čudan način. Naime, u SAD-u su se zapitali kako je moguće da su toliki pioniri bioetike bili kršćani (protestanti Joseph Fletcher i Paul Ramsey, katolik Richard McCormick i dr.), a da je kršćanska bioetika danas marginalizirana. Tristram Engelhardt, koji je prihvatio pravoslavlje (u 50. godini života, i uzeo ime »Herman« po svecu-misionaru iz Aljaske XVIII./XIX. stoljeća), pripisuje takvo stanje »izdaji« kršćanskih bioetičara i okretanju svih, pa i papâ, sekularnoj filozofiji,²⁹⁵ dok ga katolički bioetičar Daniel Sulmasy demantira, tvrdeći da je problem religioznih bioetičara bio što su se previše oslanjali na prirodno pravo koje su sekularni bioetičari smatrali neminovno povezanim s religijom i stoga odbacivali.²⁹⁶

U pokušaju širenja teorijske »osnovice« i utjecaja, Potter će globalnu bioetiku u jednome času fuzionirati i s »geoterapijom« Richarda Granthama, emerita lyonskog Sveučilišta *Claude Bernard*, pa će nastati »Deklaracija o geoterapiji i globalnoj bioetici«, koja nabraja tvrdnje da: 1) ubrzavanje propadanja okoliša ugrožava nastanjivost biosfere i da je korekcija

²⁹⁴ Paul R. Ehrlich, *The Population Bomb* (New York: Ballantine Books, 1968/1970).

²⁹⁵ Tristram Engelhardt Jr., »The recent history of Christian bioethics critically reassessed«, *Christian Bioethics* 20, br. 2 (2014): 146–167.

²⁹⁶ Daniel P. Sulmasy, »In defense of the Amphibians: a critical appraisal of Engelhardt on the recent history of Christian bioethics«, *Christian Bioethics* 20, br. 2 (2014): 187–195.

moguća i hitna; 2) naš cilj je dugoročni opstanak u prihvatljivo održavanom globalnom ekosustavu; 3) mi, kao ljudska bića, moramo preuzeti punu odgovornost za svoje postupke, ne žrtvujući prirodne resurse za kratkoročne dobitke i radeći na tome da svijet postane boljim mjestom za življenje; 4) ovaj će izbor utjecati na našu buduću biološku i kulturnu evoluciju: to ne možemo izbjeći bez teških posljedica; 5) globalnu bioetiku treba dalje razvijati kako bi vodila i motivirala geoterapiju i našu kulturnu evoluciju; 6) u korijenu problema je ekscesivan demografski rast: prerasli smo Zemljine potencijale – uz postojeći način života i obrasce razvitka, svakovrsno zagađenje povećavat će se sve dok raste stanovništvo; i 7) izjavljujemo da znanstvenici moraju prihvatiti gore navedene ciljeve i sudjelovati u susretima na svim razinama kako bi ta načela i primijenili.²⁹⁷

Formiravši već glavne zaslade globalne bioetike, Potter ih 1990-ih obogaćuje idejom čovjeku urođenog »kobnog propusta« (*fatal flaw*), pri čemu misli (po uzoru na Dobzhanskog) da evolucija ne uzima u obzir dugoročnost već forsira gene koji se brinu o kratkoročnom (*here and now*) opstanku i probicima te posljeduju prilagodljivim i fleksibilnim fenotipom.²⁹⁸ Primjer »kobnog propusta« je spolni nagon muškarca koji je nekada bio nužan za opstanak, a danas je razlogom prenapučenosti.²⁹⁹ Potter zagovara ideju da »kobni propust« treba prevladati tako da »znanje o onome što jest« (*knowledge of the IS*) zamijenimo »mudročću o onome što bi trebalo« (*wisdom of the OUGHT*), čime bismo postali bolji, tj. pametniji od prirodnog darwinizma, namećući (kulturnu) adaptaciju kao dugoročno isplativu u odnosu na selekciju. Pred kraj života Potter će osobito vrijednim isticati djelo Georgea Kieffera sa Sveučilišta Illinoisa u Urbani, autora knjige »Bioetika: pro-

²⁹⁷ Cf. Potter, »Global Bioethics: origin and development«, 370.

²⁹⁸ Cf. Van Rensselaer Potter, »Getting to the Year 3000: can Global Bioethics overcome evolution's fatal flaw?«, *Perspectives in Biology and Medicine* 34 (1990): 89–98.

²⁹⁹ Potter, »Global Bioethics: linking genes to ethical behavior«.

blemski udžbenik« iz 1978. (vjerojatno zato što je, zapravo, jedno od rijetkih djela koje ga obilato citira). Ideju »kobnog propusta«, kao odlike većine ljudi da se priklanjaju kratkoročnim zadovoljstvima i probicima, prihvaća i unitarijanski teolog Michael Schuler (Potterov znanac i povremeni sugovornik), podsjećajući na starije razmišljanje Thomasa Hobbesa da nas »fizički i emotivni porivi sprečavaju da uvidimo veća zla koja su neminovno povezana s dobrima za kojima žudimo«. ³⁰⁰ James Gustafson, profesor humanističkih znanosti i komparativnih studija sa Sveučilišta Emory u Atlanti, pak, karakterizira Potterov optimizam, koji vjeruje da će globalna bioetika odnosno kultura moći prevladati »kobni propust« evolucije, kao simplifikaciju (»da bi se prevladao kobni propust trebat će daleko više od globalne bioetike«). ³⁰¹

U rukopisu iz veljače 1996., Van R. i Lisa A. Potter kažu da se »globalna bioetika temelji na uvjerenju (intuiciji, obaviještenom uvidu)«. U drugom članku iz iste godine Potter će se čak, površno doduše, pozvati na teoriju intuicije Emmanuela Levinasa odnosno Edmunda Husserla, sa zaključkom da je njegovo osobno mišljenje da se (moralna) intuicija evaluira komunikacijom s dovoljnim brojem ljudi širokih vidika koji u jednom trenutku intuitivno počnu vjerovati u poruku; ³⁰² dok će u trećem članku iz 1996., pak, za globalnu bioetiku reći da se »ne može dokazati da je ispravna, razumna, poželjna ili etična, već da se ona predlaže kao dugoročna intuicija, vizija ili mišljenje«. ³⁰³ Van Rensselaer i Lisa Potter se, nadalje, pozivaju na sinergiju religija, agronomije i medicine u pokušaju da utječu na gospodarstvo i politiku i ustanu protiv multinacio-

³⁰⁰ Michael A. Schuler, *Making the Good Life Last: Four Keys to Sustainable Living* (San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2009), 44.

³⁰¹ *Far more than a global bioethics is required to overcome the human flaws*. James M. Gustafson, »Response to Van Rensselaer Potter, 'Getting to the year 3000: can Global Bioethics overcome evolution's fatal flaw?'«, *Perspectives in Biology and Medicine* 35, br. 3 (1992): 339–344.

³⁰² Potter, »What does bioethics mean?«.

³⁰³ Potter, »Global Bioethics: origin and development«, 364.

nalnih »agrokorporacija« i bore se za održivi okoliš, otkrivajući osobit upliv švedskog liječnika Karla-Henrika Roberta, ideatora pokreta »Prirodni korak« (*Det naturliga steget; The Natural Step*, osnovan 1989.) koji se bori za »stabilnost«, tj. interakciju ekonomije i ekologije te edukacijom stanovništva teži k povećanju etičnosti.³⁰⁴ Potter, uostalom, priznaje, da prije 1996. nije bio shvatio važnost »održive poljoprivrede« kao srži globalne bioetike i da je tek u to doba doznao za inicijative poput Bioetičkog programa Državnog sveučilišta u Iowi ili Deklaracije o održivosti i novoj ekonomiji, kao i za knjige poput »Ekologije trgovine« Paula Hawkena.³⁰⁵

Pristajući uz Wallaceovo tumačenje religije kao dijela borbe čovjeka protiv opće entropije,³⁰⁶ Potter u *Bioetici – mostu prema budućnosti* razlikuje »primitivni tip religije, koji uključuje neznanje, praznovjerje i magiju«³⁰⁷ i »humanistički tip religije, koji uključuje znanstveni humanizam«.³⁰⁸ Schweitzerovska ideja potrebe vjere kao nade možda je kumovala i Potterovu priznanju (izrečenom u video-obraćanju, zadnjem pred smrt, creskoj/lošinjskoj konferenciji 2001.) da je bilo »netočno i posve neprimjereno nazvati bioetiku znanošću o bilo čemu« i da sada shvaća bioetiku kao »religiju zasnovanu na prirodi« (*nature-based religion*). Ova je ideja, doduše, po vlastitom Potterovom priznanju, bila neposredno potaknuta »religijskim naturalizmom« Ursule Goodenough.³⁰⁹

³⁰⁴ Van Rensselaer Potter i Lisa A. Potter, »The future of Global Bioethics: calling on agricultural, environmental, medical, and religious ethics to address business and politics«, rukopis. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter.

³⁰⁵ Potter, »What does bioethics mean?«.

³⁰⁶ Anthony F. C. Wallace, *Religious Revitalization: A Function of Religion in Human History and Evolution* (Boston: Institute on Religion in an Age of Science, 1962), 24.

³⁰⁷ Potterovo odbacivanje religije umjereno će (u svom pomalo zakašnjelom prikazu Potterove prve knjige) kritizirati Marianna Gensabella Furnari, »The scientist demanding wisdom: the 'Bridge to the Future' by Van Rensselaer Potter«, *Perspectives in Biology and Medicine* 45, br. 1 (2002): 40 (31–42).

³⁰⁸ Potter, *Bioethics: Bridge to the Future*, 85.

³⁰⁹ Potter, »The intellectual 'last will'«, 150.

Kada se promotri povijest odnosa (Potterove) bioetike i filozofije, dolazi se do zaključka da je Potter, ovisno o promatraču, bio smatran »filozofom među znanstvenicima« (istina jest da je na njegov intelektualni put utjecala »Povijest filozofije« Willa Duranta koju je dobio kao petnaestgodišnjak) ili »znanstvenikom među filozofima«, pri čemu ga je ova druga »lokalizacija« znala osobito frustrirati. Osim što je već 1981. zamjerio bioetičarima Centra Hastings da su ne-biolozi, i 1993. će naglasiti da »ekonomisti, politolozi i filozofi koji savjetuju Vladu nikada nisu bili podvrgnuti pristojnom tečaju biologije«, bez kojega nisu ni mogli naučiti da evolucija objašnjava naše podrijetlo i našu sadašnjost.³¹⁰ Potter je znao godinama eksperimentirati s pojedinim izrazima, ne bi li iznašao filozofsku potku koja bi ih bolje potkrijepila: tako je bilo i s pojmom »globalno«.

Danas je teško biti dijelom znanstvene zajednice bez uključenosti u globalne projekte. Usprkos razvitku globalnih interakcija potkraj XX. stoljeća,³¹¹ nije jasno kome treba pripisati zasluge za kovanje termina *globalan*. Za razliku od povijesti izraza *internacionalan*,³¹² korijen riječi *globalan* nije poznat. Ono što znamo je da se pojam globalno pojavio bitno ranije nego što je ušao u svakodnevnu uporabu (tijekom nekoliko stoljeća *globus* je bio sinonimom za *planet*, pri čemu se pridjev *globalan* pojavio u kasnom XIX. stoljeću, sa značenjem »svjetskog reda«). Glagol *globalizirati* pojavio se početkom XX. stoljeća, istodobno kada i imenica *globalizam*. Napokon, *globalnost*, kao stanje, došla je u opticaj nedavno, blisko, ali ne i identično s *globalizacijom* (kao trendom).³¹³ Kako Schott su-

³¹⁰ Van Rensselaer Potter, »Emeritus professors can, assistant professors mustn't«, *The FASEB Journal* 7 (1993): 255–256.

³¹¹ J. A. Scholte, *What is Globalization? The Definitional Issue – Again* (Coventry: Department of Politics and International Studies, University of Warwick, 2002) (<http://www.csgr.org>), 4.

³¹² J. Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation* (Kitchener: Batoche Books, 1781/2000).

³¹³ Scholte, *What is Globalization?*

gerira, čini se da je stupanj (znanstvene) globalnosti iskrsnuo tijekom procesa globalizacije.³¹⁴ S McLuhanovim konceptom »globalnog sela«,³¹⁵ pojavili su se različiti koncepti globalnosti, globalizacije i globalizma³¹⁶ i razmiljeli se diljem disciplina i definicija, kao i političkih konteksta, što se dogodilo i s bioetikom.

Činjenica je da je učenje Fritza Jahra u naše doba postalo globalizirano širenjem, ali ne izvornom namjerom već kao reakcija na agresivno nasrtanje georgetownske bioetike u kasnom XX. stoljeću. Etika Fritza Jahra bila je, na neki način, globalna: educiran u strogoj tradiciji pijetizma, bio je odličan poznavatelj Biblije i pasionirani čitatelj na kojega je utjecao širok raspon izvora iz različitih zemalja i kultura – njemačke (Kant, Schleiermacher, Bregenzler, Basedow, Goethe, Hartmann, Hebbel, Herder, Krause, Wagner i dr.), engleske (Darwin i Wesley), ruske (Tolstoj), francuske (Montaigne i Rousseau), danske (Andersen), španjolske (Abel), grčke (Sokrat), talijanske (Boccaccio, Casanova) itd.³¹⁷ U jednome od svoja 22 članka, Fritz Jahr je pokazao da poznaje i temeljne filozofije Dalekog istoka. Možda pod dojmom Arthura Schopenhauera (kojega je čitao 1926.), Jahr, u svom članku u časopisu *Kosmos* iz siječnja 1927. priznaje da je »Indija doista oplodila duhovni život Europe, kao i Njemačke kao njene tada najvažnije pokrajine, premda tek u vrijeme romantizma«, pri čemu Jahr citira Budu (osobito zbirku pripovijesti *Jataka*) i indijskog fizičara, biologa, arheologa i pisca Jagadisha Chandru Bosea (1858.–1937.), te tradicije sankje i joge. Naročita razlika koju Fritz Jahr zamjećuje između indijske fi-

³¹⁴ T. Schott, »The world scientific community: globality and globalisation«, *Minerva* 29, br. 4 (1991): 440 (440–461).

³¹⁵ M. McLuhan, *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (Toronto: University of Toronto Press, 1962).

³¹⁶ Mislav Kukoč, »Introduction: philosophy and globalization I«, *Synthesis philosophica* 47, br. 1 (2009), 3 (3–5).

³¹⁷ Iva Rinčić i Amir Muzur, »Fritz Jahr: the invention of bioethics and beyond«, *Perspectives in Biology and Medicine* 54, br. 4 (2011): 550–556; Rinčić i Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, 45–62.

lozofije štovanja života i europskih pokušaja da se zakonima zaštite biljke, jest u činjenici da, u Europi, »ako biljke ima u izobilju, država ne razmišlja o tome da je zaštititi radi nje same«. ³¹⁸

Pedeset godina kasnije, za Vana Rensselaera Pottera, pak, »globalno« je moralo imati bitno drugačije značenje. Po Potteru, globalna bioetika bi trebala ujediniti medicinsku bioetiku (sa svojom kratkoročnom perspektivom) i ekološku etiku (sa svojom dugoročnom perspektivom), ³¹⁹ i pokušati »uravnotežiti moralnost odlučivanja u zdravstvenoj skrbi s odlučivanjem koje uključuje okoliš«, ³²⁰ »popravljajući« na taj način rascjep koji su uzrokovali georgetownski bioetičari (osobito T. Beauchamp, J. Childress, R. Veatch i drugi). Za Pottera, od »globalnog« se očekuje i da »transcendira dihotomiju između znanosti i religije«, ³²¹ priskrbljujući »sekularni izvor moralnog autoriteta u dijalogu s religijama koje su spremne surađivati«. ³²² (Potter će kritizirati govor Vaclava Havela koji je, pri preuzimanju Medalje slobode u Philadelphiji 1994., završio zazivanjem povratka k Bogu. ³²³)

Ipak, bilo bi pogrešno zanemariti i druge, dublje aspekte (ili razvojne faze) Potterove globalnosti. Kao prvo, Van Rensselaer Potter je krenuo od koncepta »zemlje« (*land*) koji je toliko favorizirao Aldo Leopold, čiju je mističnu viziju prirode Potter stopio sa svojim pojmom »druge razine«, »Zemljom« (*Earth*) koja je, opet, vjerojatno bila oblikovana pod utjecajem ideja Alana Gregga i Normana J. Berrilla i tradicijom Dana Zemlje. Nadalje, treba podsjetiti i na Potterovo

³¹⁸ Fritz Jahr, »Bio-Ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze«, *Kosmos* 24, br. 1 (1927): 2–4.

³¹⁹ Potter, *Global Bioethics*, 7; cf. i Van Rensselaer Potter, »Aldo Leopold's land ethic revisited: two kinds of bioethics«, *Perspectives in Biology and Medicine* 30, br. 2 (1987): 159 (157–169).

³²⁰ Van Rensselaer Potter, »Global Bioethics as a secular source of moral authority for long-term human survival«, *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 5–11.

³²¹ Potter, *Global Bioethics*, 68.

³²² Potter, »Global Bioethics as a secular source«.

³²³ Potter, »Global Bioethics: origin and development«, 361–363.

prihvatanje spencerovske biologističke analogije između Zemlje i ljudskog organizma, kao varijacije Potterove omiljene analogije između mikro- i makro-svijeta.³²⁴ Slijedeći ove »putokaze«, svakako nije teško doći do koncepta »globalnog«. Za Pottera, međutim, osim ovih »unificirajućih« i »transcendirajućih« odlika, globalnost je morala supsumirati još najmanje dva aspekta. Prvo, za znanstvenika frustriranog ignoriranjem washingtonskog Instituta za etiku Kennedyjevih i njujorškog Centra Hastings, »globalno« je moglo značiti, kako je već spominjano, »ne-samo-američko«, to jest, međunarodno: i doista, nije li Potter razvio i njegovao svjetski razgranatu mrežu sljedbenika i štovatelja u Južnoj Americi, Europi i Aziji?³²⁵ Drugo, kako Potter sam kaže, osim obuhvaćanja temeljnih studija bihevioralne genetike i etičkih odluka o brizi za ljudsko zdravlje i Zemlju, »globalno« je za njega značilo donošenje odluka na svjetskoj razini.³²⁶ Orijentirana i prema medicini i prema okolišu, Potterova globalna bioetika se doista bavi univerzalnim – dakle, globalnim – problemima, osobito onima koji se dotiču Potterove glavne opsesije, prenapučenosti, tipičnog globalnog okolišnog problema koji uključuje iscrpljivanje prirodnih resursa (tla, vode, drva itd.). Prema riječima samog Pottera, »globalna bioetika se dotiče mnogih aspekata svjetske krize«.³²⁷ Poznato je da je Potter proučavao i cijenio ideje Wallacea Stegnera, Garretta Hardina, Eugenea P. Oduma, Richarda Falka, Barryja Commonera, Paula Sheperda, Lestera Browna (»okolišna evolucija«), Richarda Granthama (»geoterapija«) i drugih, od kojih su neki otišli tako daleko da ljudsku populaciju usporede s »rakom Planeta«. Problem prenapučenosti u Etiopiji Potteru je bio poznat iz djela Lloyda Timberlakea, a prenapučenosti Južne Amerike od Williama Vogta, koji je također bio pod snažnim

³²⁴ Cf. Potter, *Global Bioethics*, 34.

³²⁵ Potter, »The intellectual, last will«.

³²⁶ Potter, »Global Bioethics: linking genes to ethical behavior«.

³²⁷ Van Rensselaer Potter, »Global Bioethics facing a world in crisis«, *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 69–76.

utjecajem Alda Leopolda, Homera L. Shantza i Isaiaha Bowmana.

Dakako, Potterova globalna bioetika pronašla je nov život i najveću potporu u promidžbenim aktivnostima firentinskog antropologa Brunetta Chiarellija, autora knjige *Bioetica globale* (1993.) i glavnog urednika časopisa *Global Bioethics* (1988.–1991. *Problemi di bioetica*). Chiarelli je govorio o »ponovnom lansiranju« Potterove globalne bioetike, bez spomena gdje bi i kada trebalo tražiti početke globalne bioetike.³²⁸ Moguće je da je Chiarelli želio podsjetiti na Potterovo vlastito priznanje da je »koncept, ali ne i ime, globalne bioetike [...] rođen tijekom predavanja na Državnom sveučilištu Južne Dakote [1962.]«. ³²⁹ U istome članku Potter spominje i da je »termin *globalna bioetika* prvi puta upotrijebljen u mojoj [Potterovoj] knjizi istog imena, iz 1988.«³³⁰

Globalna bioetika, kao nova disciplina, teži k paktu između Čovječanstva i Prirode, kako bi se osigurao ljudski opstanak na Zemlji.³³¹ Prema Chiarelliju, Potter nije bio usamljen u svojim naporima. »Zato smo Van Rensselaer Potter i ja utemeljili časopis *Global Bioethics* a ja napisao knjigu *Bioetica globale* (1995.), što sve svjedoči naturalističkoj i antropološkoj distinkciji bioetike prema moralnoj filozofiji, medicinskoj deontologiji i okolišnoj etici.«³³² U jednom novijem članku³³³ Chiarelli predlaže da se priči o rađanju globalne bioetike tre-

³²⁸ Brunetto Chiarelli, »Man, nature and ethics: Global Bioethics«, *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 13–20; Brunetto Chiarelli, *Bioetica globale* (Firenze: Angelo Pontecorboli, 1993), 179.

³²⁹ Potter, »Global Bioethics as a secular source«.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Vidi o Potterovim promišljanjima opstanka u, primjerice: Van Rensselaer Potter, »Bioethics and the human prospect: the meaning of survival«, *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 23, br. 4 (1983): 19.

³³² Brunetto Chiarelli, »Global Bioethics: a suggested distinction between ethic and morality«, u: *Implementing Ecological Integrity: Restoring Regional and Global Environmental and Human Health*, uredili P. Crabbé, A. J. Holland, L. Ryszkowski i L. Westra (Dordrecht: Springer, 2000), 358 (351–360).

³³³ Brunetto Chiarelli, »The bioecological bases of Global Bioethics«, *Global Bioethics* 25, br. 1 (2014): 19–26.

ba dodati još dva imena kao »znanstvene formulacije globaliziranog mišljenja koje je promovirano 1980-ih« – Antonija Moronija i Laure Westra.³³⁴

U svom izlaganju održanom 6. studenoga 1991. u Trentu (gdje je bio gostom kongresa talijanskih antropologa na čelu s B. Chiarellijem), Potter u priču o razvoju vlastite okolišne etike uvodi misao benediktinskog opata iz Vallombrose s početka XIX. stoljeća (čije je djelo upoznao iz prijevoda i na signal milanskog profesora Menica Torchia), a začetak svog definitivnog koncepta bioetike datira u 1975., kada je, u predsjedničkom obraćanju Američkom društvu za istraživanje raka, bioetiku shematski prikazao kao kombinaciju biološkog znanja i znanja o sustavu ljudskih vrijednosti, a potom je podijelio u medicinsku (s kratkoročnom perspektivom) i ekološku (s dugoročnim pogledom). U izlaganju, u kojemu je, logično i očekivano, nastojao dati veći značaj antropologiji, Potter je globalnu bioetiku prikazao kao sveobuhvatnu, a, aludirajući na davne ideje M. Mead o »katedrama budućnosti«, predložio i ustroj »Institutâ globalne bioetike i globalne biotehnologije« pri sveučilištima diljem svijeta, koji bi se svi mogli financirati po cijeni 284 raketa *Tomahawk*, netom ispaljenih u Zaljevskom ratu. Po Potteru, zadaće su globalne bioetike ograničiti ljudsku populaciju, očuvati ljudsko dostojanstvo, očuvati ekosustav, eliminirati bolesti i oružje za masovno uništenje, a taj bi proces uključivao poniznost, interdisciplinarnu kompetenciju, globalnu odgovornost, sućut i pravdu. Za Pottera, globalna bioetika nužna je za opstanak, ali ne bilo kakav: opstanak, naime, može biti bijedan, običan, idealističan, neodgovoran ili prihvatljiv.³³⁵

Za svog dinamičnog razvoja tijekom nekoliko posljednjih decenija, bioetika je suočavana s različitim pitanjima: bio-

³³⁴ Ibid., 19.

³³⁵ Van Rensselaer Potter, »Global Bioethics – bridge to the future, bridge to peace«, predavanje na Talijanskom kongresu antropologije, Trento, 6. studenoga 1991.

etika – za koga (*bioethics for whom?*);³³⁶ zašto je bioetika postala tako dosadnom;³³⁷ i, napokon, postoji li jedna ili više bioetikâ?³³⁸ Jedno od pitanja na koje će povjesničari bioetike i epistemolozi morati odgovoriti (ili se barem njime pozabaviti) jest i pitanje definicije i opsega »globalnosti« globalne bioetike. Kako je ovdje pokazano, globalnost ideja Fritza Jahra počiva u Jahrovom okretanju prema izvaneuropskim kulturama, osobito indijskim filozofskim konceptima i misliocima, što je doista kongruentno pokušaju Vana Rensselaera Pottera da »decentralizira« (američku) bioetiku. Međutim, Potterova globalnost, osim što je eksplicitna i krucijalna, ispada dubljim konceptom koji uključuje Leopoldovo nasljeđe »etike zemlje«, brigu za Zemlju i predumišljenu internacionalizaciju bioetičkih okolišnih i medicinskih pitanja.³³⁹

Kao što se integrativnost integrativne bioetike interpretira na toliko različitih načina (cf. Krakowski model, Stephen Sodeke, Michael Tai itd.), tako i globalnost koju je uveo Potter nailazi na različita shvaćanja. Henk ten Have, primjericice, Potterovu globalnost dovodi u vezu s »globalnom zajednicom« (*global community*), izraz koji se, po ten Haveu, može tumačiti na tri načina: (1) dijakronički, što uključuje prošle, sadašnje i buduće generacije; (2) sinkrono-ekološki, što uključuje i ne-ljudske vrste; te (3) sinkrono-planetarno, što uključuje ljude posvuda u svijetu.³⁴⁰

³³⁶ Potter, »Bioethics for whom?«.

³³⁷ Jonsen, »Why has bioethics become so boring?«.

³³⁸ H. Tristram Engelhardt, »Introduction: bioethics as a global phenomenon«, u: *The Annals of Bioethics: Regional Perspectives in Bioethics*, uredili J. F. Peppin i M. J. Cherry (London/New York: Taylor and Francis, 2008), xiii (xiii-xxii).

³³⁹ Analiza Jahrove i Potterove globalnosti prijevod je na hrvatski članka: Amir Muzur i Iva Rinčić, »Two kinds of globality: a comparison of Fritz Jahr and Van Rensselaer Potter's bioethics«, *Global Bioethics* 26, br. 1 (2015): 23–27.

³⁴⁰ Henk ten Have, »Global Bioethics and communitarianism«, *Theoretical Medicine and Bioethics* 32, br. 5 (2011): 315–326.

Međutim, Potter nije ostao na globalnoj bioetici: njegova etika trebala je obuhvatiti etiku zemlje (*land ethics*), prirode (*wildlife ethics*), stanovništva (*population ethics*) i iskorištavanja resursa (*consumption ethics*).³⁴¹ Prema P. Whitehouseu, Potter je razmišljao i o »bioetici privilegija« (*priviledge bioethics*),³⁴² za koju će u video-obraćanju sudionicima skupa u Tokiju 1998., reći da je »etika brige odveć privilegiranih za premalo privilegirane«, u skladu s francuskim konceptom da »plemenitost obvezuje« iz 1808.³⁴³ Sredinom 1980-ih, dakle, neposredno prije koncipiranja »globalne bioetike«, Potter će, pak, u polemici s Clementsovom govoriti o »medicinskoj bioetici« kao pomirenju medicinske etike s okolišnom bioetikom.³⁴⁴ Ljeti 1994. Potter će htjeti predložiti »stvarnu bioetiku« (*real bioethics*), koja bi trebala obuhvaćati »i istinito i realistično« (tj., biocentrizam koji je, zapravo, prosvijećeni ili realistični antropocentrizam, kombiniran s humanizmom koji uzima u obzir potrebe, interese i dobrobit ljudi: nešto slično predlagao je i teoretičar okolišne etike Paul Taylor³⁴⁵). Međutim, na ideji neće ustrajati i u rukopisu naslovljenom »Podrijetlo i razvoj stvarne bioetike« (*Origin and development of Real Bioethics*), datiranom 13. rujna 1994., posvuda će iskrižati riječ »real« i zamijeniti je s »global«, s napomenom na margini: »Hold before retyping – we'll see what Cothern comes up with« (»Pričekaj s prijepisom – vidjet ćemo što će smisliti Cothern.«), kao i uputom da rukopis treba po-

³⁴¹ Cf. Giovanni Russo, »Un rapporto sulla bioetica dai pionieri«, u: *Bilancio di venticinque anni di bioetica*, uredio Giovanni Russo (Torino: Editrice Elle, 1997), 5–24.

³⁴² Whitehouse, »The rebirth of bioethics: extending the original formulations of Van Rensselaer Potter«, W27.

³⁴³ *Script for a Videotape for Tokyo*, 6.

³⁴⁴ Colleen D. Clements, »'Therefore choose life': reconciling medical and environmental bioethics«, *Perspectives in Biology and Medicine* 28, br. 3 (1985): 407–425; Potter, »A response to Clements«.

³⁴⁵ Paul W. Taylor, *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics* (Princeton: Princeton University Press, 1986); cf. i J. Baird Callicott, »Environmental Ethics: I. overview«, u: *Encyclopedia of Bioethics*, sv. 2, 3. izdanje, uredio Stephen Post (New York: Macmillan Reference USA, 2004), 757–769.

slati rektoru i Andrewu Jametonu³⁴⁶ (sa Sveučilišta Nebraske u Omahi). Potter je, naime, očito imao namjeru prilagoditi tekst za Richarda Cotherna, urednika zbornika *Handbook for Environmental Risk Decision Making* (tada još u pripremi, objavljenog 1996. s Potterovim člankom o podrijetlu i razvitku GLOBALNE bioetike³⁴⁷). Tako će »stvarna bioetika« biti »odgođena« za 1996.³⁴⁸ U jednom svom rukopisu iz druge polovine 1990-ih, Potter kaže da je termin »*real bioethics*« (u značenju »sveobuhvatne primijenjene etike«) nužan, budući da je Hellegers, »naizgled bez spoznaje o ciljevima zacrtanim 1970./1971.«, bioetiku nekoliko mjeseci kasnije definirao »u terminima teških kliničkih odluka za liječnike i pacijente«.³⁴⁹ Zapravo, čini se da se Potter izumom »stvarne bioetike« želi samo umjetno udaljiti od »okolišne etike« (*environmental ethics*) kao »tradicionalne etike čistog razuma«. Baš kao što su mu oni iz Instituta za etiku Kennedyjevih svojedobno preoteli medicinskoetički dio bioetike, sada se Potter prestrašio da mu filozofi iz Centra Hastings ne otmu okolišni dio globalne bioetike (a i mostne: Potter, zapravo, uopće nije trebao mijenjati ime jer koncept nije bitnije mijenjao). Za formuliranje ove, »nove«, »stvarne bioetike«, Potter se osjećao dužnim osobito Aldu Leopoldu, ali i, posve neočekivano, još jednom wisconsinskom unitarijancu (i Leopoldovom znanцу), Maxu Carlu Ottu (1876.–1968.), rođenjem Saksoncu, profesoru filozofije 1908.–1947. pri Sveučilištu Wisconsinu u Madisonu, koji je kao veliki pobornik Jamesova i Deweyeva pragmatizma postao poznat po ideji da je »moralnost sredstvo zadovoljavanja ljudskih želja«. Nije jasno kako bi Otto mogao

³⁴⁶ Jameton je upravo 1994. objavio članak »Global Bioethics«, *Cambridge Quarterly of Helathcare Ethics* 3, br. 3 (1994): 449–466.

³⁴⁷ Potter, »Global Bioethics: origin and development«, 359–373.

³⁴⁸ Van Rensselaer Potter, »Real Bioethics: biocentric or anthropocentric?«, *Ethics and the Environment* 1, br. 2 (1996): 177–183.

³⁴⁹ Van Rensselaer Potter, »Real Bioethics: a comprehensive applied ethics for long-term acceptable survival«, rukopis. Arhiv Laboratorija McArdle, V. R. Potter. Na prvoj stranici Potter je rukom napisao: »poslano u *Academic Press* (Bentley) i odbijeno«.

biti ikada na liniji suptilne Leopoldove (pa i Potterove) apstraktne ljubavi prema prirodi: njegovo je promišljanje bliže suprotnom. Izgleda da je Potter, međutim, u još jednom od svojih površnih čitanja, želio istaknuti Ottov antropocentriizam kao prosvijećeni i osviješten prirodom, kreirajući i opet zbrku.

Pred smrt će Potter pokušati i s »etikom života« (*Life Ethics*), koju će spomenuti u »uvodnoj izjavi« u povodu osnivanja Društva globalne bioetike³⁵⁰ (nakon odustajanja od »internacionalnog« u imenu, Potter se okrenuo prema regionalnim globalnim bioetikama, ali je već istoga mjeseca – srpnja 1999. – Društvo preimenovao u Međunarodno vijeće globalne bioetike³⁵¹), a potom i s »dubokom bioetikom« (ili »dubokom globalnom bioetikom«; *Deep Global Bioethics*), koja je imala zadaću naglasiti »pogled u srž sfere ljudske misli i djela, dodajući u naš odnos s prirodom strast i duh«. O tome je objavljeno tek nekoliko članaka: jedan, 1998., s Potterom kao suptpisnikom,³⁵² a ostali kao djelo Petera Whitehousea³⁵³ koji je i prisvojio zasluge za novo ime. Potter će u obraćanju sudionicima kongresa u Tokiju 1998. reći da »vjeruje da [Whitehouse] 'duboku bioetiku' vidi kao dimenziju koja bioetiku propituje dublje od čistog empirizma, zazivajući unutarnje razlikovanje ispravnog i krivog koje nije lako kvantificirati«. ³⁵⁴ Whitehouse je priznao da se Potter vratio globalnoj bioetici, premda, po Whitehouseu, duboka bioetika, zbog uvođenja intuicije i spiritualnosti, predstavlja »veći izazov«. ³⁵⁵ Te, 1998., počinje se koristiti i izraz »mostna bioetika« (*bridge*

³⁵⁰ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 1. srpnja 1999. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

³⁵¹ Van Rensselaer Potter, elektroničko pismo »Mreži globalne bioetike«, datirano 21. srpnja 1999. Arhiv DICEB *Fritz Jahr* SuRi – IŠ – VRP 1.

³⁵² Van Rensselaer Potter i Peter J. Whitehouse, »Deep and Global Bioethics for a livable Third Millennium«, *The Scientist* 12 (1998): 1–9.

³⁵³ Cf. Peter Whitehouse, »Toward a deeper bioethics«, *Minding Nature* 3, No. 3 (2010), 18–24.

³⁵⁴ *Script for a Videotape for Tokyo*, 7.

³⁵⁵ Whitehouse, »The rebirth of bioethics«, W27.

bioethics), da bi se ukazalo na evoluciju koncepta izvorne potterijanske ideje iz 1970-ih i kasnijih faza.³⁵⁶

Zapravo, »duboka bioetika« bila je ne osobito originalna inačica »duboke ekologije« (*ekozofije*) koju je propagirao norveški filozof Arne Dekke Eide Næss (1912.–2009.).³⁵⁷ Pod izrazitim utjecajem Rachel Carson, Alda Leopolda i Gandija, Næss je zagovarao duboku ekologiju (*deep ecology*) kao suprotnost površnom poimanju ekologije, kakvo danas prevladava (*shallow ecology*). Næss je izraz »duboka ekologija« prvi put upotrijebio 1972./1973. u članku »Plitko i duboko: dugoročni ekološki pokreti«, podrazumijevajući pod »dubokim« propitivanje »zašto i kako« ondje gdje drugi to ne pitaju. Primjerice, ekologija kao znanost ne pita kakvo bi društvo bilo najbolje za očuvanje nekog određenog ekosustava.³⁵⁸ »Dubokim propitivanjem« Næss je došao do dviju »konačnih normi« ili »intuicija« – samoostvarenja (*self-realization*; misli se na duhovno postignuće pojedinca) i biocentričke jednakosti (*biocentric equality*; pravo na život i razvitak svih elemenata biosfere).³⁵⁹ S Georgeom Sessionsom,³⁶⁰ Næss je 1984.

³⁵⁶ Cf. Van Rensselaer Potter, »Bioethics, biology, and the biosphere: fragmented ethics and 'Bridging Bioethics'«, *Hastings Center Report* 29, br. 1 (1999): 38–40.

³⁵⁷ Pasionirani planinar i kandidat norveških »Zelenih«, bio je najmlađi redoviti profesor Sveučilišta u Oslu svih vremena. Kasnije je predavao na sveučilištu u Hong Kongu.

³⁵⁸ Bill Devall i George Sessions, urednici, *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered* (Salt Lake City/Layton: Gibbs M. Smith, Inc./Peregrine Smith Books, 1985), 65.

³⁵⁹ Cf. Arne Næss, »The deep ecological movement: some philosophical aspects«, u: *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*, uredio George Sessions (Boston/London: Shambala, 1995), 64–84.

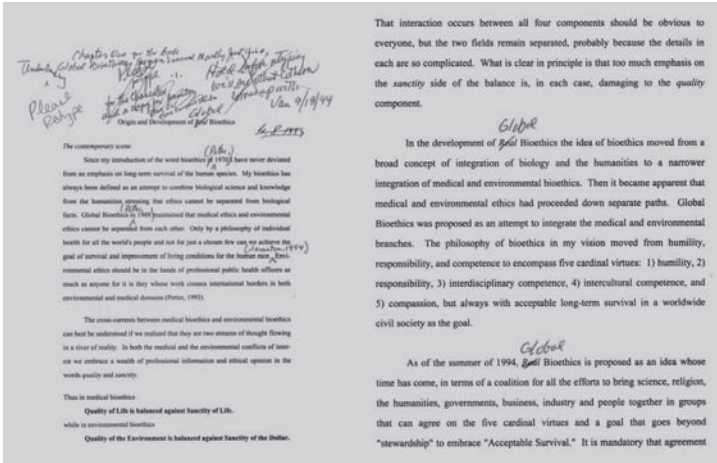
³⁶⁰ Filozof Koledža Sierre u Rocklinu u Kaliforniji, koji osobito cijeni J. Muira, H. D. Thoreaua, D. H. Lawrencea, Robinsona Jeffersa, Theodorea Roszaka, L. Mumforda, G. Orwella i A. Huxleyja, ali i taoizam i zen. Cf. George Sessions, »Ecocentrism and the anthropocentric detour«, u: *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*, uredio George Sessions (Boston/London: Shambala, 1995), 156–183.

formulirao »načela duboke ekologije«: 1) blagostanje ljudskog i ne-ljudskog života na Zemlji ima vrijednost po sebi; 2) bogatstvo i raznolikost živih oblika pridonose ostvarenju i također su vrijednost po sebi; 3) ljudi nemaju pravo umanjivati ovo bogatstvo i raznolikost, osim radi zadovoljavanja *životnih* potreba; 4) procvat ljudskog života i kultura kompatibilni su s bitnim smanjenjem ljudske populacije: procvat ne-ljudskog života zahtijeva takvo smanjenje; 5) postojeće miješanje čovjeka u ne-ljudski svijet je pretjerano i situacija se ubrzano pogoršava; 6) treba, stoga, mijenjati politiku; 7) ideološka promjena uglavnom znači poštivanje kvalitete života, a ne pristajanje uz povećanje životnog standarda; 8) oni koji se slažu s gornjim točkama imaju obvezu da izravno ili neizravno pokušaju implementirati nužne promjene.³⁶¹ Kao i Leopolda, i Næss-a su neki – primjerice, Al Gore – napadali zbog »mizantropskog ekocentrizma«.

Potterova (ili Whitehouseova, svejedno) »duboka bioetika« nije mogla ostaviti dubljeg traga: dok još ni prvi pojam, »bioetika«, nije bio jednoznačno interpretiran, pa ni prihvaćen, pojavio se već drugi – »globalna bioetika«, a onda, koju godinu kasnije, i treći (»duboka bioetika«) i četvrti (»stvarna bioetika«). Autora više nema da nam objasni zašto je bilo nužno mijenjati ime (osim ako nije posrijedi marketing i puka težnja za originalnošću). Naravno, tu i tamo javit će se netko tko u tom slijedu zamjećuje obrise logike, poput mlade kolumbijanske asistentice A. M. Wilches Flórez, primjerice, koja uočava da je Potter modelirao svoju temeljnu bioetičku misao padajući pod utjecaj trenutnih sugovornika ili štiva (P. Whitehousea, H. Kunga ili H. Sakamotoa),³⁶² ali to će, očekivano, proći nezapaženo.

³⁶¹ Devall i Sessions, *Deep Ecology*, 70.

³⁶² Ángela María Wilches Flórez, »La propuesta bioética de Van Rensselaer Potter, cuatro décadas después«, *Opción* 27, br. 66 (2011): 70–84.

Rukopis u kojemu Potter križa spomen »stvarne« (*real*) bioetike i nadomješta ga riječju »globalna« (*global*). Arhiv Laboratorija McArdle.

Umjesto pogovora: i poslije Pottera – Potter

Potterovo osobno bioetičko »sazrijevanje« moglo bi se podijeliti u četiri faze:

- 1) 1956.–1966.: angažiranje na pitanjima odnosa znanosti i društva odnosno religije i znanosti;
- 2) 1966.–1975.: entuzijizam oko fokusiranja i lansiranja mostne bioetike, medijski i stručni angažman i publikacije;
- 3) 1975.–1987.: obeshrabrenost georgetownovskom dominacijom, gorčina i frustracija;
- 4) 1987.–2001.: novi entuzijizam – okretanje Aldu Leopoldu, »izlazak« iz SAD-a i formiranje međunarodne mreže, nastanak i promidžba globalne bioetike i drugih inačica (duboka, stvarna).

Čak i iz ove moguće gradacije, očito je da Potteru tijekom najvećeg dijela života nije nedostajalo kreativnog i produktivnog elana. Postavši emerit, Potter je zagovarao ideju da profesori baš tada moraju dati najveći doprinos, budući da su u ranijoj karijeri zarobljeni ambicijama napredovanja i pokušajima ishodovanja stipendija i projekata.³⁶³ Nije imao ni straha od autoriteta niti od akcije: ožujka 1992., tako, piše gradonačelniku Madisona Paulu Soglinu (koji je i danas opet

³⁶³ Potter, »Emeritus Professors«; A. J. S. Rayl, »Emeritus status offers some distinguished faculty a chance to parlay investigations on higher level«, *The Scientist*, 9. studenoga 1992. (<http://www.the-scientist.com/?articles.view/articleNo/12553/title/Emeritus-Status...>).

gradonačelnikom) da je naručio pet primjeraka knjige »Stanje svijeta 1992« (*State of the World 1992*), i da bi svaki gradski vijećnik i voditelj svake gradske službe trebao biti upoznat s Osmim poglavljem te knjige, naslovljenim *Shaping cities* (»Oblikujući gradove«). Potter nudi da će osobno gradonačelniku kući odnijeti primjerak knjige. (Zanimljivo je da ovu elektroničku poruku gradonačelniku istodobno u kopiji šalje i glavnim medijima – *Wisconsin State Journalu* i *Capitol Timesu*.) Sanjao je i o tome da će »poučiti« papu Ivana Pavla II. o biološkoj prirodi čovjeka i iskoristiti papin utjecaj da svijet oslobodi bijede.³⁶⁴

Razvijanje međunarodne »Mreže globalne bioetike«, koje je okupilo četrdesetak Potterovih sljedbenika, bilo je u početku možda očajničkim potezom ali se kasnije, zapravo, pokazalo presudnim jamstvom širenja Potterove doktrine i njena opstanka i nakon odlaska Pottera. Ova financijski malo zahtjevna, ali nerijetko čvrsta »institucionalizacija« jednog učenja nužna je u svim slučajevima kada se radi o idejama koje imaju snažne suprotstavljene lobije koji kontroliraju časopise i ustanove (osobito obrazovne). Slično »spašavanje« i premoštenje inicijalnog (ali možda i kasnijeg) »crnog razdoblja« doživjele su mnoge religije, ali i psihoanaliza, zahvaljujući Freudovim učenicima »zaduženim« za »misionarsko propagiranje« u pojedinim zemljama (Ferenczi u Mađarskoj, Weiss u Italiji itd.), pa, u manjem opsegu, i integrativna bioetika, koja opstaje na jugoistoku Europe potporom u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Srbiji, Makedoniji, Bugarskoj i Albaniji.

Jedna od Potterovih karakteristika bila je svakako svjesna težnja za originalnošću, koja se, među ostalim, manifestirala i u težnji k smišljanju novih riječi. Osim »bioetike«, koju je (za razliku od Fritza Jahra) skovao prilično nespretno i lingvistički nedosljedno, Potter je oko 1941. lansirao i termine

³⁶⁴ Trosko, »Scientific concepts of human nature«.

»homogenat« i »homogenizator«,³⁶⁵ a oko 1969. i *litterbird* (u smislu osobe koja skuplja smeće, a kao opozicija prema engleskom izrazu *litterbug* za osobu koja ga odbacuje). Nove riječi smišljali su i njegovi učenici: J. Trosko izlazi s »epigenetic toxicology«, Masahiro Morioka (prvi japanski sljedbenik Pottera) kuje »life studies« i »philosophy of life«, P. Whitehouse, kao što smo vidjeli, »deep bioethics«. I Potterov uzor Waddington izumio je »epigenotip« i »epigenetiku«, a zbog neologizama je bila napadana i hrvatska integrativnobioteička škola.

Jedno od svakako najintragantnijih pitanja povijesti bioetike je zašto je Potter bio i ostao toliko sustavno i dugotrajno marginaliziran u SAD-u. Filozofi su ga svakako ignorirali kao »biologa«, a georgetownski »biolozi« kao konkurenciju. Štoviše, stav Instituta Kennedyjevih prema Potteru i njegovu djelu od početka do danas izrazito je dezavuirajući, nadmašujući mogućnost »omaške«: na službenim stranicama Instituta nema spomena Pottera,³⁶⁶ a u knjižnici Instituta nema Potterovih djela.³⁶⁷ Takav stav preuzet će i Oxford University Press koji u većini djela koja izdaje na temu bioetike (a ima ih podosta³⁶⁸) ili ne spominje ili marginalizira ulogu Pottera,³⁶⁹

³⁶⁵ Cf. Doris, »Land-Grant Ideology«, 263.

³⁶⁶ Cf. <https://kenedyinstitute.georgetown.edu/about/news/kie40th-hist.cfm.html>

³⁶⁷ Naravno, Potterovih djela ima u drugim knjižnicama Sveučilišta Georgetowna: na primjer, i *Bioethics: Bridge to the Future* i *Global Bioethics* čuvaju se u Lauingerovoj knjižnici (nazvanoj tako po žrtvi Vijetnamskog rata), na sigurnoj udaljenosti od oko jednog kilometra sjeveroistočno od Instituta Kennedyjevih, a poneki primjerak je lociran čak i izvan kampusa.

³⁶⁸ Cf., primjerice: Akira Akabayashi, urednik, *The Future of Bioethics: International Dialogues* (Oxford: Oxford University Press, 2014), s isključivo medicinskoetičkim temama; ili: Roger Crisp, urednik, *The Oxford Handbook of the History of Ethics* (Oxford: Oxford University Press, 2013), gdje se bioetika spominje samo uzgred, dva puta, u razmatranju nekih pitanja ciničke odnosno stoičke etike.

³⁶⁹ Takav se pristup vidi, recimo, u: Jessica Pierce i George Randels, *Contemporary Bioethics: A Reader with Cases* (New York: Oxford University Press, 2010), 2 i 661, gdje se, doduše, priznaje da je Potter prvi upotrijebio pojam »bioetika«, ali se on pogrešno izvodi od »bios«. George H. Kieffer, *Bioethics*:

a u dobrome dijelu publikacija ne pravi razliku između medicinske etike i bioetike.³⁷⁰ Ima i onih koji su, čitajući Pottera, i promijenili mišljenje: Irina Pollard naslovila je svoju knjigu »Etika bioznanosti« (*Bioscience Ethics*),³⁷¹ ali je, zapravo, počela sve više potpadati pod Potterov utjecaj, šireći vlastite horizonte.³⁷²

U svom djelu o povijesti američke medicinske etike, koja seže do »bioetičke revolucije« 1970-ih, filozof Robert Baker uopće ne spominje Pottera. Po Bakeru, razlog pojavi (i početnom uspjehu i usponu) bioetike je dotadašnje svojevršno omalovažavanje i ignoriranje medicinske etike u SAD-u, što Bakera podsjeća na priču o uspjehu *Coca Cole* slijedom prohibicije proizvodnje, trgovine i konzumiranja alkohola u prvoj polovini XX. stoljeća. Tijekom 1960-ih, »birokrati«, pravnici, filozofi i drugi, ulaze u sferu medicinske etike koja tako prestaje biti medicinskom.³⁷³

L'enfant terrible bioetike, teksaški doktor medicine i filozofije Hugo Tristram Engelhardt Jr. (r. 1941.), u svojim »Temeljima bioetike« iz 1986. jednako nigdje ne navodi Potterovo ime, a i bioetiku shvaća kao »lingvu franku« svijeta koji se bavi zdravstvom a ne posjeduje zajedničko etičko stanovište, odnosno, kao »otvorenu mirnu raspravu različitih skupina po-

A Textbook of Issues (Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Co., 1979), 359 i 371, za Pottera kaže da je »jedan od prvih koji su upotrijebili termin bioetika«, da bi na drugom mjestu spomenuo da je baš Potter predložio ime nove discipline, itd.

³⁷⁰ Kada su autori ove knjige ponudili pripremu popularizacijskog djela na temu bioetike za seriju »Vrlo kratki uvodi« (*Very Short Introductions*) koju izdaje Oxford University Press, stigla je odbijenica pod izlikom da već postoji »Vrlo kratak uvod u medicinsku etiku« (*Very Short Introduction to Medical Ethics*).

³⁷¹ Irina Pollard, *Bioscience Ethics* (New York: Cambridge University Press, 2009).

³⁷² Cf. Lainie Friedman Ross, »Forty years later: the scope of bioethics revisited«, *Perspectives in Biology and Medicine* 53, br. 3 (2010): 452–457.

³⁷³ Robert Baker, *Before Bioethics: A History of American Medical Ethics from the Colonial Period to the Bioethics Revolution* (New York: Oxford University Press, 2013), 274–308.

put ateista, katolika, židova, protestanata, marksista, heteroseksualaca i homoseksualaca, o pitanjima javne zdravstvene politike«. ³⁷⁴ Nije čudo da je Potter, na stranicama svog primjerka Engelhardtove knjige, svuda nadopisivao »i okoliš«, nervozno zaokružio spomen Daniela Callahana, a na jednom mjestu i dodao »riječi, riječi, riječi«.

»Američka bioetička laž« (da se poigramo krležijanskim leksikom) dovedena je do vrhunca u zborniku »Bioetika u SAD-u« iz 1988., urednika Hansa-Martina Sassa, gdje se ne spominje ni ime Pottera, ni njegovih djela i uobičajeno se postovjećuje bioetiku s medicinskom etikom. Među »fiksним točkama razvitka bioetike« nalaze se mjesta za osnivanje Centra Hastings, Instituta Kennedyjevih, pokretanje časopisa ovih dviju institucija, objavljivanje »Enciklopedije bioetike«, povjerenstva i simpozij, ali ne i za Potterov rad. ³⁷⁵

Sociologinja Tina Stevens, pak, u svom »klasiku« iz 2000. o povijesti bioetike u SAD-u, pripisuje pojavu bioetičkog pokreta društvenoj kritici znanosti, karakterističnoj za američki poratni period, kao i »američkoj tradicionalnoj ambivalenciji prema napretku«: unatoč činjenici da je u toj kritici znanosti upravo Potter bio među glasnijima, kao i da je baš on javno relativizirao (pragmatistički) pojam progresa, Stevensova Pottera u knjizi uopće ne spominje. ³⁷⁶ (Doduše, Tina Stevens jedva da spominje i Institut za etiku Kennedyjevih u Georgetownu, da bi egzaltirano posvetila čitavo poglavlje »predvodniku predvodnikâ« – Centru Hastings.)

U djelu »Priča o bioetici«, koje je 2003. izdalo Sveučilište Georgetowna, ne bismo ni očekivali naći Pottera: i doista, on se spominje tek dvaput, u članku W. Reicha, a i tada više

³⁷⁴ H. Tristram Engelhardt, Jr., *The Foundations of Bioethics* (New York/Oxford: Oxford University Press, 1986), 5.

³⁷⁵ Hans-Martin Sass, urednik, *Bioethik in den USA: Methoden, Themen, Positionen* (Berlin/Heidelberg/New York/London/Paris/Tokyo: Springer-Verlag, 1988), 36.

³⁷⁶ Stevens, *Bioethics in America*.

nego marginalno. Ostali autori, velika imena bioetike – E. D. Pellegrino, T. L. Beauchamp, J. F. Childress, R. M. Veatch, H. T. Engelhardt, Ch. E. Curran, L. S. Cahill, W. F. May, P. A. King i L. Walters – nisu našli za shodno da u svoja sjećanja i promišljanja uvrste osobu koja je prva upotrijebila termin »bioetika« i tijekom tri puna desetljeća koncipirala složenu disciplinu.³⁷⁷

Medicinska sociologinja Renée Fox i povjesničarka medicine Judith Swazey koje, u svojoj monografiji »Promatrajući bioetiku« iz 2008., pristaju uz kompromisnu Reichovu teoriju »rođenja na dva mjesta« pojma bioetike – prvo kod Pottera, a onda, tek malo kasnije, kod Hellegersa i Shrivera, spominju Pottera u knjizi dvaput, i to vrlo uzgredno. Premda ne ignoriraju Centar Hastings, Fox i Swazey, suprotno Stevensovoj, posebno poglavlje posvećuju samo Institutu za etiku Kennedyjevih. Ipak, ove dvije autorice uspjele su dići pogled iznad američkocentričnog horizonta i posvetile po jedno poglavlje bioetici koja »kruži kuglom«, te situacijama s razvitkom bioetike u Francuskoj odnosno Pakistanu (zašto baš tamo, nije jasno). Naravno, kada raspravljaju o bioetici u svijetu, autorice otkrivaju vrlo površno poznavanje trendova, što, doduše, dijelom i priznaju. U očitom nepoznavanju (i necitiranju) Potterove knjige o globalnoj bioetici, nude recept kako »internacionalizirati internacionalnu bioetiku«: pokretanje detaljnih studija bioetike, njenog razvitka i problema u pojedinim kulturama, kako bi se moglo koncipirati bioetiku/bioetike koja će odgovoriti različitim potrebama.³⁷⁸ Ovakav, parcijalan, teorijski i metodološki svakako ne osobito originalan, pristup »revizije američke bioetike« vidjeli smo doista 1990-ih u europskom pokušaju razvijanja vlastitih principa, koji nije polučio uspjeha.

³⁷⁷ Jennifer K. Walter i Eran P. Klein, urednici, *The Story of Bioethics: From Seminal Works to Contemporary Explorations* (Washington: Georgetown University Press, 2003).

³⁷⁸ Renée C. Fox i Judith P. Swazey, *Observing Bioethics* (New York: Oxford University Press, 2008).

Jednako »izdašno« kao i Fox i Swazey, Potterov je prinos »obradio« i jedan od prvih povjesničara bioetike (američke, dakako, premda posvećuje čitave 4 od preko 400 stranica knjige i bioetici »drugdje«), Albert Jonsen (r. 1931.). Educiran u vrlo katoličkom okružju, Jonsen citira i poneki europski izvor, a Pottera u svojoj knjizi »Rođenje bioetike« iz 1998. spominje dvaput: kada govori o izumu naziva discipline (pri čemu ne zauzima stav između Shrivera, Pottera i Hellegersa, premda, doduše, zaključuje da je Potterova vizija bila šira, a da ju je Hellegers suzio na biomedicinska pitanja), i kada Potterovo shvaćanje prefiksa *bio-* uspoređuje s teološkim (što, zapravo, nije istina, budući da je Potter *bio-* izvodio iz bioloških znanosti, a ne kao teolozi, iz grčkog *bios*).³⁷⁹ Jonsen uvijek naglašava da početkom bioetike smatra objavljivanje članka o dvojbama seattleske dijalize u časopisu *Life* od 9. studenoga 1962.,³⁸⁰ pa je 1992. čak i pozvao 60 »pionira« bioetike na proslavu 20. obljetnice discipline. Marginalizirajući ili čak ignorirajući neusporedivo bogatiju i složeniju Potterovu ideju, Jonsen u svojim memoarima, pak, uopće ne skriva vrlo izravan i nimalo znanstven pritisak Kennedyjevih na Hellegersa (i, zapravo, ne vidi u njemu neku osobitu problematičnost).³⁸¹

Postoje tumačenja da je Potter bio sa »Srednjeg Zapada«, a da se, sve što je važno u SAD-u, događa na »Istoku«, ili da je Potter bio zasjenjen jakim kultom Alda Leopolda, ali ona ne zvuče odveć uvjerljivo. (Doduše, točno je da je sin A. Leopolda, istaknuti biljni fiziolog Carl Leopold, 1919.–2009., pokušavao oživjeti interes za očevu etiku zemlje spominjući u njenom kontekstu Pottera vrlo uzgredno, kao »jednog od

³⁷⁹ Albert R. Jonsen, *The Birth of Bioethics* (New York: Oxford University Press, 1998), 27–34.

³⁸⁰ Shana Alexander, »They decide who lives, who dies«, *Life* 53 (1962): 102–124.

³⁸¹ Albert R. Jonsen, »The birth of bioethics: the origins and evolution of a demi-discipline«, *Medical Humanities Review* 11, br. 1 (1997): 9–21.

mnogih«.³⁸²) Naravno, Potterova bioetika bila je, za američke relacije, dublja i ofilozofljenija, pa stoga manje privlačna od georgetownskog principalizma, a Potter je, možda, imao nezgodan karakter. Ali, gotovo je sigurno da je razvojnom smjeru bioetike presudio novac i politički utjecaj Kennedyjevih i njihovih odabranika, koji su prisvojili bioetiku i pretvorili je u globalno unosan posao. Način na koji je takva politika dezavuiranja Potterova prinosa prerasla u pravu sveameričku urotu baš ne služi na čast američkoj znanstvenoj historiografiji. (Ili, kako je rekao Potterov student Gerald Lower, »toliko o etici američkih etičara« – *so much for the ethics of American ethicists*. Lower ispravno primjećuje i da je Potterova globalna bioetika primarno privukla Europljane, a ne Amerikance.³⁸³) Ima i onih koji Pottera ignoriraju u iskrenom neznanju, dakako: bioetika je svakako jedna od najprivlačnijih tema današnjice, pa nije čudo da u ambiciozno naslovljenom (i uz plaćanje proizvedenom) djelu »Bioetika u XXI. stoljeću« ne samo da nema Pottera nego, u poplavi biomedicinskih tema, zapravo niti jednog relevantnog autora.³⁸⁴

Da ovakvo razmišljanje nije bez uporišta, potvrđuje i jedan od posljednjih Potterovih suradnika, Peter Whitehouse, koji je već dvaput otkazivao najavljene simpozije (prvi u Madisonu o Potteru, drugi u Clevelandu 2015. o »Ekološkim dimenzijama bioetike«³⁸⁵): ma kako to čudno zvučalo, Whitehouse tvrdi da je oba skupa morao otkazati zbog akademskih subverzija.

³⁸² Cf. A. Carl Leopold, »Living with the Land Ethic«, *BioScience* 54, br. 2 (2004): 152 (149–154).

³⁸³ Gerald M. Lower, »Van Rensselaer Potter: a memoriam«, *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 11 (2002): 329 (329–330).

³⁸⁴ Cf. Abraham Rudnick, urednik, *Bioethics in the 21st Century* (Rijeka: InTech, 2011).

³⁸⁵ S malim brojem pozvanih sudionika, konferencija »Ecological Dimensions of Bioethics: Plain Genealogy, Disciplinary Formation, and the Context of Health & Healthcare« trebala je biti održana pri Sveučilištu *Case Western Reserve* u Clevelandu, Ohio, a suorganizatorima su, osim P. Whitehousea (koji je pri tom sveučilištu profesor neurologije, kao i pri institutu Baycrest u Torontu), trebali biti i Jeremy Bendik-Keymer, profesor etike, i Jonathan Beaver,

Slično se u anglofonij literaturi događa i s Jahrom. U najnovijoj knjizi »Globalna bioetika: za što?« (*Global Bioethics: What for?*), objavljenoj u povodu 20. godišnjice UNESCOvog bioetičkog programa 2015., od 32 autora samo Mary Rawlinson, profesorica bioetike na Sveučilištu Stony Brook u New Yorku, spominje Jahra i stavlja njegovo djelo u kontekst s Potterovim. Potter je u knjizi prošao daleko bolje: spominje ga čak 6 autora. Inače, sastav priloga i priložnika je unescovski duhovito posložen, poput plakata *Benettona*, pazeći više na mozaičnu estetiku nego na relevantnost: iz Zapadne Europe se tu, tako, zateklo 10 članaka – niti jedan iz Njemačke, zanimljivo; Istočna Europa je pokrivena vrlo reprezentativno – jednim prilogom iz Slovačke i jednim iz Bjelorusije; četiri priloga su iz Afrike, jedan iz Azije – Tajlanda, a 8 iz Latinske Amerike. Osim po jednog priloga iz Kanade i Australije, tri su iz SAD-a, i to, kakve li simbolike, prvi i zadnji.³⁸⁶ Koliko je anglofoni svijet arogantno autističan kada se radi o modernim trendovima u bioetici, dokazuje i knjiga »Stvaranje britanske bioetike« Duncana Wilsona, koji kaže da se »Potterov pogled na bioetiku razlikuje od rječničke definicije i naznačuje pristup koji nam danas nije poznat«!³⁸⁷

Naravno, ne može se reći da Potter nije imao sljedbenika i unutar SAD-a. Osim ljudi iz njegove »mreže«, koji su za Pottera bili vezani i osobno, David Thomas, primjerice, urednik Cambridgeskog četveromjesečnika za etiku zdravstvene skrbi (*Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics*), spominje da mu je prva knjiga na polici novoga Programa ljudskih vrijednosti i zdravstvenih studija pri Sveučilištu Tennesseeja u Memphisu bila upravo Potterova *Global Bioethics* i da mu je Potterov globalni pogled, kao i mnogima drugima,

poslijedoktorand s Pensilvanijskog državnog sveučilišta (*Penn State University*) u Philadelphiji.

³⁸⁶ Germán Solinís, urednik, *Global Bioethics: What for?* (Pariz: UNESCO, 2015); <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002311/231159e.pdf>

³⁸⁷ Duncan Wilson, *The Making of British Bioethics* (Manchester: Manchester University Press, 2014), 1.

oblikovao karijeru.³⁸⁸ Kako je Thomasma svoju policu počeo puniti 1973., pri osnivanju Programa, dakle, petnaest godina prije objavljivanja »Globalne bioetike«, bit će da se, ipak, radilo o Potterovoj prvoj knjizi, o mostnoj bioetici.

Zanimljivo je spekulirati o tome što bi se dogodilo da su Potter i Callahan udružili napore: ideje su im bile vrlo slične (biomedicinska etika + etika okoliša + kontrola populacije), a širina obrazovanja i horizonata veća (obojuća čitaju i ponekog Europljanina) nego u onih koji su iz Georgetowna diktirali svjetske bioetičke trendove. Callahan je morao iskusiti slične frustracije kao i Potter, gledajući kako Institut Kennedyjevih agresivno »zaposjeda« bioetički prostor: doduše, Callahan je ovakav razvoj dijelom i sam skrivio, inzistirajući na samostalnosti od sveučilišta »koje uvijek nameće politiku« (što je, vjerojatno, imao prilike vidjeti upravo na primjeru Georgetowna). Jesu li međusobna hladnoća i ignoriranje Pottera i Callahana bile provocirane Callahanovim katoličanstvom? Ili je presudilo početno tašto uzajamno omalovažavanje ranih 1970-ih? Možda osjećajući potencijal tog »savezništva«, Centar Hastings je pozvao Pottera da, kao autor koji je uveo pojam bioetike, komentira razvoj područja u broju časopisa Centra iz 1998..³⁸⁹ ruka je pružena malo prekasno, premda je ambicija premošćivanja »sindroma ekomedicinske diskonekcije« (kako ga zove Whitehouse³⁹⁰), zapravo, bila ispravna. U svakom slučaju, sinergija Pottera i Callahana promijenila bi povijest discipline i sigurno bolje pripremila američki teren za ideje Fritza Jahra.

Razapetost između logike prirodnih (i, dakako, primijenjenih) znanosti s jedne, te društvenih i osobito humanističkih s druge strane, o kojoj je Potter toliko govorio i pisao, zapravo

³⁸⁸ David C. Thomasma, »Early bioethics«, *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 11 (2002): 335 (335–343).

³⁸⁹ Potter, »Bioethics, biology, and the biosphere«.

³⁹⁰ Cf. Peter J. Whitehouse, »The ecomedical disconnection syndrome«, *Hastings Center Report* 29, br. 1 (1999): 41–44.

je svakodnevicom i našeg društva: ne traje li već godinama prijemor o kriterijima koji se nameću znanstvenicima, filozofima i časopisima, a povezani su sa stručnim napredovanjem i podupiranjem projekata – dakle, s egzistencijom tisuća ljudi?

U otuđenom globaliziranom svijetu zamagljenom migracijama ljudi, robe i informacija, u kojemu sve manje ljudi poznajemo i želimo poznavati (a za mišljenje većine onih koje poznajemo ne marimo), značaj etike se umanjuje. Čak i zakone se u takvom svijetu izbjegava, ili se traži iznimka, ili se koncentrira sva inteligencija na izbjegavanje njihovih sankcija – ne zbog društvene osude, tzv. »sramote« (odavno smo shvatili relativnost motiva donošenja, kao i odabira objekta i vremena primjene zakona), već zbog materijalne štete koju sankcije mogu donijeti. U takvome svijetu koji se užurbano bakođa-fra-brnizira (ili je, možda, uvijek bio takav samo smo se mi osvijestili) i u kojemu ne dolazi do odustajanja od vrijednosti, nego do prave pravcane inverzije njihova poretka na skali prihvatljivosti, teško je razmišljati o etici drugačije nego svjesno utopijski i ukronijski. I Potterovi vapaji, stoga, nalikuju simpatičnoj simpatetičnoj intelektualnoj vježbi kasan-drinskog upozoravanja svijeta na njegovu nimalo sjajnu skorbu budućnost. I zato nikada neće izgubiti svoju privlačnost.

Van Rensselaer Potter: pokušaj bibliografije

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »A new toxicant occurring naturally in certain samples of plant foodstuffs III. Hemoglobin levels observed in white rats which were fed toxic«. *The Journal of Nutrition* 8, br. 6 (1934): 615–624.

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »A new toxicant occurring naturally in certain samples of plant foodstuffs IX. Toxic effects of orally ingested selenium«. *The Journal of Nutrition* 10, br. 2 (1935): 213–221.

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »The effect of selenium containing foodstuffs on growth and reproduction of rats at various ages«. *The Journal of Nutrition* 12, br. 2 (1936): 205–214.

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »The ability of rats to discriminate between diets of varying degrees of toxicity«. *Science* 83, br. 2153 (1936): 330–332.

Potter, Van R., i Conrad A. Elvehjem. »A modified method for the study of tissue oxidations«. *Journal of Biological Chemistry* 114, br. 2 (1936): 495–504.

Potter, Van R., i Conrad Arnold Elvehjem. »The effect of selenium on cellular metabolism: the rate of oxygen uptake by living yeast in the presence of sodium selenite«. *The Biochemical Journal* 30, br. 2 (1936): 189–196.

Potter, Van R., Conrad A. Elvehjem i E. B. Hart. »Anemia studies with dogs«. *Journal of Biological Chemistry* 126, br. 1 (1938): 155–173.

Lipschitz, Morris Abraham, Van R. Potter i Conrad Arnold Elvehjem. »The relation of vitamin B₁ to cocarboxylase«. *The Biochemical Journal* 32, br. 3 (1938): 474–484.

Potter, Van R. »Biocatalysts in cancer tissue IV. An enzyme-virus theory regarding carcinogenesis«. *Cancer Research* 3, br. 6 (1943): 358–361.

Potter, Van R. »The role of nutrition in cancer prevention«. *Science* 101, br. 2614 (1945): 105–109.

Potter, Van R., W. C. Schneider i Gertrude J. Liebl. »Enzyme changes during growth and differentiation in the tissues of the newborn rat«. *Cancer Research* 5, br. 1 (1945): 21–24.

Potter, Van R. »The assay of animal tissues for respiratory enzymes V. The malic dehydrogenase system«. *Journal of Biological Chemistry* 165, br. 1 (1946): 311–324.

Potter, Van R. »The genetic aspects of the enzyme-virus theory of cancer«. *Science* 101, br. 2633 (1945): 609–610.

Potter, Van R. »Biological energy transformations in tissue homogenates«. *Journal of Cellular and Comparative Physiology* 26, br. 2 (1945): 87–100.

Rusch, Harold P., Van R. Potter i James A. Miller. »An improved feeder for mice«. *Society for Experimental Biology and Medicine* 63, br. 2 (1946): 431–432.

Potter, Van R. »The assay of animal tissues for respiratory enzymes VI. Further studies on oxidative phosphorylation«. *Journal of Biological Chemistry* 169, br. 1 (1947): 17–37.

Potter, Van R., urednik. *Methods In Medical Research*. Sv. 1. Chicago: The Year Book Publishers, 1948.

Potter, Van R. »The homogenate technique«. *Methods in Medical Research* 1 (1948): 317–336.

Potter, Van R., i G. A. LePage. »Metabolism of oxalacetate in glycolyzing tumor homogenates«. *Journal of Biological Chemistry* 177 (1949): 237–245.

Potter, Van R. »Biological oxidations«. *Annual Review of Biochemistry* 19, br. 1 (1950): 1–20.

Potter, Van R. *Enzymes, Growth and Cancer*. Springfield: C. Thomas, 1950.

Potter, Van R. »Biological oxidations«. *Annual Review of Biochemistry* 19 (1950): 1–20.

Heidelberger, Charles, i Van R. Potter. »Alternative metabolic pathways«. *Physiological Reviews* 30, br. 4 (1950): 487–512.

Potter, Van R. »Cancer: the known and the unknown«. *Wisconsin State Journal*, 13. i 15. veljače 1951.

- Potter, Van R., Gloria G. Lyle i Walter C. Schneider. »Oxidative phosphorylation in whole homogenates and in cell particles«. *Journal of Biological Chemistry* 190, br. 1 (1951): 293–301.
- Potter, Van R., Harold Rusch i J. Bothwell. »Method for the study of tissue metabolism *in vivo* using fluoroacetate«. *Society for Experimental Biology and Medicine* 76 (1951): 38–41.
- Potter, Van R. »Sequential blocking of metabolic pathways *in vivo*«. *Society for Experimental Biology and Medicine* 76, br. 1 (1951): 41–46.
- Hurlbert, R. B., H. Schmitz, A. F. Brumm i V. R. Potter. »Nucleotide metabolism: II. chromatographic separation of acid-soluble nucleotides«. *Journal of Biological Chemistry* 209, br. 1 (1954): 23–39.
- Siekevitz, Philip, i Van R. Potter. »Biochemical structure of mitochondria I. Intramitochondrial components and oxidative phosphorylation«. *Journal of Biological Chemistry* 215, br. 1 (1955): 221–235.
- Potter, Van R. »The nucleic acids: Chemistry and biology«. *Journal of the American Chemical Society* 77, br. 23 (1955): 6406–6407.
- Potter, Van R. »A plea for formal support for study and reflection«. *Cancer Research* 16, br. 8 (1956): 725–727.
- Potter, Van R. »Biochemical uniformity and heterogeneity in cancer tissue«. *Cancer Research* 16, br. 7 (1956): 658–667.
- Potter, Van R. »Introductory remarks on nucleic acid metabolism«. *Texas Reports on Biology and Medicine* 15, br. 1 (1957): 127–133.
- Potter, Van R. »The present status of the deletion hypothesis«. *Medical Bulletin* 23, br. 11 (1957): 401–412.
- Potter, Van R. »Chemical methods for the analysis of cell function«. *Annals of the New York Academy of Sciences* 69, br. 4 (1957): 545–554.
- Potter, Van R. »The biochemical approach to the cancer problem«. *Federation Proceedings* 17, br. 2 (1958): 691.
- Potter, Van R. »Possible biochemical mechanisms underlying adaptation to cold«. *Federation Proceedings* 17, br. 4 (1958): 1060–1063.
- Potter, Van R. »New horizons in cancer research«. *Wisconsin Cancer Bulletin* 20, br. 3 (1958): 5–10.
- Potter, Van R., i V. H. Auerbach. »Adaptive enzymes and feedback mechanisms«. *Laboratory Investigation* 8, br. 2 (1959): 495–509.

Potter, Van R. *DNA Model Kit for Preparing – Dimensional Models of the Deoxyribonucleic Acid Double Helix According to the Watson-Crick Theory*. Minneapolis: Burgess Publishing Co., 1959.

Potter, Van R., Henry C. Pitot, Tetsuo Ono i Harold P. Morris. »The comparative enzymology and cell origin of rat hepatomas I. Deoxycytidylate deaminase and thymine degradation«. *Cancer Research* 20, br. 8 (1960): 1255–1261.

Potter, Van R. *Structure and Metabolism*. Minneapolis: Burgess Publishing Company, 1960.

Potter, Van R. *Nucleic Acid Outlines*. Minneapolis: Burgess Publishing Company, 1960.

Potter, Van R., i Tetsuo Ono. »Enzyme patterns in rat liver and Morris hepatoma 5123 during metabolic transitions«. *Cold Spring Harbor Symposia on Quantitative Biology* 26 (1961): 355–362.

Potter, Van R. »Transplantable animal cancer, the primary standard«. *Cancer Research* 21, br. 10 (1961): 1331–1333.

Potter, Van R. »Bridge to the future: the concept of human progress«. *Land Economics* 38, br. 1 (1962): 1–8.

Potter, Van R. »New prospects in cancer biochemistry«. *Advances in Enzyme Regulation* 1 (1963): 279–308.

Potter, Van R. »Science and society«. *Wisconsin Alumnus* 64, br. 5 (1963): 12–15.

Potter, Van R. »The meaning of biochemical differences between normal and cancer cells«. *Proceedings: National Cancer Conference* 5 (1964): 17–25.

Potter, Van R. »Biochemical perspectives in cancer research«. *Cancer Research* 24, br. 7 (1964): 1085–1098.

Potter, Van R. »Society and science: can science aid in the search for sophistication in dealing with order and disorder in human affairs?«. *Science* 146, br. 3647 (1964): 1018–1022.

Potter, Van R. »Viruses, nucleic acids, and cancer«. *Archives of Internal Medicine* 114, br. 5 (1964): 720–721.

Potter, Van R. »Models as aids to communication«. U *Metabolic Control Mechanisms*. Bethesda: National Cancer Institute, 1964. Pp. 111–116.

- Webb, Thomas E., Günter Blobel i Van R. Potter. »Polyribosomes in rat tissues I. A study of *in vivo* patterns in liver and hepatomas«. *Cancer Research* 24, br. 7 (1964): 1229–1237.
- Potter, Van R. »Summary of 1965 Biology Research Conference«. *Journal of Cellular and Comparative Physiology* 66, S1 (1965): 175–182.
- Potter, Van R. »Council on the future«. *Nation*, 8. veljače 1965.
- Potter, Van R. »Molecular biology and the nature of man«. *Science* 153, br. 3732 (1966): 121.
- Potter, Van R. »Man and his future«. *Science* 154, br. 3747 (1966): 372–374.
- Potter, Van R. »Metabolic aspects of cancer«. *Science* 151, br. 3714 (1966): 1073.
- Potter, Van R, R. A. Gebert i H. C. Pitot. »Enzyme levels in rats adapted to 36-hour fasting«. *Advances in Enzyme Regulation* 4 (1966): 247–265.
- Potter, Van R., Minro Watanabe, Joyce E. Becker i Henry C. Pitot. »Hormonal effects on enzyme activities in tissue culture and in whole animals«. *Advances in Enzyme Regulation* 5 (1967): 303–316.
- Potter, Van R. »The role of the individual in modern society«. U: *Changing Concepts of Productive Living*. Uredio Robert Dean Boyd. Madison: University of Wisconsin – University Extension, 1967. Pp. 37–51.
- Potter, Van R. »Teilhard de Chardin and the concept of purpose«. *Zygon* 3, br. 4 (1968): 367–376.
- Potter, Van R. »What is a living organism?« *Science* 160, br. 3828 (1968): 651–652.
- Potter, Van R. »Recent trends in cancer biochemistry: the importance of studies on fetal tissue«. *Proceedings: Canadian Cancer Conference* 8 (1969): 9–30.
- Potter, Van R. »How is an optimum environment defined?« *Environmental Research* 2, br. 5 (1969): 476–487.
- Potter, Van R. »Intracellular responses to environmental change: the quest for optimum environment«. *Environmental Research* 3, br. 2 (1970): 176–186.

Potter, Van R., i D. F. Scott. »Physiological adaptation: the test of nutrition«. *Metabolic Adaptation* (1970): 3.

Potter, Van R. »Bioethics, the science of survival«. *Perspectives in Biology and Medicine* 14, br.1 (1970): 127–53.

Potter, Van R. »Biocybernetics and survival«. *Zygon* 5, br. 3 (1970): 229–246.

Potter, V. R., D. A. Baerreis, R. A. Bryson, J. W. Curvin, G. Johansen, J. McLeod, J. Rankin i K. R. Symon. »Purpose and function of the university«. *Science* 167, br. 3925 (1970): 1590–1593.

Potter, Van R. »Disorder as a built-in component of biological systems: the survival imperative«. *Zygon* 6, br. 2 (1971): 135–150.

Potter, Van R. *Bioethics: Bridge to the Future*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1971.

Potter, Van R. »Bioethics for whom?«. *Annals of the New York Academy of Sciences* 196, br. 4 (1972): 200–205.

Potter, Van R. »Abnormal growth: the challenge of diversity«. U: *Challenging Biological Problems: Directions Toward Their Solution*. Urednik John H. Behnke. New York: Oxford University Press 1972. Pp. 44–61.

Potter, Van R. »The ethics of nature and nurture«. *Zygon* 8, br. 1 (1973): 36–47.

Potter, Van R. »The tragedy of the Sahel commons«. *Science* 185, br. 4154 (1974): 813.

Potter, Van R. »Probabilistic aspects of the human cybernetic machine«. *Perspectives in Biology and Medicine* 17, br. 2 (1) (1974): 164–183.

Kletzien, R. F., M. W. Pariza, J. E. Becker i V. R. Potter. »A method using 3-O-methyl-D-glucose and phloretin for the determination of intracellular water space of cells in monolayer culture«. *Analytical Biochemistry* 68, br. 2 (1975): 537–544.

Kletzien, R. F., M. W. Pariza, J. E. Becker i V. R. Potter. »A 'permissive' effect of dexamethasone on the glucagon induction of amino acid transport in cultured hepatocytes«. *Nature* 3, br. 256 (1975): 46–47.

Potter, Van R. »Humility with responsibility – a bioethic for oncologists: presidential address«. *Cancer Research* 35, br. 9 (1975): 2297–2306.

Potter, Van R. »Humility with responsibility: the basic bioethic«. *Wisconsin Academy Review* 2, br. 3 (1975): 18–20.

Kletzien, R. F., M. W. Pariza, J. E. Becker i V. R. Potter. »Hormonal regulation of amino acid transport and gluconeogenesis in primary cultures of adult rat liver parenchymal cells«. *Journal of Cell Physiology* 89, br. 4 (1976): 641–646.

Kletzien, R. F., M. W. Pariza, J. E. Becker, V. R. Potter i F. R. Butcher. »Induction of amino acid transport in primary cultures of adult rat liver parenchymal cells by insulin«. *Journal of Biological Chemistry* 251, br. 10 (1976): 3014–3020.

Pariza, M. W., F. R. Butcher, R. F. Kletzien, J. E. Becker i V. R. Potter. »Induction and decay of glucagon-induced amino acid transport in primary cultures of adult rat liver cells: paradoxical effects of cycloheximide and puromycin«. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA* 73, br. 12 (1976): 4511–4515.

Pariza, M. W., R. F. Kletzien, F. R. Butcher i V. R. Potter. »Inductions by hormones added singly, simultaneously or sequentially: what cultured hepatocytes can tell us about metabolic regulation in the whole animal«. *Advances in Enzyme Regulation* 14 (1976): 103–115.

Pariza, M. W., S. Yanagi, J. A. Gurr, D. E. Bushnell, H. P. Morris i V. R. Potter. »Ornithine decarboxylase activity and DNA synthesis in Morris hepatomas 5123-C and 7800«. *Life Sciences* 18, br. 1 (1976): 39–47.

Pariza, M. W., S. Yanagi, J. A. Gurr, H. P. Morris i V. R. Potter. »Fasting does not abolish the diurnal oscillation of ornithine decarboxylase activity in Morris hepatoma 5123-C«. *Life Sciences* 19, br. 10 (1976): 1553–1557.

Potter, Van R. »Cancer research«. *BioScience* 26, br. 9 (1976): 57.

Pariza, M. W., F. R. Butcher, J. E. Becker i V. R. Potter. »3':5' -cyclic AMP: independent induction of amino acid transport by epinephrine in primary cultures of adult rat liver cells«. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA* 74, br. 1 (1977): 234–237.

Potter, Van R. »Introduction: evolving ethical concepts«. *BioScience* 27, br. 4 (1977): 251–253.

Potter, Van R. »Humility with responsibility: the first rule of professional ethics«. U: *The Role of Ethics in American Life*. Urednik R. A. Preston. Louisville: Bellarmine College Press, 1977.

Potter, Van R. »The morality of benevolent intervention«. *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 18, br. 2 (1978): 12–13.

Potter, Van R. »Phenotypic diversity in experimental hepatomas: the concept of partially blocked ontogeny«. *British Journal of Cancer* 38, br. 1 (1978): 1–23.

Potter, Van R. »Bioethics looks at survival with a long view«. *Madison Capital Times*, 9. travnja 1979.

Potter, Van R. »Initiation and promotion in cancer formation: the importance of studies on intercellular communication«. *Yale Journal of Biology and Medicine* 53, br. 5 (1980): 367–384.

Potter, Van R. »The ethical imperatives of the Eureka feeling«. U: *Treatment of Bleeding Disorders with Blood Components*. Urednici E. F. Mammen, M. I. Barnhart, J. M. Lusher i Walsh. Westbury,; PJD Publications Ltd., 1980.

Potter, Van R. »The present status of the blocked ontogeny hypothesis of neoplasia: the thalassemia connection«. *Journal of the International Society for Oncodevelopmental Biology and Medicine* 2, br. 4 (1981): 243–266.

Potter, Van R. »Physiological adaptation at the molecular level: the frontier where research on differentiation and malignancy meet«. *Perspectives in Biology and Medicine* 24, br. 4 (1981): 525–542.

Potter, Van R. »A new protocol and its rationale for the study of initiation and promotion of carcinogenesis in rat liver«. *Carcinogenesis* 2, br. 12 (1981): 1375–1379.

Potter, Van R. »Bioethics: state-of-the-art books«. *BioScience* 31, br. 2 (1981): 172.

Potter, Van R. »Cancer as a problem in intercellular communication: regulation by growth-inhibiting factors (chalones)«. U: *Progress in Nucleic Acid Research and Molecular Biology*. Urednik Waldo E. Cohn. New York: Academic Press, 1983. Pp. 161–173.

Potter, Van R. »Alternative hypotheses for the role of promotion in chemical carcinogenesis«. *Environmental Health Perspectives* 50 (1983): 139–148.

Potter, Van R. »Bioethics and the human prospect: the meaning of survival«. *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 23, br. 4 (1983): 19.

Potter, Van R. »Bioethics and the human prospect«. U: *The Culture of Biomedicine: Studies in Science and Culture*. Sv. 1. Urednici Heyward Brock i Ann Harward. Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984. Pp. 124–137.

Potter, Van R. »A response to Clements: environmental bioethics – a call for controlled human fertility in a healthy ecosystem«. *Perspectives in Biology and Medicine* 28, br. 3 (1985): 426–433.

Potter, Van R. »Applied bioethics and the crisis in health care«. *Psychiatric Annals* 16, br. 7 (1986): 399–401.

Potter, Van R. »Years with Elizabeth and James Miller: in appreciation«. U: *Biological Reactive Intermediates III*. Urednici James J. Kocsis, David J. Jollow, Charlotte M. Witmer, Judd O. Nelsen i Robert Snyder. New York: Plenum Publishing Corporation, 1986.

Potter, Van R. »Blocked ontogeny«. *Science* 237, br. 4818 (1987): 964.

Potter, Van R. »Aldo Leopold's land ethic revisited: two kinds of bioethics«. *Perspectives in Biology and Medicine* 30, br. 2 (1987): 157–169.

Potter, Van R., i John S. Kafka. »The cognitive unconscious«. *Science* 238, br. 4834 (1987): 1638.

Potter, Van R. *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*. East Lansing: Michigan State University Press, 1988.

Potter, Van R. »On the road to the blocked ontogeny theory«. *Advances in Oncology* 4 (1988): 3–8.

Potter, Van R. »Years with Conrad Elvehjem«. U: *One Hundred Years of Agricultural Chemistry and Biochemistry at Wisconsin: A Steenbock Symposium*. Urednici David L. Nelson i Brook Chase Soltvedt. Madison: Science Tech Publishers, 1989.

Burris, R. H., C. A. Baumann i V. R. Potter. »Conrad Arnold Elvehjem, 1901–1962«. *Biographical Memoirs of the National Academy of Sciences* 59 (1990): 135–167.

Potter, Van R. »Getting to the year 3000: can global bioethics overcome evolution's fatal flaw?«. *Perspectives in Biology and Medicine* 34, br. 1 (1990): 89–98.

Potter, Van R. »The cancer analogy«. U: *Learning to Listen to the Land*. Urednik Bill Willers. Washington: Island Press, 1991. Pp. 157–162.

- Potter, Van R. »Professor: bioethics institutes vital today«. *Wisconsin State Journal*, 1. prosinca 1991.
- Potter, Van R. »Global bioethics as a secular source of moral authority for long-term human survival«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 5–11.
- Potter, Van R. »Global bioethics facing a world in crisis«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 69–76.
- Potter, Van R., i Richard Grantham. »Scientists' responsibility for survival of the human species«. *Scientist* 6, br. 11 (1992): 10–11.
- Potter, Van R. »Bridging the gap between medical ethics and environmental ethics«. *Global Bioethics* 6, br. 3 (1993): 161–164.
- Potter, Van R. »Studies on enzyme inhibition – 50 years ago«. *The FASEB Journal* 7 (1993): 486–487.
- Potter, Van R. »Emeritus Professors can, Assistant Professors mustn't«. *The FASEB Journal* 7 (1993): 255–256.
- Potter, Van R. »An essay review of: *Global Responsibility in Search of a New World Ethic* by Hans Küng«. *Perspectives in Biology and Medicine* 37, br. 4 (1994): 546–550.
- Potter, Van R. »Science, religion must share quest for global survival«. *Scientist* 8, br. 10 (1994): 12.
- Russo, Giovanni, i Van R. Potter. »L'idea originaria di bioetica«. *Itinerarium* 2 (1994): 11–25.
- Potter, Van R. »Global bioethics: linking genes to ethical behavior«. *Perspectives in Biology and Medicine* 39, br. 1 (1995): 118–131.
- Potter, Van R., i Lisa Potter. »Global bioethics: converting sustainable development to global survival«. *Medicine and Global Survival* 2, br. 3 (1995): 185–191.
- Potter, Van R. »Global bioethics: origin and development«. U: *Handbook for Environmental Risk Decision Making: Values, Perceptions, and Ethics*. Urednik C. Richard Cothorn. Boca Raton: CRC Lewis Publishers, 1996. Pp. 359–373.
- Potter, Van R. »What does bioethics mean?«. *AG Bioethics Forum* 8, br. 1 (1996): 2–3.
- Potter, Van R. »Real bioethics: biocentric or anthropocentric?«. *Ethics and the Environment* 1, br. 2: (1996): 177–183.

Potter, Van R. »Individuals bear responsibility«. *Bioethics Forum* 12, br. 2 (1996): 27–28.

Potter, Van R., i Peter J. Whitehouse. »Deep and global bioethics for a livable third millennium«. *Scientist* 12, br. 1 (1998): 9.

Potter, Van R. »Bioethics, biology, and the biosphere – fragmented ethics and ‘bridge bioethics’«. *Hastings Center Report* 29, br. 1 (1999): 38–40.

Potter, Van R. »On dying with personhood: Socratic death«. *Perspectives in Biology and Medicine* 43, br. 1 (1999): 103–111.

Potter, Van R. »Global bioethics with humility and responsibility«. *Biomedical Ethics* 5, br. 2 (2000): 89–93.

Potter, Van R. »Global bioethics: moving the culture toward more vivid utopias with survival as the goal«. *SIBI Journal* 5 (2001): 7–24.

Potter, Van R. »Moving the culture toward more vivid utopias with survival as goal«. *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 19–30.

Potter, Van R. »Final message to Global Bioethics Network«. *Global Bioethics* 14 (2001): 2–3.

Potter, Van R. »Bridge bioethics, global bioethics, and ethical dilemmas«. *Itinerarium* 10 (2002): 91–99.

Potter, Van R. »The intellectual ‘last will’ of the first global bioethicist«. U: *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: the Future of Integrative Bioethics*. Urednici Amir Muzur i Hans-Martin Sass. Münster: Lit, 2012. Pp. 149–157.

V. R. Potter u šetnji nakon operacije kuka (ljubaznošću Kathy i Toby Potter).

Literatura

Akabayashi, Akira, urednik. *The Future of Bioethics: International Dialogues*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Alexander, Shana. »They decide who lives, who dies«. *Life* 53 (1962): 102–124.

Baker, Robert. *Before Bioethics: A History of American Medical Ethics from the Colonial Period to the Bioethics Revolution*. New York: Oxford University Press, 2013.

Ballantyne, Andrew. *Arhitektura*. Preveo Mirzah Purić. Sarajevo: Šahinpašić, 2004.

Beauchamp, Tom L. »Does ethical theory have a future in bioethics?« *Journal of Law, Medicine, and Ethics* 32 (2004): 209–217.

Beauchamp, Tom L., i James F. Childress. *Principles of Biomedical Ethics*. 7. izdanje. New York/Oxford: Oxford University Press, 2013.

Belkin, Gary S. »Moving beyond bioethics: history and the search for medical humanism«. *Perspectives in Biology and Medicine* 47, br. 3 (2004): 374.

Bentham, Jeremy. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books, 1781/2000.

Boné, Édouard. »Les trois générations de la bioéthique«. *Revue théologique de Louvain* 24 (1993): 478–492.

Brenner, Andreas. *Umweltethik: ein Lehr- und Lesebuch*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2014.

Brooks Pfeiffer, Bruce, urednik. *The Essential Frank Lloyd Wright: Critical Writings on Architecture*. Princeton: Princeton University Press, 2008.

Brown, Harrison. *The Challenge of Man's Future*. New York: Viking Press, 1954.

Burris, R. H., C. A. Baumann i V. R. Potter. »Conrad Arnold Elvehjem, 1901–1962«. *Biographical Memoirs of the National Academy of Sciences* 59 (1990): 135–167.

Callahan, Daniel. »Bioethics«. U: *Applied Ethics: Critical Concepts in Philosophy*. Urednice Ruth Chedwick i Doris Schroeder. London: Routledge, 2002. Pp. 3–19.

Callahan, Daniel. *In Search of the Good: A Life in Bioethics*. Cambridge: MIT Press, 2012.

Callicott, J. Baird. »Animal liberation: a triangular affair«. *Environmental Ethics* 2 (1980): 311–338.

Callicott, J. Baird. »Environmental Ethics: I. overview«. U: *Encyclopedia of Bioethics*. 3. izdanje. Sv. 2. Uredio Stephen Post. New York: Macmillan Reference USA, 2004. Pp. 757–769.

Carson, Rachel. *Silent Spring*. Boston/London: Houghton Mifflin/Penguin Books, 1962/2000.

Carstensen, Vernon. »A century of Land-Grant colleges«. *The Journal of Higher Education* 33, br. 1 (1962): 30–37.

Carstensen, Vernon. »The origin and early development of the Wisconsin Idea«. *Wisconsin Magazine of History* 39, br. 3 (1956): 181–188.

Chiarelli, Brunetto. »Global Bioethics: a suggested distinction between ethic and morality«. U: *Implementing Ecological Integrity: Restoring Regional and Global Environmental and Human Health*. Urednici P. Crabbé, A. J. Holland, L. Ryszkowski i L. Westra. Dordrecht: Springer, 2000. Pp. 351–360.

Chiarelli, Brunetto. »Man, nature and ethics: Global Bioethics«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 13–20.

Chiarelli, Brunetto. »The bioecological bases of Global Bioethics«. *Global Bioethics* 25, br. 1 (2014): 19–26.

Chiarelli, Brunetto. *Bioetica globale*. Firenze: Angelo Pontecorboli, 1993.

Clements, Colleen D. »‘Therefore choose life’: reconciling medical and environmental bioethics«. *Perspectives in Biology and Medicine* 28, br. 3 (1985): 407–425.

Crisp, Roger, urednik. *The Oxford Handbook of the History of Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Čović, Ante. »Integrativna bioetika i pluriperspektivizam«. U: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije*. Uredio Velimir Valjan. Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2007. Pp. 65–75.

D'Alisa, Giacomo, Federico Demaria i Giorgos Kallis, urednici. *De-growth: A Vocabulary For a New Era*. New York/London: Routledge, 2015.

Daniels, Jessica M. »In ethics professionals need education«. *The Record*, 31. siječnja 1974.

Dell'Oro, Roberto. »Oltre la censura del senso: riflessioni sul futuro della bioetica«. *Medicina e morale* 63, br. 2 (2014): 233–246.

Devall, Bill, i George Sessions, urednici. *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Salt Lake City/Layton: Gibbs M. Smith, Inc./Perigine Smith Books, 1985.

Dobzhansky, Theodosius. »Nothing in biology makes sense except in the light of evolution«. *American Biology Teacher* 35 (1973): 125–129.

Dobzhansky, Theodosius. »Evolution at work«. *Science* 127, br. 3306 (1958): 1091–1098.

Dobzhansky, Theodosius. *Genetics and the Origin of Species*. New York: Columbia University Press, 1937.

Doris, Margaret E. »Land-Grant Ideology, the Wisconsin Idea, and the Foundations of Van Rensselaer Potter's Bioethics«. Doktorski rad. Teološki fakultet Sveučilišta Boston, 2014.

Doris, Margaret. »Land-Grant ideology, the Wisconsin Idea, and the foundations of Van Rensselaer Potter's bioethics«. U *American Society for Bioethics + Humanities, Annual Meeting, October 24–27, 2013, Atlanta, GA*. Atlanta: ASBH, 2013. P. 43.

Ehrlich, Paul R. *The Population Bomb*. New York: Ballantine Books, 1968/1970.

Emerson, Ralph Waldo. *Essays*. New York: Harper Colophon Books, 1926/1951.

Engelhardt, H. Tristram Jr. »The recent history of Christian bioethics critically reassessed«. *Christian Bioethics* 20, br. 2 (2014): 146–167.

Engelhardt, H. Tristram Jr. *The Foundations of Bioethics*. New York/Oxford: Oxford University Press, 1986.

Engelhardt, H. Tristram. »Introduction: bioethics as a global phenomenon«. U: *The Annals of Bioethics: Regional Perspectives in Bioethics*. Urednici J. F. Peppin i M. J. Cherry. London/New York: Taylor and Francis, 2008. Pp. xiii-xxii.

Evans, John H. *The History and Future of Bioethics: A Sociological View*. New York: Oxford University Press, 2012.

Favreau, Paul, i Albert Chapelle. »Bioéthique et foi chrétienne: à propos d'un livre récent«. *Nouvelle revue théologique* 108 (1986): 249–267.

Fox, Michael W. *Inhumane Society: The American Way of Exploiting Animals*. New York: St. Martin's Press, 1990.

Fox, Michael W. *Beyond Evolution: The Genetically Altered Future of Plants, Animals, the Earth... and Humans*. New York: The Lyons Press, 1999.

Fox, Michael W. *Bringing Life to Ethics: Global Bioethics for a Humane Society*. Albany: State University of New York Press, 2001.

Fox, Renée C., i Judith P. Swazey. *Observing Bioethics*. New York: Oxford University Press, 2008.

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »A new toxicant occurring naturally in certain samples of plant foodstuffs«. *The Journal of Nutrition* 8, br. 6 (1934): 615–624.

Franke, Kurt W., i Van R. Potter. »The effect of selenium containing foodstuffs on growth and reproduction of rats at various ages«. *The Journal of Nutrition* 12, br. 2 (1936): 205–214.

Franke, Kurt W., i Van Rensselaer Potter. »The ability of rats to discriminate between diets of varying degrees of toxicity«. *Science* 83, br. 2153 (1936): 330–332.

Friedman Ross, Lainie. »Forty years later: the scope of bioethics revisited«. *Perspectives in Biology and Medicine* 53, br. 3 (2010): 452–457.

Gensabella, Marianna. »Biodiversity and the Global Bioethics of Van Rensselaer Potter«. U *Proceedings of the 1st EMUNI Research Souk 2009 (EMUNI ReS 2009): The Euro-Mediterranean Student Research Multi-Conference*. Messina: Università degli Studi di Messina, 2009. Pp. 1–13.

Gensabella Furnari, Marianna. »The scientist demanding wisdom: the 'Bridge to the Future' by Van Rensselaer Potter«. *Perspectives in Biology and Medicine* 45, br. 1 (2002): 31–42.

Gilligan, Carol. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA/London: Harvard University Press, 1982.

Gould, Whitney. »'Bio-ethics' creed emerges from 'E-Week' observance as a new type of religion«. *Madison Capital Times*, 25. travnja 1970.

Gregory, Michael S. »Science and humanities: toward a new world-view«. U: *The Culture of Biomedicine, Studies in Science and Culture*. Sv. 1. Urednici Heyward Brock i Ann Harward. Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984. Pp. 11–33.

Gribble, Roger. »Auditorium unit of 12 confirmed«. *Wisconsin State Journal*, 25. lipnja 1965.

Gruen, Lori, i William Ruddick. »Biomedical and environmental ethics alliance: common causes and grounds«. *Bioethical Inquiry* 6 (2009): 457–466.

Gustafson, James M. »Response to Van Rensselaer Potter, 'Getting to the year 3000: can Global Bioethics overcome evolution's fatal flaw?'«. *Perspectives in Biology and Medicine* 35, br. 3 (1992): 339–344.

Hare, F. Kenneth. »How should we treat environment: university organization presently permits only piecemeal consideration of environmental problems«. *Science* 167, br. 3917 (1970): 352–355.

Henley, Jon. »The forgotten Kennedy«. *The Guardian*, 13. kolovoza 2009.

Hoeveler, J. David. »The university and the Social Gospel: the intellectual origins of the Wisconsin Idea«. *Wisconsin Magazine of History* 59, br. 4 (1976): 282–298.

Holm, Søren, i Bryn Williams-Jones. »Global bioethics – myth or reality?«. *BMC Medical Ethics* 7, br. 10 (2006): 1–10.

Irving, Dianne N. »The bioethics mess«. *Crisis Magazine* 19, br. 5 (2001).

Iseminger, Jeff. »Potter prescribes 'Global Bioethics' in Leopold tradition«. *Wisconsin State Journal*, 26. veljače 1989.

Iseminger, Jeff. »R: Bioethics – brightening our lives«. *Wisconsin Week*, 22. veljače 1989.

Jahr, Fritz. »Bio-Ethik: eine Umschau über die ethischen Beziehungen des Menschen zu Tier und Pflanze«. *Kosmos* 24, br. 1 (1927): 2–4.

Jahr, Fritz. »Gesinnungsdiktatur oder Gedankenfreiheit? Gedanken über eine liberale Gestaltung des Gesinnungsunterrichts«. *Die neue Erziehung* 12 (1930): 200–202.

Jahr, Fritz. »Wege zum sexualen Ethos«. *Ethik: Sexual- und Gesellschaftsethik* 4, br. 10–11 (1928): 161–163.

Jameton, Andrew. »Global Bioethics«. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 3, br. 3 (1994): 449–466.

Jennings, Bruce. »Beyond the social contract of consumption: democratic governance in the post-carbon era«. *Critical Policy Studies* 4, br. 3 (2010): 222–233.

Jennings, Bruce. »Putting the bios back into bioethics: prospects for health and climate justice«. U: *Climate Change and Health: Bioethical Insights into Values and Policy*. Uredila Cheryl Cox Macpherson. Springer USA, 2015. Pp. 1–39.

Jennings, Bruce. »Toward an ecological political economy: accommodating nature in a new discourse of public philosophy and policy analysis«. *Critical Policy Studies* 4, br. 1 (2010): 77–85.

Jonsen, Albert R. »The birth of bioethics: the origins and evolution of a demi-discipline«. *Medical Humanities Review* 11, br. 1 (1997): 9–21.

Jonsen, Albert R. »Why has bioethics become so boring?«. *Journal of Medical Philosophy* 25, br. 6 (2000): 689–699

Jonsen, Albert R. *The Birth of Bioethics*. New York: Oxford University Press, 1998.

Jurić, Hrvoje. »Uporišta za integrativnu bioetiku u djelu Van Rensselaera Pottera«. U: *Integrativna bioetika i izazovi suvremene civilizacije: zbornik radova Prvog međunarodnog bioetičkog simpozija u Bosni i Hercegovini (Sarajevo, 31. III.–1. IV. 2006.)*. Uredio Velimir Valjan. Sarajevo: Bioetičko društvo u BiH, 2007. Pp. 77–99.

Kaebnick, Gregory E. *Humans in Nature: The World as We Find It and the World as We Create It*. Oxford/New York: Oxford University Press, 2014.

- Kieffer, George H. *Bioethics: A Textbook of Issues*. Reading: Addison-Wesley Publishing Co., 1979.
- Kukoč, Mislav. »Introduction: philosophy and globalization I«. *Synthesis philosophica* 47, br. 1 (2009), 3–5.
- Küng, Hans. *Global Responsibility: A Search for a New World Ethic*. New York: Continuum Publishing Co., 1993.
- Leopold, A. Carl. »Living with the Land Ethic«. *BioScience* 54, br. 2 (2004): 149–154.
- Leopold, Aldo. *A Sand County Almanac*. New York. Ballantine Books, 1949/1970.
- Lloyd Wright, Frank. »Organic architecture«. U: *Truth Against the World*. Uredio Patrick J. Meehan. Washington, D.C.: The Preservation Press & National Trust for Historic Preservation, 1992.
- Loew, Patty. *Seventh Generation Earth Ethics: Native Voices of Wisconsin*. Madison: Wisconsin Historical Society Press, 2014.
- Lower, Gerald M. »Van Rensselaer Potter: a memoriam«. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 11 (2002): 329–330.
- Marty, Martin E., i Dean A. Peerman, urednici. *New Theology: No. 10*. New York: Collier Macmillan, 1973.
- McLuhan, M. *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press, 1962.
- Mead, Margaret. »Towards more vivid utopias«. *Science* 126, br. 3280 (1957): 957–961.
- Mead, Margaret. *Continuities in Cultural Evolution*. New Haven, CT: Yale University Press, 1964.
- Meine, Curt. »Aldo Leopold: connecting conservation science, ethics, policy, and practice«. U: *Linking Ecology and Ethics for a Changing World: Values, Philosophy, and Action*. Urednici R. Rozzi, S. T. A. Pickett, C. Palmer, J. J. Arnesto i J. B. Callicott. Dordrecht: Springer, 2013. Pp. 173–184.
- Meine, Curt. »Biodiversity conservation«. U: *Bioethics (Encyclopedia of Bioethics)*. 4. izdanje. Urednik Bruce Jennings. Farmington Hills: Macmillan Reference USA, 2014.
- Meine, Curt. »Leopold, Aldo (1887–1949)« (sic!). U: *Encyclopedia of Religion and Nature*. Urednik Bron Taylor. London/New York: Continuum, 2005. Pp. 1005–1008.

Meine, Curt. »Van Rensselaer Potter: Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy«. *Environmental Ethics* 11, br. 3 (1989): 281–285.

Meine, Curt. *Aldo Leopold: His Life and Work*. Madison: University of Wisconsin Press, 1988.

Merlo, Paolo. »Introduzione storica alla bioetica«. U: *Dalla parte della vita – I: Itinerari di bioetica – I*. Urednici Giuseppe Zeppegno i Enrico Laghero. Cantalupa: Effatà Editrice, 2007. Pp. 11–33.

Milbrath, Lester W. *Learning to Think Environmentally While There is Still Time*. Albany: State University of New York Press, 1996.

Milstead, William W. »Review: Bioethics – Bridge to the Future by Van Rensselaer Potter«. *American Biology Teacher* 33, br. 9 (1971): 560–561.

Morandini, Simone. *Teologija i ekologija*. Preveo Slavko Antunović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2013.

Mori, Maurizio. »Bioethics in Italy up to 2002: an overview«. U: *Bioethics and Moral Content: National Traditions of Health Care Morality*. Urednici H. Tristram Engelhardt i Lisa M. Rasmussen. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 2002. Pp. 97–120.

Mumford, Lewis. *The Story of Utopias*. New York: Viking Press, 1922/1962.

Muzur, Amir, i Hans-Martin Sass, urednici. *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: The Future of Integrative Bioethics*. Münster: Lit, 2012.

Muzur, Amir, i Iva Rinčić. »Two kinds of globality: a comparison of Fritz Jahr and Van Rensselaer Potter's bioethics«. *Global Bioethics* 26, br. 1 (2015): 23–27.

N. N. »Cancer pioneer Potter dies«. *The Capital Times*, 11. rujna 2001.

N. N. »Know your Madisonian: Van R. Potter«. *Wisconsin State Journal*, 19. prosinca 1972.

N. N. »Man into superman: the promise and peril of the new genetics«. *Time*, 19. travnja 1971, 33–52.

N. N. »New beachhead in war on cancer reached, U. W.'s Dr. Potter reports«. *Wisconsin State Journal*, 17. rujna 1947.

N. N. »Professor of oncology Van R. Potter retires«. *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 22, br. 3 (1982): 17.

Næss, Arne. »The deep ecological movement: some philosophical aspects«. U: *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*. Urednik George Sessions. Boston/London: Shambala, 1995. Pp. 64–84.

Neutra, Richard J. *Survival through Design*. New York: Oxford University Press, 1954.

Pascual, Fernando. »Alcune riflessioni sulla ‘bioetica’ di Potter«. *Alpha Omega* 5 (2002): 309–336.

Pierce, Jessica, i George Randels. *Contemporary Bioethics: A Reader with Cases*. New York: Oxford University Press, 2010.

Pierpoint Centennial: 1887–1987. Pierpont: Langford Bugle, 1987.

Platt, John R. »What we must do«. *Science* 166 (1969): 1115–1121.

Platt, John R. *The Step to Man*. New York: Wiley, 1966.

Platt, John R., urednik. *New Views on the Nature of Man*. Chicago: Chicago University Press, 1965.

Pollard, Irina. *Bioscience Ethics*. New York: Cambridge University Press, 2009.

Potter, Robert Lyman. »From clinical ethics to organizational ethics: the second stage of the evolution of bioethics«. *Bioethics Forum* (1996): 3–12.

Potter, V. R., D. A. Baerreis, R. A. Bryson, J. W. Curvin, G. Johansen, J. McLeod, J. Rankin i K. R. Symon. »Purpose and function of the university«. *Science* 167, br. 3925 (1970): 1590–1593.

Potter, Van Rensselaer, i Conrad A. Elvehjem. »A modified method for the study of tissue oxidations«. *Journal of Biological Chemistry* 114, br. 2 (1936): 495–504.

Potter, Van Rensselaer, i Peter J. Whitehouse. »Deep and Global Bioethics for a livable Third Millennium«. *The Scientist* 12 (1998): 1–9.

Potter, Van Rensselaer, i Richard Grantham. »Scientists’ responsibility for survival of the human species«. *The Scientist* 6, br. 11 (1992): 10–11.

Potter, Van Rensselaer, urednik. *Methods in Medical Research*. Sv. 1. Chicago: Year Book Publishers, 1948.

Potter, Van Rensselaer. »Biocybernetics and survival«. *Zygon* 5, br. 3 (1970): 229–246.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics and the human prospect: the meaning of survival«. *Wisconsin Medical Alumni Quarterly* 23, br. 4 (1983): 19.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics: the science of survival«. *Perspectives in Biology and Medicine* 14 (1970): 127–153.

Potter, Van Rensselaer. »Blocked ontogeny«. *Science* 28 (1987): 964.

Potter, Van Rensselaer. »Disorder as a built in component of biological systems: the survival imperative«. *Zygon* 6, br. 2 (1971): 135–150.

Potter, Van Rensselaer. »How is an optimum environment defined?«. *Environmental Research* 2, br. 5 (1969): 476–487.

Potter, Van Rensselaer. »Intracellular responses to environmental change: the quest for optimum environment«. *Environmental Research* 3, br. 2 (1970): 176–186.

Potter, Van Rensselaer. »On the road to the blocked ontogeny theory«. *Advances in Oncology* 4, br. 1 (1988): 3–8.

Potter, Van Rensselaer. »Phenotypic diversity in experimental hepatomas: the concept of partially blocked ontogeny«. *British Journal of Cancer* 38, br. 1 (1978): 1–23.

Potter, Van Rensselaer. »Society and science: can science aid in the search for sophistication in dealing with order and disorder in human affairs?«. *Science* 146, br. 3647 (1964): 1018–1022.

Potter, Van Rensselaer. »The present status of the blocked ontogeny hypothesis of neoplasia: the thalassemia connection«. *Oncodevelopmental Biology and Medicine* 2 (1981): 243–266.

Potter, Van Rensselaer. »A new protocol and its rationale for the study of initiation and promotion of carcinogenesis in rat liver«. *Carcinogenesis* 2, br. 12 (1981): 1375–1379.

Potter, Van Rensselaer. »A plea for formal support for study and reflection«. *Cancer Research* 16, br. 8 (1956): 725–727.

Potter, Van Rensselaer. »A response to Clements: environmental bioethics – a call for controlled human fertility in a healthy ecosystem«. *Perspectives in Biology and Medicine* 28, br. 3 (1985): 426–433.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics and the human prospect«. U: *The Culture of Biomedicine. Studies in Science and Culture*. Sv. 1. Urednici Heyward Brock i Ann Harward. Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984. Pp. 124–137.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics for whom?« *Annals of the New York Academy of Sciences* 196 (1972): 200–205.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics looks at survival with a long view«. *Madison Capital Times*, 9. travnja 1979.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics: state-of-the-art books«. *BioScience* 31, br. 2 (1981): 172.

Potter, Van Rensselaer. »Bridge to the future: the concept of human progress«. *Land Economics* 38, br. 1 (1962): 1–8.

Potter, Van Rensselaer. »Cancer: the known and the unknown«. *Wisconsin State Journal*, 13. i 15. veljače 1951.

Potter, Van Rensselaer. »Council on the future«. *Nation*, 8. veljače 1965.

Potter, Van Rensselaer. »Emeritus Professors can, Assistant Professors mustn't«. *The FASEB Journal* 7 (1993): 255–256.

Potter, Van Rensselaer. »Bioethics, biology, and the biosphere: fragmented ethics and 'Bridge Bioethics'«. *Hastings Center Report* 29, br. 1 (1999): 38–40.

Potter, Van Rensselaer. »Getting to the Year 3000: can Global Bioethics overcome evolution's fatal flaw?« *Perspectives in Biology and Medicine* 34 (1990): 89–98.

Potter, Van Rensselaer. »Global Bioethics as a secular source of moral authority for long-term human survival«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 5–11.

Potter, Van Rensselaer. »Global Bioethics facing a world in crisis«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 69–76.

Potter, Van Rensselaer. »Global Bioethics: linking genes to ethical behavior«. *Perspectives in Biology and Medicine* 39, br. 1 (1995): 118–131.

Potter, Van Rensselaer. »Global Bioethics: origin and development«. U: *Handbook for Environmental Risk Decision Making: Values, Perceptions, and Ethics*. Uredio C. Richard Cothorn. Boca Raton: CRC Lewis Publishers, 1996. Pp. 359–373.

- Potter, Van Rensselaer. »Humility with responsibility – a bioethic for oncologists«. *Cancer Research* 35 (1975): 2297–2306.
- Potter, Van Rensselaer. »Initiation and promotion in cancer formation: the importance of studies on intracellular communication«. *The Yale Journal of Biology and Medicine* 53 (1980): 367–384.
- Potter, Van Rensselaer. »Introduction: evolving ethical concepts«. *Bio-Science* 27, br. 4 (1977): 251–253.
- Potter, Van Rensselaer. »Moving the culture toward more vivid utopias with survival as the goal«. *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 19–30.
- Potter, Van Rensselaer. »New horizons in cancer research«. *Wisconsin Cancer Bulletin* 20, br. 3 (1958): 5–10.
- Potter, Van Rensselaer. »On dying with personhood: Socratic death«. *Perspectives in Biology and Medicine* 43, br. 1 (1999): 103–111.
- Potter, Van Rensselaer. »Physiological adaptation at the molecular level: the frontier where research on differentiation and malignancy meet«. *Perspectives in Biology and Medicine* 24, br. 4 (1981): 525–542.
- Potter, Van Rensselaer. »Probabilistic aspects of the human cybernetic machine«. *Perspectives in Biology and Medicine* 17, br. 2 (1974): 164–183.
- Potter, Van Rensselaer. »Professor: bioethics institutes vital today«. *Wisconsin State Journal*, 1. prosinca 1991.
- Potter, Van Rensselaer. »Real Bioethics: biocentric or anthropocentric?«. *Ethics and the Environment* 1, br. 2 (1996): 177–183.
- Potter, Van Rensselaer. »Recent trends in cancer biochemistry: the importance of studies on fetal tissue«. *Proceedings: Canadian Cancer Conference* 8 (1969): 9–30.
- Potter, Van Rensselaer. »Science, religion must share quest for global survival«. *The Scientist*, 16. svibnja 1994.
- Potter, Van Rensselaer. »Studies on enzyme inhibition – 50 years ago«. *The FASEB Journal* 7 (1993): 486–487.
- Potter, Van Rensselaer. »Teilhard de Chardin and the concept of purpose«. *Zygon* 3, br. 4 (1968): 367–376.
- Potter, Van Rensselaer. »The cancer analogy«. U: *Learning to Listen to the Land*. Urednik Bill Willers. Washington: Island Press, 1991. Pp. 157–162.

Potter, Van Rensselaer. »The ethics of nature and nurture«. *Zygon* 8, br. 1 (1973): 36–47.

Potter, Van Rensselaer. »The genetic aspects of the enzyme-virus theory of cancer«. *Science* 101, br. 2633 (1945): 609–610.

Potter, Van Rensselaer. »The homogenate technique«. *Methods in Medical Research* 1 (1948): 317–336.

Potter, Van Rensselaer. »The intellectual ‘last will’ of the first global bioethicist«. U: *Fritz Jahr and the Foundations of Global Bioethics: the Future of Integrative Bioethics*. Urednici Amir Muzur i Hans-Martin Sass. Münster: Lit, 2012. Pp. 149–157.

Potter, Van Rensselaer. »The role of nutrition in cancer prevention«. *Science* 101, br. 2614 (1945): 105–109.

Potter, Van Rensselaer. »The role of the individual in modern society«. U: *Changing Concepts of Productive Living*. Uredio Robert Dean Boyd. Madison: University of Wisconsin – University Extension, 1967. Pp. 37–51.

Potter, Van Rensselaer. »What does bioethics mean?« *The Ag Bioethics Forum* 8, br. 1 (1996); (<http://www.bioethics.iastate.edu/forum/jun.96pg2.html>).

Potter, Van Rensselaer. »Years with Conrad Elvehjem«. U *One Hundred Years of Agricultural Chemistry and Biochemistry at Wisconsin: A Steenbock Symposium*. Urednici David L. Nelson i Brook Chase Soltvedt. Madison: Science Tech Publishers, 1989.

Potter, Van Rensselaer. »Years with Elizabeth and James Miller: in appreciation«. U: *Biological Reactive Intermediates III*. Urednici James J. Kocsis, David J. Jollow, Charlotte M. Witmer, Judd O. Nelsen i Robert Snyder. New York: Plenum Publishing Corporation, 1986.

Potter, Van Rensselaer. *Bioethics: Bridge to the Future*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1971.

Potter, Van Rensselaer. *Bioetika: most prema budućnosti*. Prevela Ines Radinović. Rijeka: Katedra za društvene znanosti Medicinskog fakulteta u Rijeci/Hrvatsko društvo za kliničku bioetiku/Hrvatsko bioetičko društvo/Međunarodno udruženje za kliničku bioetiku, 2007.

Potter, Van Rensselaer. *DNA Model Kit for Preparing – Dimensional Models of the Deoxyribonucleic Acid Double Helix According to the Watson-Crick Theory*. Minneapolis: Burgess Publishing Co., 1959.

Potter, Van Rensselaer. *Global Bioethics: Building on the Leopold Legacy*. East Lansing: Michigan State University Press, 1988.

Rayl, A. J. S. »Emeritus status offers some distinguished faculty a chance to parlay investigations on higher level«. *The Scientist*, 9. studenoga 1992.

Reich, Warren T. »How bioethics got its name«. *The Hastings Center Report* 23, supl. 6 (1993): S6-S7.

Reich, Warren Thomas. »Revisiting the launching of the Kennedy Institute: re-visioning the origins of bioethics«. *Kennedy Institute of Ethics Journal* 6, br. 4 (1996): 323–327.

Reich, Warren Thomas. »The 'wider view': André Hellegers' passionate, integrating intellect and the creation of bioethics«. *Kennedy Institute of Ethics Journal* 9, br. 1 (1999): 25–51.

Reich, Warren Thomas. »The word 'bioethics': its birth and the legacies who shaped it«. *Kennedy Institute of Ethics Journal* 4, br. 4 (1994): 319–335.

Reich, Warren Thomas. »The word 'bioethics': the struggle over its earliest meanings«. *Kennedy Institute of Ethics Journal* 5, br. 1 (1995): 19–34.

Rensberger, Boyce. »Scientists seek a watchdog plan; system would alert public to dangers in laboratories«. *New York Times*, 19. prosinca 1971.

Rinčić, Iva, i Amir Muzur. »Fritz Jahr: the invention of bioethics and beyond«. *Perspectives in Biology and Medicine* 54, br. 4 (2011): 550–556.

Rinčić, Iva, i Amir Muzur. »Od bioetičara-učenika do bioetičara-učitelja: pijetizam i edukacija u životu i djelu Fritza Jahra«. *Jahr* 3, br. 5 (2012): 111–116.

Rinčić, Iva, i Amir Muzur. »Variety of bioethics in Croatia: a historical sketch and a critical touch«. *Synthesis Philosophica* 26, br. 2 (2011): 403–428.

Rinčić, Iva, i Amir Muzur. *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*. Zagreb: Pergamena, 2012.

Risjord, Norman K. *Wisconsin: The Story of the Badger State*. Madison: Wisconsin Tails & Trials, 1995.

- Rudnick, Abraham, urednik. *Bioethics in the 21st Century*. Rijeka: In-Tech, 2011.
- Rusch, Harold P. *Something Attempted, Something Done: A Personal History of Cancer Research at the University of Wisconsin, 1934–1979*. Madison: Wisconsin Medical Alumni Association, 1984.
- Russo, Giovanni. »Storia della bioetica dalle origini ad oggi«. U: *Storia della bioetica: le origini, il significato, le istituzioni*. Urednik Giovanni Russo. Roma: Armando Editore, 1995. Pp. 7–99.
- Russo, Giovanni. »Un rapporto sulla bioetica dai pionieri«. U: *Bilancio di venticinque anni di bioetica*. Urednik Giovanni Russo. Torino: Editrice Elle, 1997. Pp. 5–24.
- Ryan, Rebecca. »Rebranding basic«. *Madison Magazine*, listopad 2014, 70–85.
- Sacchi, Cesare F. »Il Gruppo ‘G. Gadio’ per l’Ecologia di base: origini e motivi«. *Studi Trentini di Scienze Naturali – Acta Biologica* 78, br. 1 (2001): 13–17.
- Sakamoto, Hyakudai. »Towards a new ‘Global Bioethics’«. *Bioethics* 13, br. 3–4 (1999): 191–197.
- Sass, Hans-Martin, urednik. *Bioethik in den USA: Methoden, Themen, Positionen*. Berlin/Heidelberg/New York/London/Paris/Tokyo: Springer-Verlag, 1988.
- Sass, Hans-Martin, i Zhai Xiaomei. »Global Bioethics: Eastern or Western principles?«. *Asian Bioethics Review* 3, br. 1 (2011): 1–2.
- Scholte, J. A. *What is Globalization? The Definitional Issue – Again*. Coventry: Department of Politics and International Studies, University of Warwick, 2002.
- Schott, T. »The world scientific community: globality and globalisation«. *Minerva* 29, br. 4 (1991): 440–461.
- Schuler, Michael A. *Making the Good Life Last: Four Keys to Sustainable Living*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, Inc., 2009.
- Schweitzer, Albert. *An Anthology*. Preved Charles R. Joy. Boston: Beacon, 1947.
- Sessions, George. »1984: a postscript«. U: *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Urednici Bill Devall i George Sessions. Salt Lake City/Layton: Gibbs M. Smith, Inc./Peregrine Smith Books, 1985. Pp. 254–256.

Sessions, George. »Ecocentrism and the anthropocentric detour«. U: *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*. Urednik George Sessions. Boston/London: Shambala, 1995. Pp. 156–183.

Solinis, Germán, urednik. *Global Bioethics: What for?* Pariz: UNESCO, 2015.

Soros, George. »Toward a global open society«. *The Atlantic Monthly*, siječanj 1998, 20–32.

Spagnolo, Antonio G. »L'imperativo bioetico«. *Medicina e morale* 1 (2010): 9–14.

Speybroeck, Linda van. »From epigenesis to epigenetics: the case of C. H. Waddington«. *Annual of the New York Academy of Sciences* 981 (2002): 61–81.

Spinsanti, Sandro. *La bioetica: biografie per una disciplina*. Milano: Franco Angeli, 1995.

Stevens, M. L. Tina. *Bioethics in America: Origins and Cultural Politics*. Baltimore/London: The Johns Hopkins University Press, 2000.

Stossel, Scott. *Sarge: The Life and Times of Sargent Shriver*. Washington: Smithsonian Books, 2004.

Sulmasy, Daniel P. »In defense of the Amphibians: a critical appraisal of Engelhardt on the recent history of Christian bioethics«. *Christian Bioethics* 20, br. 2 (2014): 187–195.

Šegota, Ivan. »Intervjui: Van Rensselaer Potter, Rihito Kimura, Albert Jonsen, Hyakudai Sakamoto«. *Bioetički svesci* 19 (1999).

Taylor, Paul W. *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics*. Princeton: Princeton University Press, 1986.

Teale, Edwin Way, urednik. *The Wilderness World of John Muir*. Boston/New York: Mariner Books, 1954/2001.

Teilhard de Chardin, Pierre. *The Future of Man*. Preveo Norman Denny. London/New York: Wm. Collins Sons & Co., Ltd./Harper & Row, Publishers, 1964.

Teilhard de Chardin, Pierre. *The Phenomenon of Man*. Preveo Bernard Wall. London/New York: Wm. Collins Sons & Co., Ltd./Harper & Brothers, 1959.

- ten Have, Henk A. M. J. »Potter's notion of bioethics«. *Kennedy Institute of Ethics Journal* 22, br. 1 (2012): 59–82.
- ten Have, Henk. »Global Bioethics and communitarianism«. *Theoretical Medicine and Bioethics* 32, br. 5 (2011): 315–326.
- Thomasma, David C. »Early bioethics«. *Cambridge Quarterly of Helathcare Ethics* 11 (2002): 335–343.
- Torchio, Menico. »Venti anni di bioetica naturalistica in Italia (1973–1993)«. U: *La vita e l'uomo nell'età delle teconolgie riptoduttive: una domanda di sapienza e di agire responsabile*. Urednici Elio Sgreccia i Marinella Lombardi Ricci. Milano: Università Cattolica del Sacro Cuore, 1997. Pp. 3–6.
- Trosko James E., i Henry C. Pitot. »In memoriam: Professor Emeritus Van Rensselaer Potter II (1911–2001)«. *Cancer Research* 63 (2003): 1724.
- Trosko, James E. »Scientific concepts of human nature and their implications to bioethics in a Scientific and Technologically-Altered World«. *Journal of the International Society of Bioethics (SIBI)* 9 (2003): 68–83.
- Trosko, James E. »Scientific views of human nature: implications for the ethics of technological intervention«. U: *The Culture of Biomedicine, Studies in Science and Culture*. Sv. 1. Urednici Heyward Brock i Ann Harward. Newark/London/Toronto: University of Delaware Press/Associated University Press, 1984. Pp. 70–97.
- Vukelich, George. »Bioethics and macho morality«. *Isthmus*, 14. srpnja 1989.
- Waddington, C. H. »The epigenotype«. *Endeavour*, siječanj 1942, 18–20
- Waddington, Conrad H. *The Ethical Animal*. Chicago: University of Chicago Press, 1967.
- Wallace, Anthony F. C. *Religious Revitalization: A Function of Religion in Human History and Evolution*. Boston: Institute on Religion in an Age of Science, 1962.
- Walter, Jennifer K., i Eran P. Klein, urednici. *The Story of Bioethics: From Seminal Works to Contemporary Explorations*. Washington: Georgetown University Press, 2003.
- Weber, Andreas. *Sve osjeća: čovjek, priroda i revolucija prirodnih znanosti*. preveo Boris Perić. Zagreb: Naklada Ljevak, 2011.

Westra, Laura S. »The principle of 'Integrity' and *The Economy of the Earth*«. *Global Bioethics* 5, br. 1 (1992): 21–30.

White, Lynn. »The historical roots of our ecological crisis«. *Science* 155, br. 3767 (1967): 1203–1207.

Whitehouse, Peter J. »The ecomedical disconnection syndrome«. *Hastings Center Report* 29, br. 1 (1999): 41–44.

Whitehouse, Peter J. »The rebirth of bioethics: a tribute to Van Rensselaer Potter«. *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 39.

Whitehouse, Peter J. »The rebirth of bioethics: extending the original formulations of Van Rensselaer Potter«. *American Journal of Bioethics* 3, br. 4 (2003): W26–W31.

Whitehouse, Peter J. »Van Rensselaer Potter: an intellectual memoir«. *Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics* 11 (2002): 331–334.

Whitehouse, Peter. »Toward a deeper bioethics«. *Minding Nature* 3, br. 3 (2010): 18–24.

Wilches Flórez, Ángela María. »La propuesta bioética de Van Rensselaer Potter, cuatro décadas después«. *Opción* 27, br. 66 (2011): 70–84.

Williams, Erin D. »A legacy of bioethical sustainability: in memory of Dr. Van Rensselaer Potter II«. *Global Bioethics* 14, br. 4 (2001): 49–58.

Wilson, Duncan. *The Making of British Bioethics*. Manchester: Manchester University Press, 2014.

Wineke, William R. »Do we expect too much of God?«. *Wisconsin State Journal*, 12. siječnja 1974.

Sažetak

U većem dijelu Europe, Južne Amerike i Azije, ime Vana Rensselaera Pottera (1911.–2001.), vrlo uspješnog biokemičara-onkologa sa Sveučilišta Wisconsin u Madisonu, nedvojbeno se povezuje s izumom termina »bioetika« i koncipiranjem ove discipline. Danas znamo da Potter nije bio prvi koji je ovaj termin upotrijebio – bio je to njemački teolog i učitelj Fritz Jahr (1895.–1953.), koji je to učinio još krajem 1926. – ali znamo da je, vjerojatno bez spoznaje o Jahrovu djelu, oko 1970. Potter prvi u drugoj polovini XX. stoljeća (iznova) posegnuo za ovim imenom. U SAD-u, međutim, pod utjecajem politički i financijski daleko moćnijih lobija, prevladala je praksa upravo nevjerojatnog ignoriranja V. R. Pottera i prisvajanja bioetike, osobito u režiji Instituta za etiku Kennedyjevih u Washingtonu i izdavača Oxford University Pressa. Kao što je poznato, ove su institucije ne samo zatrle trag Potterovu prinosu, već su i bioetiku banalizirale, deintelektualizirale i suzile na biomedicinsku problematiku, pretvorivši je u terminološki suvišak i nepotreban surogat medicinske etike koja počiva na »mantri« četiri principa i delegira odgovornost s pojedinca na povjerenstva.

Izvorna motivacija Pottera bila je neusporedivo složenija: već čitava dva desetljeća prije toga Potter se bavio ulogom znanosti u društvu i odnosom znanosti i religije, a razdoblje strahova nakon uporabe atomske bombe, ugroženosti okoliša ljudskim djelovanjem, brzog rasta stanovništva Zemlje, kao i otkrića medicine za koje čovječanstvo nije bilo spremno (primjerice, hemodijalize i transplantacije), dovelo je i do opće sumnjičavosti prema znanosti. Potter je, dakle, zapvao nad dehumanizacijom znanosti i činjenicom da suvre-

meni nagli tehnološki i medicinski napredak donosi znanje, ali ne i mudrost kako to znanje ispravno upotrebljavati. Prema Potteru, ponovnu uspostavu ekološke ravnoteže i zaštitu prirodnih resursa može jamčiti samo nova znanost koju on naziva »bioetikom« (pri čemu termin izvodi od »biologijska znanost« i »etika«, dakle, vraćanje biologiji izgubljenih moralnih vrijednosti) i koju vidi kao »most« između prirodnih i humanističkih znanosti. Uvidjevši vremenom, međutim, da je izgubio kontrolu nad sudbinom »svoje« bioetike, Potter je, frustriran, posegnuo za »globalnom bioetikom«, ne samo kao fuzijom biomedicinske i okolišne etike, već i kao medijem koji će prenijeti težište bioetičke misli na izvan-američko tlo, što se i obistinilo.

Autori ove knjige već su pisali o Fritzu Jahru, a sada nude svojevrсни nastavak povijesti bioetike koju službeni historioграфи ove discipline – osobito u SAD-u, dakako – zanemaruju. Knjiga je zasnovana ne samo na relevantnoj obilatoj literaturi, već i na dosad posve nepoznatim arhivskim materijalima Laboratorija McArdle, u kojemu je Potter proveo svoj čitav radni vijek, sjećanjima Potterovih suradnika i obitelji, kao i ostavštini pionira hrvatske bioetike Ivana Šegote, jednog od posljednjih Potterovih korespondenata.

Posebno intrigantnim čini se Potterov (kao i Jahrov, razumije se) značajan prinos sadržajnim i metodološkim zasada-ma integrativne bioetike koja danas predstavlja hrvatski intelektualni izvozni proizvod.

Ključne riječi: Van Rensselaer Potter, povijest bioetike, integrativna bioetika

Summary

In the most of Europe, South America, and Asia, the name of Van Rensselaer Potter (1911–2001), a very successful biochemist-oncologist of University of Wisconsin-Madison, has undoubtedly been related to the invention of the term »bioethics« and to the conceiving of this discipline. Today, we know that the first to use the term was not Potter, but the German theologian and teacher Fritz Jahr (1895–1953), who had done it as early as 1926, but we also know that, probably without any knowledge of Jahr, Potter did (once again) reach for this notion in the second half of the 20th century. In the USA, however, under the influence of politically and financially much more powerful lobbies, the practice has prevailed of ignoring V. R. Potter and usurping bioethics, especially by the Kennedy Institute of Ethics and Oxford University Press. As it is well known, those institution not only have rooted out Potter's contribution, but also banalised, deintellectualised, and narrowed down bioethics onto biomedical issues and transformed it into a terminological surplus and an unnecessary substitute of medical ethics based on the four-principle »mantra« and delegating responsibility from the individual onto committees.

Potter's initial motivation was incomparably more complex: for two entire decades before, Potter had been occupied with the role of science in society and the relation between science and religion, while the fears stirred up by the use of the atomic bomb, by the environment jeopardised by human activity, by the rapid increment of human population, as well as medical discoveries for which humanity was not entirely ready (for instance, hemodialysis and transplantation), resulted

in a general suspicion toward science. Potter hence cried out over the dehumanisation of science and the fact that the contemporary inconsiderate technological and medical progress brings knowledge but not wisdom how to use that knowledge correctly. According to Potter, the renewal of the ecological ballance and protection of natural resources may be guaranteed only by a new science he calls »bioethics« (whereby he coins the term from »biological science« and »ethics«, aiming thus at regaining the lost values for biology) and which he views as a »bridge« between natural sciences and humanities.

By time, however, Potter realised that he had lost control over the destiny of »his« bioethics and, frustrated, launched »global bioethics«, not only as a fusion of biomedical and environmental ethics, but as a medium supposed to carry over the focus of bioethical thought onto the extra-American territory, which occurred indeed.

The authors of this book already published on Fritz Jahr, and now they offer a kind of a continuation of the history of bioethics which the official historiographers – especially in the US, of course – neglect. This book has been based not only upon the relevant literature, but also upon the yet fully unknown archival materials from the McArdle Laboratory, where Potter spent almost his entire life, upon the memories of Potter's co-workers and family, as well as upon the legacy of Ivan Šegota, the pioneer of Croatian bioethics and one of the last Potter's correspondents.

Particularly intriguing seems Potter's (as well as Jahr's, of course) important contribution to the contentual and methodological foundations of Integrative Bioethics, representing a Croatian intellectual export product.

Key words: Van Rensselaer Potter, history of bioethics, integrative bioethics

Kazalo imena

- A**bel i Fabre, Francesc 126, 141
Adler, Dankmar 86
Adler, Kristen 44
Akabayashi, Akira 155b, 177
Alexander, Shana 159b, 177
Andersen, Hans-Christian 141
Anneke, Mathilde Franziska 81
Antunović, Slavko 73b, 184
Arnesto, J. J. 69b, 183
Astair, Fred 100
- B**abcock, Stephen 83
Baerreis, D. A. 62b, 170, 185
Baker, Robert 156, 156b, 177
Ballantyne, Andrew 87b, 177
Barry, Paulom E. 34
Basedow 141
Baumann, C. A. 24b, 173, 178
Beauchamp, Tom L. 95, 95b, 103, 103b, 142, 158, 177
Belkin, Gary S. 110b, 177
Bell John P. 66
Bendik-Keymer, Jeremy 160b
Bentham, Jeremy 140b, 177
Berger, Victor 81
Bergere, Estella 69
Berrill, Norman J. 142
Bertner, Ernst William 30b
Birge, Edward 83
- Bishop, Laura 10
Bizot, David H. 66
Blankenhorn, Marion 24
Blobel, Günter 41, 41b, 169
Boccaccio, Giovanni 141
Boné, Édouard 126, 127, 127b, 177
Borja y Aragon, Francisco de 126b
Boutwell, Rozwell-Roz 9, 36, 39, 44, 44b
Bowman, Isaiah 144
Bowman, Jonathan 27, 32
Boyd, Robert Dean 60b, 89b, 169, 189
Bregenzer, Ignaz 141
Brenner, Andreas 67, 67b, 177
Bresette, Walter 81
Brock, Heyward 74b, 85b, 100b, 173, 181, 187, 193
Brooks Pfeiffer, Bruce 87b, 177
Brown, Harrison 61, 61b, 178
Brown, Lester 106, 107, 143
Bryson, R. A. 62b, 170, 185
Buda 141
Burgess, Richard-Dick 9, 39, 44, 45, 46b, 88, 88b
Burhoe, Ralph 130
Burriss, R. H. 24b, 173, 178

- Busch, Harris 52
 Butler, James Davie 76
Cahill, L. S. 158
 Callahan, Daniel 97, 97b, 100,
 102, 103, 103b, 157, 162,
 178
 Callicott, J. Baird 69b, 125,
 125b, 147b, 178, 183
 Carson, Rachel 63, 67, 67b, 68,
 68b, 150, 178
 Carstensen, Vernon 56b, 57b,
 178
 Casanova 141
 Cavert Miller, Elizabeth-Betty
 33, 34b, 173, 189
 Chandra Bose, Jagadish 141
 Chapelle, Albert 127b, 180
 Chedwick, Ruth 97b, 178
 Cherry, M. J. 146b, 180
 Chiarelli, Brunetto 31, 32, 32b,
 50, 105, 107, 109, 144, 144b,
 145, 178
 Childress, James F. 103, 103b,
 142, 158, 177
 Christensen, Carl »Christy« 24
 Christensen, Nora 24
 Christensen, Vivian 24, 26, 48,
 49
 Clements, Colleen D. 49b, 147,
 147b, 173, 178, 186
 Commoner, Barry 143
 Cook, Robert E. 96
 Cooper, Clark 24
 Cothorn, C. Richard 98b, 147,
 148, 174, 187
 Cox Macpherson, Cheryl 124b,
 182
 Crabbé, P. 144b, 178
 Crick, Francis, 34. 38b, 42, 168,
 189
 Crisp, Roger 155b, 179
 Curran, Ch. E. 158
 Curvin, J. W. 62b, 170, 185
Čović, Ante 10, 107, 114, 135b,
 179
D'Alisa, Giacomo 90b, 179
 Da Vinci, Leonardo 121
 Dade, George C. 30b
 Daniells, William W. 82
 Daniels, Jessica M. 66b, 179
 Darragh, Martina 10
 Darwin, Charles 40, 40b, 63,
 123, 137, 141
 Dell'Oro, Roberto 110b, 179
 Demaria, Federico 90b, 179
 Denny, Norman 74b, 192
 Devall, Bill 73b, 150b, 151b,
 179, 191
 Dewey 148
 DeWitt, Calvin-Cal 9, 52, 52b,
 71, 75, 90, 109
 DeWitt, Ruth 9
 Dobzhansky, Theodosius 77,
 77b, 137, 179
 Doris, Margaret 9, 12, 17b, 21b,
 24b, 27b, 30b, 34b, 38b, 57,
 57b, 58, 58b, 59, 61b, 62b,
 65b, 66b, 73b, 77b, 80, 80b,
 96b, 97b, 106b, 121, 122,
 122b, 129b, 155b, 179
 Drinkwater, Norman R. 52
 Durant, Will 140

- Eccles**, John 13
 Ehrlich, Paul 49, 135, 136,
 136b, 179
 Einstein, Albert 27b
 Eisenhower, Dwight 34
 Eisner, Thomas, 49
 Elvehjem, Conrad Arnold
 »Connie« 23, 23b, 24, 24b,
 27b, 28, 29, 36, 36b, 37165,
 173, 178, 185, 189
 Ely, Richard T. 81, 84
 Emerson, Ralph Waldo 76,
 131–133, 179
 Engelhardt, Hugo Tristram ml.
 95b, 96b, 126b, 136, 136b,
 146b, 156–158, 179, 180,
 184, 192
 Euler-Chelpin, Hans von 26,
 26b
 Evans, John H. 78b, 180

Falk, Richard 143
 Favraux, Paul 127b, 180
 Ferenczi, Sandor 154
 Festge, Otto 86
 Filipowicz, Arturo 108
 Fleming 64, 65b
 Fletcher, Joseph 136
 Fox, Michael W. 107, 108, 108b,
 180
 Fox, Renée 158, 158b, 159,
 180
 Franke, Kurt W. 21, 21b, 23,
 165, 180
 Freud, Sigmund 154
 Friedman Ross, Lainie 156b,
 180
 Fromm, Erich 85

 Frost, Norman 100, 100b

Gage, Phineas 80
 Galbraith, John Kenneth 90,
 90b
 Gandhi 150
 Garvan, Francis 23b
 Garvan, Patricia 23b
 Gaylin, Willard 102
 Gensabella, Marianna 74b, 139b,
 180, 181
 Gilligan, Carol 50, 50b, 181
 Goethe, Johann Wolfgang 141
 Goodenough, Ursula 139
 Gore, Al 151
 Gould, Steven Jay 130
 Gould, Whitney 84, 84b, 181
 Grantham, Richard 135b, 136,
 143, 174, 185
 Gregga, Alan 142
 Gregory, Michael S. 85b, 181
 Gribble, Roger 86b, 181
 Gruen, Lori 67, 67b, 181
 Gustafson, James M. 138, 138b,
 181

Haeckel, Ernst 40
 Hardin, Garrett 143
 Hardin, Garrett 66, 143
 Hare, F. Kenneth 55, 55b, 181
 Hartmann 141
 Harward, Ann 74b, 85b, 100b,
 173, 181, 187, 193
 Havel, Vaclav 142
 Hawken, Paul 107, 139
 Hebbel 141

- Heidelberger, Charles 36, 38, 166
- Hellegers, André 93, 95–98, 100–102, 148, 158, 159, 190
- Henle, Robert 97
- Henley, Jon 94b, 181
- Henry, William A. 82
- Herder 141
- Herpel, Daisy 17b
- Herpel, John C. 17, 17b
- Herpel, Julia (baka V. R. P.) 17, 17b
- Herpel, Julia Eva »Bobby« 17
- Herrmann, Heinz 107
- Hibben, Tom 38
- Hobbes, Thomas 138
- Hoeveler, J. David 57b, 181
- Hogness, Thorfin 27, 27b
- Holland, A. J. 144b, 178
- Holm, Søren 109b, 181
- Hurtado, Alberto 35
- Husserl, Edmund 138
- Huxley, Aldous 150b
- I**rrving, Dianne N. 110b, 181
- Iseminger, Jeff 49b, 181, 182
- Ivan Pavao II. 154
- Ivanišević, Goran 116
- J**ahr, Fritz 11, 15, 32, 40b, 76, 78, 78b, 79, 79b, 84, 87, 104, 104b, 105b, 110, 121–127, 129, 129b, 133, 141, 141b, 142b, 146, 146b, 154, 161, 162, 175, 182, 184, 189, 190, 195–198, 202
- James, William 89, 148
- Jameton, Andrew 148, 148b, 182
- Jeffers, Robinson 150b
- Jennings, Bruce 74b, 123, 124b, 182, 183
- Jobes, Frank W. 77
- Johansen, G. 62b, 170, 185
- Jollow, David J. 34b
- Jonas, Hansa 135
- Jonsen, Albert R. 11b, 110b, 146b, 159, 159b, 182, 192
- Joy, Charles R. 74b, 191
- Juday, Chancey 83
- Jurić, Hrvoje 11, 11b, 135b, 182
- K**aebnick, Gregory 104, 104b, 182
- Kallis, Giorgos 90b, 179
- Kant, Immanuel 125, 133, 141
- Kasper, Charles B. 52
- Kehl, Grace 19
- Kehl, John M. 19
- Kehl, Katherine 19
- Kehlmann, Daniel 122
- Kennedy Schwarzenegger, Maria Owings 94
- Kennedy, Edward-Ted 93, 97, 98
- Kennedy, Eunice, vidi: Shriver, Eunice
- Kennedy, Jean Ann 94
- Kennedy, John F. 30b, 93
- Kennedy, Joseph P. ml. 94, 96
- Kennedy, Joseph st. 30b, 93
- Kennedy, Kathleen Agnes 94
- Kennedy, Patricia Helen 94

Kennedy, Robert-Bob 93
Kennedy, Rose 93
Kennedy, Rose Marie 94, 94b
Khorana, Har Gobind 42
Kieffer, George H. 137, 156b,
183
King, P. A. 158
Klein, Eran P. 158b, 193
Knudson, Emilie 16
Kocsis, James J. 34b
Krause 141
Krebs, Hans Adolf 27, 27b, 41
Kukoč, Mislav, 141b, 183
Küng, Hans 135, 135b, 151,
174, 183

Lademacher, Claire Margarete
95

LaFolette, Phil 82
LaFolette, Robert M. 81, 82
Laghero, Enrico 126b, 184
Lahvis, Gareth 52, 90
Lambert, Paul 9, 47, 47b, 53
Lardy, Henry A. 83, 86
Lawrence, David Herbert 150b
Lederberg, Joshua 42, 42b
Lederer, Susan-Sue 9, 12
Leopold, A. Carl (sin A. Leopolda) 159, 160b, 183
Leopold, Aldo 9, 25, 45, 49,
49b, 62, 66–69b, 70, 71, 73,
73b, 74, 80, 103–105, 107,
122, 123, 125, 132, 132b,
133, 142, 142b, 144, 146,
148–151, 153, 159, 173,
181, 183, 184, 190
Leopold, Carl (otac A. Leopolda) 68

Leopold, Luna 69b
Levar, Milan 116
Levinas, Emmanuel 138
Lewis, Paul 30
Lindsay/Lindsey, Malinda/Melinda 16
Linen, James 30b
Link, Karl Paul 83
Loew, Patty 81b, 183
Lombardi Ricci, Marinella
126b, 193
Löther, Rolf 121, 122
Lower, Gerald M. 160, 160b,
183
Lubchenko, 125

Macer, Darryl 109
Maioglio, Laura 41b
Markham, Mary Jo 44
Marquis, Don 103
Marty, Martin E. 131b, 183
Matulić, Tonči 95
May, W. F. 158
Maynard, Leonard Amby 29
McArdle, Michael W. 32
McCarthy, Charles 82
McCarthy, Frank 30b
McCormick, Richard 136
McCreary, Robert N. 34
McLean, Franklin Chambers
30, 30b
McLeod, J. 62b, 170, 185
McLuhan, M. 141, 141b, 183
Mead, Margaret 62, 67, 68, 68b,
76, 78, 110, 145, 183
Meehan, Patrick J. 87b, 183
Meine, Curt 9, 69b, 73b, 74b,
80, 80b, 132b, 183, 184

- Merlo, Paolo 126b, 184
 Middleton, William S. 32, 34
 Milbrath, Lester W. 50, 50b
 Miller, James-Jim A. 33, 34b,
 166, 173, 189
 Milstead, William W. 79b, 184
 Montaigne 141
 Montúfar, Carlos 122
 Morandini, Simone 73b, 184
 Mori, Maurizio 126b, 184
 Morioka, Masahiro 105, 155
 Moroni, Antonio 145
 Morrill, Justin Smith 56
 Muir, John 70, 74, 74b, 76, 76b,
 131, 131b, 132, 133, 150b,
 192
 Mumford, Lewis 88, 88b, 150b,
 184
 Muzur, Amir 78b, 79b, 95, 104b,
 105b, 121b, 123b, 127b,
 141b, 146b, 175, 184, 189,
 190
- N**
 Næss, Arne Dekke Eide 70,
 150, 150b, 151, 185
 Nelsen, Judd O. 34b
 Nelson, David-Dave 9, 24b,
 173, 189
 Nelson, Gaylord 84
 Neutra, Richard Joseph 88, 89b,
 185
- O**
 Obersnel, Vojko 10
 Odum, Eugene P. 143
 Olesen, Julia 16
 Orwell, George 150b
 Otero, Daniel 124
- Otto, Carl 148, 149
- P**
 Palacios, Marcelo 106, 108
 Palmer, C. 69b, 183
 Pardee, Arthur B. 29, 52
 Pascual, Fernando 40, 40b, 185
 Passmore, John 73
 Peerman, Dean A. 131b, 183
 Pellegrino, Edmund D. 65, 95,
 158
 Peppin, J. F. 146b, 180
 Perić, Boris 87b, 193
 Pickett, S. T. A. 69b, 183
 Pierce, Jessica 155b, 185
 Pinchot, Gifford 69
 Pinker, Steven 110
 Pitot, Henry C. 9, 44, 44b, 47,
 48, 52, 52b, 132, 168, 169,
 193
 Platt, John R. 55, 55b, 110,
 110b, 185
 Pollard, Irina 156, 156b, 185
 Post, Stephen 147b, 178
 Potter (porodica) 16b
 Potter Bonvicini, Lisa 9, 25,
 47, 47b, 52, 52b, 138, 139b,
 174
 Potter Paul V. 35
 Potter, Andrew H. 16
 Potter, Arthur Howard 16, 17,
 17b, 19
 Potter, Arthur John 17b, 18
 Potter, C. S. 16
 Potter, Carl »Toby« Tobin 9,
 18, 19, 20, 22, 25, 26, 28,
 29, 35, 47, 48, 50, 70, 71,
 176

- Potter, David H. 16
 Potter, Floyd V. 16, 17, 17b
 Potter, Happy 16b
 Potter, Ingabee 16b
 Potter, Jean Delight 17, 19
 Potter, Jennie, vidi: Tobin, Jennie
 Potter, John Howard 24
 Potter, Julia, vidi: Herpel, Julia
 Eva »Bobby«
 Potter, Karin Evangelina, vidi:
 Simon, Karin Evangelina
 Potter, Kathy 9, 18, 20, 22, 25,
 26, 28, 29, 35, 47, 71, 176
 Potter, King David 16b
 Potter, Mabs 25
 Potter, Malinda/Melinda, vidi:
 Lindsay/Lindsey, Malinda/
 Melinda
 Potter, Richard Louis 17b, 34,
 35
 Potter, Robert Lyman 95, 95b,
 185
 Potter, Ruth Ann 17, 19
 Potter, S. J. 16
 Potter, Van Rensselaer I. (stari-
 ji) 16, 17, 60
 Potter, Vivian, vidi: Christian-
 sen, Vivian
 Potthast, Thomas 108, 109
 Pozaić, Valentin 127
 Probststein, Joyce 9, 42, 42b, 43
 Purić, Mirzah 87b, 177
- R**adinović, Ines 61b, 189
 Ramsey, Paul 136
 Randels, George 155b, 185
- Rankin J. 62b, 170, 185
 Rasmussen, Lisa M. 126b, 184
 Rawlinson, Mary 161
 Rayl, A. J. S. 153b, 190
 Regan, Tom 73
 Reich, Warren Thomas 10, 32,
 96, 97, 97b, 98b, 100, 101,
 101b, 103b, 105, 109, 121,
 157, 158, 190
 Reinsberger, Boyce 131b, 190
 Rinčić, Iva 78b, 79b, 95, 105b,
 121b, 123b, 127b, 141b, 146b,
 184, 190
 Risjord, Norman K. 82b, 190
 Robert, Karl-Henrik 139
 Roosevelt, Theodore 69, 69b,
 75
 Root, Gene 30b
 Roszak, Theodore 150b
 Rousseau, Jean Jacques 141
 Rozzi, R. 69b, 183
 Ruddick, William 67, 67b, 181
 Rudnick, Abraham 160b, 191
 Rusch, Harold P. 27b, 32, 33,
 33b34, 34b, 39, 65, 166,
 167, 191
 Russell, Harry L. 83
 Russo, Giovanni 67b, 126b,
 147b, 174, 191
 Ryan, Rebecca 36b, 191
 Ryszkowski, L. 144b, 178
- S**acchi, Cesare F. 86b, 191
 Sakamoto, Hyakudai 11b, 31,
 32b, 106, 106b, 107, 151,
 191, 192
 Sass, Hans-Martin 95, 104b,
 109b, 121, 121b, 122, 157,
 157b, 175, 184, 189, 191

- Schleiermacher, Friedrich Daniel Ernst 133, 141
- Scholte, J. A. 140b, 191
- Schopenhauer, Arthur 141
- Schott, T. 140, 141b, 191
- Schroeder, Doris 97b, 178
- Schuler, Michael 9, 132, 133, 133b, 134, 138, 138b, 191
- Schumann, Robert 52
- Schwarzenegger, Arnold 94
- Schweinsberg, Hans 107, 109
- Schweitzer, Albert 67, 73, 74, 74b, 124, 139, 191
- Selak, Ante 10
- Sessions, George 73b, 150, 150b, 151b, 179, 185, 191, 192
- Sgreccia, Elio 126b, 193
- Shannon, James 62
- Shantz, Homer L. 144
- Sheehan, Bette 9, 12, 51
- Shepard, Paul 143
- Shriver, Eunice 93, 94, 96–98
- Shriver, Robert Sargent-Sarge ml. 93, 94, 94b, 96, 96b, 97, 158, 159, 192
- Shull, James-Jim 9, 21, 41, 41b, 44, 46, 46b, 47
- Simon, Alexander 25
- Simon, Britta 25
- Simon, Emma 25
- Simon, Karin Evangelina 24
- Singer, Peter 109
- Sivertson, Anna 17, 19
- Smith, Robert G. 19
- Smith, Steven Howard 19
- Snyder, Robert 34b
- Sodeke, Stephen 146
- Soglin, Paul 153
- Sokrat 141
- Solinis, German 161b, 192
- Soltvedt, Brook Chase 24b, 173, 189
- Soros, George 89, 90, 90b, 192
- Sousa-Lennox Mendoza, Eduardo Enrique 90, 106
- Spagnolo, Antonio G. 121b, 192
- Speybroeck, Linda van 76b, 192
- Spies, Tom 24
- Spilman, Charley 16
- Spinsanti, Sandro 126b, 192
- Stanley, Manfred 135
- Starker, Clare 68
- Steenbock, Harry 23, 23b, 24b, 83, 173, 189
- Stegner, Wallace 143
- Stevens, M. L. Tina 102b, 157, 157b, 158, 192
- Stossel, Scott 94b, 192
- Sullivan, Louis 86
- Sulmasy, Daniel 136, 136b, 192
- Sutherland, Malcolm R. 132
- Swanson, Carl P. 63
- Swazey, Judith P. 95b, 158, 158b, 159, 180
- Symon K. R. 62b, 170, 185
- Szilard, Leo 27b
- Šegota, Ivan 11, 11b, 32, 32b, 50, 55, 55b, 90, 90b, 95, 107, 108, 108b, 111–114, 116–119, 192, 196, 198

- Širšov, Pjotr Petrovič 46
- T**ai, Michael 146
- Taliesin (pjesnik) 87b
- Taylor, Bron 132b, 183
- Taylor, Paul W. 147, 147b, 192
- Teale, Edwin Way 76b, 131b, 192
- Teilhard de Chardin, Pierre 67, 73, 74, 74b, 77, 131, 169, 188, 192
- Temin, Howard 42, 45
- ten Have, Henk 11, 12, 12b, 15b, 79, 80, 80b, 89, 89b, 146, 146b, 193
- Teske, Mike 132
- Thomas, Harry 16
- Thomasma, David C. 161, 162, 162b, 193
- Thoreau, Henry David 133, 150b
- Timberlake, Lloyd 143
- Tobin, Charley 16
- Tobin, Jennie 16, 19
- Todd, Clare Chrisman 29
- Tolstoj, Lav Nikolajevič 141
- Torchio, Menico 126, 126b, 127, 145, 193
- Trosko, James E. 52b, 56b, 100, 100b, 105, 154b, 155, 193
- Trubetskoy, Olga 9
- V**aljan, Velimir 11b, 135b, 179, 182
- Van Hise, Charles 57
- Van Rensselaer (porodica) 15b, 16b
- Veatch, Robert M. 95, 142, 158
- Velasco Suárez, Manuel 47b, 106
- Vogt, William 143
- VonderHaar, William P. 66
- Vukelich, George 50b, 193
- W**addington, Conrad Hal 76, 76b, 155, 192, 193
- Wagner, Richard 141
- Wall, Bernard 74b, 192
- Wallace, Anthony F. C. 139, 139b, 193
- Walter, Jennifer K. 158b, 193
- Walters, LeRoy 95, 95b, 158
- Watson, James 34, 38b, 42, 168, 189
- Watson, Richard 73
- Waukau, Hilary 81
- Weber, Andreas 87b, 193
- Weiss, Edoardo 154
- Wesley 141
- Westra, Laura S. 125, 125b, 144b, 145, 178, 194
- White, Lynn Townsend 133, 133b, 194
- Whitehouse, Peter J. 11, 11b, 52, 52b, 67, 71b, 96, 107, 109, 147, 147b, 149, 149b, 151, 155, 160, 160b, 162, 162b, 175, 185, 194
- Wilches Flórez, Ángela Maria 151, 151b, 194
- Willers, Bill 61b, 173, 188
- Williams, Erin D. 52b, 55b, 90, 90b, 107, 109, 109b, 181, 194

Williams-Jones, Bryn 109b, 181
Wilson, Duncan 161, 161b,
194
Wilson, Edward O. 85
Wineke, William R. 131b, 132,
194
Witmer, Charlotte M. 34b
Wright, Frank Lloyd 86–88,
132, 134, 177, 183
Xiaomei, Zhai 109b, 191
Yuill, Tom 90
Zepegno, Giuseppe 126b, 184

Bilješka o autorima

Pred Stugom, rujna 2014.

AMIR MUZUR (Rijeka, 1969.), diplomirao je na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci (1993.), magistrirao srednjovjekovne studije na Srednjoeuropskom sveučilištu (CEU) u Budimpešti (1996.) i doktorirao kognitivne neuroznanosti na Međunarodnoj školi za napredne studije (ISAS/SISSA) u Trstu (2000.). Godinu dana radio je u Laboratoriju za neurofiziologiju Zavoda za psihijatriju Sveučilišta Harvard u Bostonu. Danas je redovitim profesorom (od 2013.) i pročelnikom Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini (od 2008.) Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, gdje predaje kolegije »Uvod u znanstveni rad«, »Uvod u medicinu i povijest medicine«, »Stanja svijesti« i dr., a od 2014. je i prodekanom za poslovne odnose i kvalitetu Fakulteta zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci.

Objavio je preko dvadeset knjiga (povijest Opatije i Liburnije, povijest medicine i bioetike, popularizacija neuroznanosti, eseji, putopisi, poezija), oko 200 članaka u znanstvenoj i 300 u ostaloj periodici. Na znanstvenim/stručnim skupovima prezentirao je oko 130 radova. Pokrenuo je časopis *Jahr* (glavni urednik 2010.–2014.), a članom je uredništva časopisa *The Holistic Approach to Environment, Global Bio-*

ethics, Sušačka revija i Vinodolski zbornik. Dobio je prvu nagradu na Književnom natječaju *Drago Gervais* 1999.

Od 2005. do 2009. bio je gradonačelnikom Opatije. Dodijeljeni su mu naslovi »Gradonačelnik godine« (HRT i HGK, 2006.) i Komendator Reda Zvijezde talijanske solidarnosti (predsjednik Republike Italije, 2008.), a 2011. imenovan je počasnim konzulom Republike Poljske. Član je Odbora za medicinsku leksikografiju HAZU, Znanstvenog vijeća Referentnog centra za zdravstveni turizam i medicinski programirani odmor te Povjerenstva za razvoj zdravstvenih usluga u turizmu Ministarstva zdravlja, kao i Povjerenstva za znanstvenoizdavačku djelatnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta. Potpredsjednik je Hrvatskog znanstvenog društva za povijest zdravstvene kulture i Povijesnog društva Rijeka.

Predsjednik je Hrvatskog bioetičkog društva (od 2012.) i počasni član Bioetičkog društva Srbije, predstojnik Dokumentacijsko-istraživačkog centra za europsku bioetiku *Fritz Jahr* Sveučilišta u Rijeci (od 2013.) i predsjednik Znanstvenog odbora Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku (od 2015.). Vodio je projekt »Medicinski elementi u sakralnoj tradiciji na području Riječke nadbiskupije« (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2011.–2014.) i »Fritz Jahr i korijeni europske bioetike: utemeljenje međunarodne mreže znanstvenika – EuroBioNethics« (Hrvatska zaklada za znanost, 2011.), a sada vodi projekte »Korijeni bioetike: američki i europski prinosi konstrukciji jedinstvene povijesti« (Sveučilište u Rijeci, 2014.–2017.) i »Europska bioetika na djelu – EuroBioAct« (Hrvatska zaklada za znanost, 2014.–2017.).

IVA RINČIĆ (Rijeka, 1975.) diplomirala je 2000. na studiju sociologije i hrvatske kulture na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, a magistrirala 2005. na Fakultetu političkih znanosti (»Problem bioetičke odgovornosti u genetici: praksa u Hrvatskoj i Europi«). Doktorsku disertaciju »Teorijska uporišta, postignuća i perspektive bioetičke institucionalizacije u Europskoj uniji« obranila je 2010. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od lipnja 2001. radi pri Katedri za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (od 2012. u zvanju docentice), a od 2014. i pri Katedri za javno zdravstvo Fakulteta zdravstvenih studija Sveučilišta u Rijeci. Sudjelovala je na pedesetak domaćih i međunarodnih skupova, objavila četrdesetak znanstvenih i stručnih članaka, te tri knjige iz bioetike. Članica je uredništava nekoliko časopisa (*Filozofska istraživanja, Synthesis Philosophica, Jahr–European Journal of Bioethics*), suradnica na nekoliko domaćih i međunarodnih projekata, a više je puta boravila u inozemstvu radi usavršavanja. Od 2013. obnaša funkciju ravnateljice Zaklade Sveučilišta u Rijeci.

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Sveučilišta u Rijeci

Za nakladnika
Danica Selak

Tisak
GRAFOMARK, Zagreb

Objavljeni naslovi

1. **Ivan Šegota:** Etika sestinstva (1997)
2. **Jean-Dominique Bauby:** Skafander i leptir (1997)
3. **R. P. Craig, C. L. Middleton, L. J. O'Connell:** Etički komiteti (1998)
4. **Ante Čović (ur.):** Izazovi bioetike (2000)
5. **Ante Čović:** Etika i bioetika (2004)
6. **Nada Gosić:** Bioetička edukacija (2005)
7. **Nada Gosić:** Bioetika in vivo (2005)
8. **Ljiljana Zergollern-Čupak:** Bioetika i biomedicina (2006)
9. **Aleksandra Frković:** Bioetika u kliničkoj praksi (2006)
10. **Iva Rinčić Lerga:** Bioetika i odgovornost u genetici (2007)
11. **Zvonko Bošković:** Medicina i pravo (2007)
12. **Ivan Cifrić:** Bioetička ekumena (2007)
13. **Lidija Gajski:** Lijekovi ili priča o obmani (2009)
14. **A. Čović, N. Gosić, L. Tomašević (ur.):** Od nove medicinske etike do integrativne bioetike (2009)
15. **Aleksandra Frković:** Medicina i bioetika (2010)
16. **Hrvoje Jurić:** Etika odgovornosti Hansa Jonasa (2010)
17. **Valerije Vrčec:** GMO između prisile i otpora (2010)
18. **A. Čović, M. Radonić (ur.):** Bioetika i djete (2011)
19. **Nada Gosić:** Bioetičke perspektive (2011)
20. **Sonja Kalauz:** Sestrinska profesija u svjetlu bioetičkog pluriperspektivizma (2011)
21. **Iva Rinčić:** Europska bioetika: ideje i institucije (2011)
22. **Tomislav Krznar:** Znanje i destrukcija (2011)
23. **Iva Rinčić, Amir Muzur:** Fritz Jahr i rađanje europske bioetike (2012)
24. **Marko Tokić:** Život, zdravlje i liječništvo u Platonovoj filozofiji (2013)
25. **Tomislav Krznar (ur.):** Čovjek i priroda (2013)
26. **Darija Rupčić:** Status ljudskog embrija pod vidom bioetičkog pluriperspektivizma (2013)
27. **Luka Tomašević:** Bioetika iz teološke perspektive (2013)
28. **Vladimir Jelkić:** Bioetički orijentiri za novu epohu (2014)
29. **Ivica Kelam:** Genetički modificirani usjevi kao bioetički problem (2015)
30. **Nada Gosić:** Liječnici - preteče bioetike (2015)

Cijena: 150,00 kn